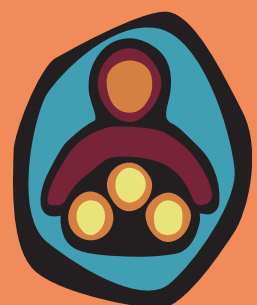

Peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq

2018-imi Kalaallit Nunaanni innuttaasut
peqqissusiannik misissuineri Sammisaaq
aalajangersimasooq tunngavigalugu nalunaarusiaq

Peter Bjerregaard
Durita Lyngsø Svartá
Christina Viskum Lytken Larsen

SIF's Grønlandsskrifter nr. 33

Peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq.

2018-imi Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusiannik misissuinermi Sammisaaq aalajangersima-
soq tunngavigalugu nalunaarusiaq

Peter Bjerregaard
Durita Lyngsø Svartá
Christina Viskum Lytken Larsen

Copyright © 2023
Statens Institut for Folkesundhed, SDU

Suliamik nalilersuisoq: Isabelle Pascale Mairey
Kalaallisuunngortitsisoq: Else Jensen

Issuaaneq, tassunga ilanngullugit takussutissianik aamma tabelinik, pisinnaavoq issuaaffigi-
neqartup erseqqissumik nalunaarneratigut.

Elektroniskimik saqqummersitaq: ISBN 978-87-7899-588-9
ISSN 1601-7765

Statens Institut for Folkesundhed
Stuðiestræde 6
1455 København K
www.sdu.dk/sif

Nalunaarusiaq uani aaneqarsinnaavoq
www.sdu.dk/sif

Siulequt

Peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinngissutit pillugit nalunaarusiaq Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusiannik misissuinerit sammisat aalajangersimasut tunngavigalugit nalunaarusianut arlalinnut ilaavoq. Sammisat aalajangersimasut tunngavigalugu nalunaarusiat suliarineqarnerannut siunertarineqartoq tassaavoq, innuttaasut peqqissusiannik misissuinerit sammisat aalajangersimasut toqqarneqartut pillugit itinerusumik paasissutissiinissaq, aammalu sammisat toqqarneqartut ilisimatusaatigalugu allaaserisami sammineqarsinnaanerannit siammannerusumik sammineqarnissaat. Peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerit pillugit sammisat aalajangersimasut tunngavigalugu nalunaarusiaq una peqqinnisaqarfimmi, kommuni aamma Namminersorlutik Oqartussani innut pingaarutilimmik inissimasunut siunnerfeqarpoq.

Kalaallit Nunaanni inuuniarnikkut aamma aningaasaqarnikkut naligiinnginnerit, aamma naligiinnginnerup annertusiarturneramik misigisimaneq ukiuni makkunani sammineqartorujussuupput. Tamanna soorunami peqqissutsimut pingaaruteqarpoq, aamma innuttaasut ilinniagaqarnermikkut tunuliaqutagissaartut aamma suliffeqarnikkut aalajangersimasumik attuumassutillit, aamma innuttaasut inuuniarnikkut aamma aningaasaqarnikkut atukkamikkut inissisimanerluttut akornanni naligiinnginneq annertoorujussuavoq.

Peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq qanoq misissorneqarlunilu uuttortarneqarsinnaanersoq, aamma peqqissutsimut uuttuutit aamma peqqinnikkut pissusilersuutitut assersuutit inuuniarnikkut aamma aningaasaqarnikkut killiffitsinnut qanoq imminnut ataqtigiisuteqarnerisut nalunaarusiami matumani peqissaarullugu misissorneqarpoq. Taamaalluni Issittumi nunat inoqqaavisa akornanni peqinnermut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerit pillugit ilisimasatsinnut nalunaarusiaq tapertaalluni pingaarutilimik saqummiussiffiuvoq.

Najoqqutat siusinnerusumeersut suli saqummiunneqarsimanngitsut arlalit nalunaarusiami aammattaaq ilanngunneqarput. Najoqqutat siusinnerusumeersut peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerup 1900-kkut aallartinneraniilli ineriartornera takutitseqataaaffigivaat, aamma massakkut pissutsit sanilliussiffilugit.

Peqqinnissaq pillugu ataatsimiititaliarsuaq maanna ingerlasoq, Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfiup ineriartorneramik siunnerfiliisuussa, aamma peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq peqqinnissaqarfiup ukiuni aggersuni suliassaanut pingaaruteqassusia sammivaa. Neriutigivarput sulinermi pingaarutilimmi tassani nalunaarusiaq misissueqqissaarnikkut isiginninnermik naleqquttunik tapertaasinnaassasoq.

Immikkut qutsavigissavavut innuttaasut, innuttaasut peqqissusiannik misissuinerit peqataasimasut, taamaaliornermikkut Kalaallit Nunaanni peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnikkut atukkatigut naligiinnginnerit aaqqissuussamik ilisimatusarnikkut uppersaaserlugillu nakkutigineqarsinnaanerit pisinnaalersimassuk.

Atuarluarina,

Christina Viskum Lytken Larsen
Professori, ilisimatusarnermi aqutsisoq

Anna Paldam Folker
Professori, direktøriugallartoq

Indhold

Eqikkaaneq	5
1. Aallaqqaasiut	7
2. Kalaallit Nunaanni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq aamma peqqinnikkut naligiinnginneq	11
3. Periuseq.....	13
4. Pujortartartut amerlassusianni inuuniarnermi atukkatigut assigiinngissutit, inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiit assigiinngitsut uuttuutigalugit	24
5. Pujortartartut amerlassusianni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerup piffissap sivilisunerup ingerlanerani allanngornera.....	27
6. Peqqissutsikkut, aamma peqqissutsikkut pissusilersuutini inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq	29
7. Peqqinnissaqarfimmik atuisinnaanikkut nunap ilaani sumiiffinni assigiinngissutit	38
8. Peroriartornermi atukkat inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermut tikkuussissutit – inuusuttut akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq.....	42
9. Inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermi ukiutigut- aamma suaassutsikkut assigiinngissutit	45
10. Utoqqaat akornanni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq	49
11. Naleqqiussineq aamma inerniliineq	53
Najoqqutat	58
Ilanngussaq 1. 2018-imi apeqqutinit akisassianit tigulaakkat.....	63
Ilanngussaq 2. Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerne tallimani pigissaarnermik nalileeriaaseq malillugu naatsorsuineq.....	66
Ilanngussaq 3. Naatsorsuinerne assersuutit	67
Ilanngussaq 4. Tabelit kapitali 5-imut aamma 6-imi ilassutit	70

Eqikkaaneq

Kapitali 1-imi nalunaarusiaq aamma naligiinnginnerup imarisai nassuiarneqarput. Tamatuma saniatigut Kalaallit Nunaanni piffissami 1900-miit 2018-imut inuiaqatigiit katitigaanerannut aamma peqqissutsimut tunngasut nassuiarneqarput. Inuiaqatigiit ineriartornerat annertoq pingaartumik 1930-miit 1975-ip tungaanut pisimavoq, ilutigitillugulu tuberkulosimik, aamma nappaatinut tunillaat-tartunit allanit toqquteqartarnek annertuumik appariaateqarluni. **Kapitali 2** tassaavoq, Kalaallit Nunaanni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq aamma peqqinnikkut naligiinnginneq nunasi-aataanerup nalaaninggaanniit 1979-imi Namminersornerunerup eqqunneqarnerata tungaanut misissoqqissaarneqarnerat, naligiinnginneq nunasiaataanerup aallartisimalerneraniit siusissukut aallartittumik sorlaqarfeqartoq takutinneqarluni. **Kapitali 3, ilanngussat 1-4** ilanngullugit, tassaavoq nalunaarusiami peruserineqartoq pillugu nassuiaat. 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq, paasisutissat tassanngaanneersut nalunaarusiamut tunngavigineqarlutik, allanngornerit inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmik uuttuutitut atorneqarsinnaasut nassuiarneqarput. Tamatuma saniatigut inuuniarnermi atukkatigut assigiinngissummik misissueqqissaarnermi kisitsisitigut periutsit assigiinngitsut sisamat saqqummiunneqarput: takussutissiaq/tabeli, eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq, qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq aamma appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinnermut nalileeriaaseq. **Kapitali 4-mi** kapitali 3-mi inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmik uuttuutitut nassuiarneqartunut atatillugu pujortartartut amerlassusianni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq misissoqqissaarneqarpoq. **Kapitali 5-imi** inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerup piffissap sivisunerusup ingerlanerani allanngornera misissoqqissaarneqarpoq, 1993-imiit 2018-imut innuttaasut peqqissusiannik misissuinerit paasisutissat aallaavigineqarlutik, tassanilu takutinneqarpoq naligiinnginneq qaffakkiartuinnarsimasoq. **Kapitali 6-imi** pingaarnertut imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarnerit/imminut toqoriaraluarnertit sammivigalugit 2018-imi nappaatit pilersarneranni aamma aarlerinaatinut pissutaasuni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq misissoqqissaarneqarput, inuuniarnermi atukkatigut appassisumik inissisimaneq nappaatit amerlassusiannut atassuteqarluni; aap naqitsinera qaffasippallaartoq, tassani inuuniarnermi atukkatigut assigiinngissuseq takutinneqarsinnaanani; aamma pualavallaarneq, inuuniarnermi atukkatigut qaffasissumik inissisimaneq pualavallaarujussuurtut amerlassusiannut atassuteqarluni. **Kapitali 7-i** nunap ilaani sumiinneq tunngavigalugu peqqinnissaqarfimmik atuisinnaanerup assigiinngissutaanut, aamma pingaartumik kræftimik nappaateqarnerup katsorsarneqarnerata ingerlasarneranut tunngavoq. Peqataasut Nuummeersut aamma nunaqarfinnerusut sinerissami illoqarfinnut sanilliullutik nakorsamik attaveqartarnerat ikinnerupput. Kræfteqarnermut tunngatillugu napparsimasumut piffissap atorneqartup akuttussusia Nuummi sivisunerpaavoq, aamma nappaammik suussusersiiniarluni piffissap atorneqartup akuttussusia illoqarfinni mikinerusuni sivisunerpaajulluni. **Kapitali 8-mi** inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmik tikkuussisutitut, aamma inuusuttuunermi eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut pingaaruteqassusianut peroriartornermi atukkat misissoqqissaarneqarput; takutinneqarpoq, inuusuttut peroriartornerminni artukkerneqarsimallutillu kuturikkut annikitsumik attuumassuteqartut eqqarsartaatsimikkut peqqinnginnerusut. **Kapitali 9-mi** inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermi ukiut- aamma sui-aassutsit assigiinngissutaat misissoqqissaarneqarput, tassanilu takuneqarsinnaavoq, ukioqqortusiartorneq malillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq qaffakkiartortoq, aamma angutit

arnallu akornanni assigiinngissuteqartoq; soorlu imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarnermut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq angutitut sanilliullugu arnani annertuneruvoq, pualavallaarujussuarnermut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq arnanut sanilliullugu angutini annertunerulluni. **Kapitali 10-mi** utoqqaat akornanni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerit aalajangersimasut misissoqqissaarneqarput, tassunga ilanngullugit ulluinnarni aalassarissuseq, assaat eqitsisinnaanerit aamma kiserliorneq, aammalu ukioqatigiiaani taakkunani peqataasut amerlanngikkaluartut aalassarissutsimut aamma assaat eqitsisinnaanerannut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq kisitsisitigut malunnaateqarluarluni. Inernilussat aalajangersimasut taakku kapitalini tamani ataqatigiissinneqarput, aamma **kapitali 11-mi** nalunaarusiami immikkoortut naleqqiunneqarlutik. Periutsit aamma periutsinik ineriartortitsinerit ataqatigiissinneqarput, aamma nunanut issittoqarfinnut allanut, aamma Danmarkimut sanilliussisoqarluni. Peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerup aannertussusia peqqissaarussamik nassuiaqqissaarneqarlunilu misissoqqissaarneqarpoq, kisianni Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusiannik misissuinerit paasissutissanik misissueqqissaarnisamat periarfissat nungoqqajangillat. Nalunaarusiamik allattut neriutigivaat, peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq Namminersorlutik Oqartussanit, kommuninit aamma Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmit takuneqarsinnaassasoq, aammalu naligiinnginneq iluarsiniarlugu periusissianik siunnerfilinnik aaqjissuussissasut.

1. Aallaqqaasiut

Sammissaq aalajangersimasoq tunngavigalugu peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq pillugu nalunaarusiaq una peqqinnissaqarfimmi, kommunini aamma Namminersorlutik Oqartussani inunnut pingaarutilimmik inissisimasunut siunnerfeqarpoq. Nalunaarusiami siunertarineqartoq tassaavoq, Kalaallit Nunaanni peqqinnikkut pissutsit aamma inuiaqatigiit assigiinngitsumik inissisimasut akornanni peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerup qulaajarlugulu misissuiffigeqqissaarnissaa, taamaaliornikkut peqqissutsimut tunngasutigit inuuniarnermi atukkat naligiinnginnerisa nunap immikkoortuini aamma nuna tamakkerlugu pitsaaliorneqarnissaannut pingaarnersiunermut aamma pilersaarusiornissamut tapertaalluni.

Peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq pilersarpoq, inuuniarnikkut naligiinnginnerit inuiaqatigiinni peqqissutsikkut pissutsini takuneqarsinnaaleraangata. Tamanna amerlasuutigit naapertuilluanngitsumik naligiinnginnertut misigineqartarpoq, allaaserinnittulli paasinninnera naapertorlugu tamanna naggaterpiaatigut inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermut ilaaginnarpoq, inuiaqatigiinni ineqarnermut pissutsit aamma pisisinnaassutsip assigiinnginneranit sunnerneqarluni, aamma annerusumik minnerusumilluunniit inuunermi tunngaviumsumik atugassatut akuerineqarsimalluni. Inuuneritta III (Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniut 2020-30) naapertorlugu peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerup annertussusia Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusiannut uuttuutit toqqarneqartut ilagivaat. Innuttaasut peqqinnerulernissaannik maannakkut suliniut Kalaallit Nunaanni taamaattut pingajussarivaat, taaguuteqartinneqarlunilu 'Meeqqat inuunerissut'. Suliniut assigiinngitsunik sisamanik naleraqarpoq, taakku tassaallutik Isummakkut peqqissuseq, Inuunermi peqqinnartumik aallartinneq, Meeraaneq peqqinnartoq susassaqarfiulluortoq kiisalu Meeqqat tamarmik peroriar-tornerminni pitsaasumik atugaqassapput. Naleqqat kommunini ataasiakkaani, illoqarfinni aamma nunaqarfinni sumiiffimmi nakooqqutit aamma naleqartitat pingaartillugit suleqatigiinneq tunngavigalugu iliuuseqarnernut, aamma oqaloqatigiinneq aqqutigalugu periuseqarnermut tunngaviliisuusapput. Nalunaarusiaq una suliniutinut taakkununga tapertatut atorneqarsinnaavoq.

Inuit tamarmik inuiaqatigiinni inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffinnut agguataarsimasuni inuupput. Inuup inissisimaffimmi sorlermi inissisimanerata inuunermi periarfissai, aamma isumalluutinut ataatsimoorussanut peqataasinnaanerata killinga aalajangertarpaa (Goldthorpe, 1980; Lynch og Kaplan, 2000). Inuuniarnikkut aningaasaqarnikkullu inissisimaffik, aamma inuuniarnikkut aningaasaqarnikkullu killiffimmik taaneqartartoq, peqqissutsimut tunngatillugu ilisimatusarnermi atorneqakkajuttarpoq. Inuuniarnikkut aningaasaqarnikkullu inissisimaffik assigiinngitsorpassuarnik nassuiarneqarsinnaavoq, aammalu Danmarkimi uuttuutitut atorneqakkajuttartut ilagivaat Socialforskningsinstitutip ineriartortissimasaaa "Svalastogas statusklassifikation", suliffiup qanoq ittuuneranik tunngaveqarlunilu immikkoortunut tallimanut agguataarneqarsimalluni, taakku taaneqarlutik inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmi I-miit V-mut inissisimasut (Enevoldsen et al., 1980). Inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq inunngorneq sioqqullugu aallarereertarpoq. Kalaallit Nunaanni aamma nunani atugarissaarfiusuni angajoqqaat inuuniarnermi atukkatigut qaffasissumik

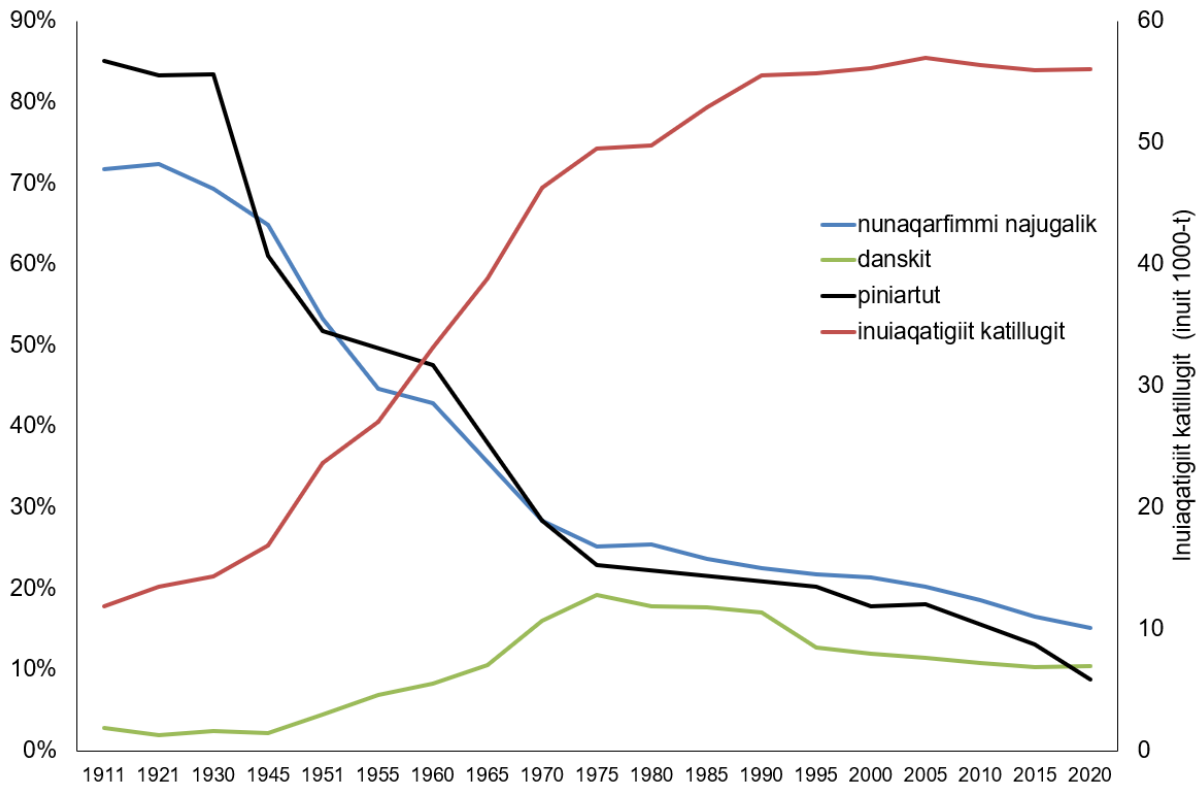
inissisimaffillit meeraat, meeqqanut periarfissagissaannginnerusunut sanilliullutik, periarfissaminnik ineriartortitsinissaat periarfissagissaarnerupput (Galobardes et al., 2006 a,b,c).

Inuiaqatigiinni kalaallini qangaaniilli ileqqusoq malillugu piniartuq pikkorrisoq inuiaqatigiinni inissisimaffimmi qullerpaami inissisimasarpoq, uillarnerit ataataqanngitsullu appasinnerpaami inissisimasarlutik, ullutsinnili inissisimaffik taanna inuuniarnikkut aningaasaqarnikkullu nunani killernisut inissisimaffimmik annertuumik taarserneqarsimavoq, tamatumani ilinniagaqarsimaneq, inuussutisarsiuat aamma aningaasatigut inissisimalluarneq apeqqutaatinneqarlutik. Kalaallit Nunaat 1700-
kkunnili nunasiaataalermat inooqataniikkut inissaqartitsineq allanngoriartorsimavoq, kisiannili allanngorneq pingaartumik 1900-
kkut aallartinneranni sukkatsissimalluni, piniartuunerup pingaarnertut inuussutisarsiuataanera aalisarnermit qaangerneqarluni, aammalu aningaasarsiorneq sallinngorluni. Kalaallit Nunaat pillugu ataatsimiititaliarsuaq (G50-i) aamma immaqa pingaartumik G60-i nunani killernisut aningaasarsiornermik pingaartitsiffiupput, aamma suliffeqarnerup annertusarneqarnissaa, illoqarfinni toqqakkani innuttaasut eqiterunneqarnissaat, inuussutisarsiuatit pisariil-lisarneqarnissaat, ilinniartitaaneq aamma inissianik sanaartorneq aallunneqarlutik (Grønlandskommissionen, 1950; Grønlandsudvalget af 1960, 1964). Isertitat agguataarneranni naligiinnginneq nunani killerni aningaasaqarnikkut uuttuutit malillugit Naatsorsueqqissaartarfup ullumikkut naatsorsortarpai (Naatsorsueqqissaartarfik, 2022) – ileqqoq, ilaatigut Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusiannik misissuisarnermi suli takuneqarsinnaasoq.

1900-miit 2018-imut peqqissutsimut tunngatillugu inuiaqatigiit katitigaaneranni pissutsit piffissap ingerlanerani ineriartornerat

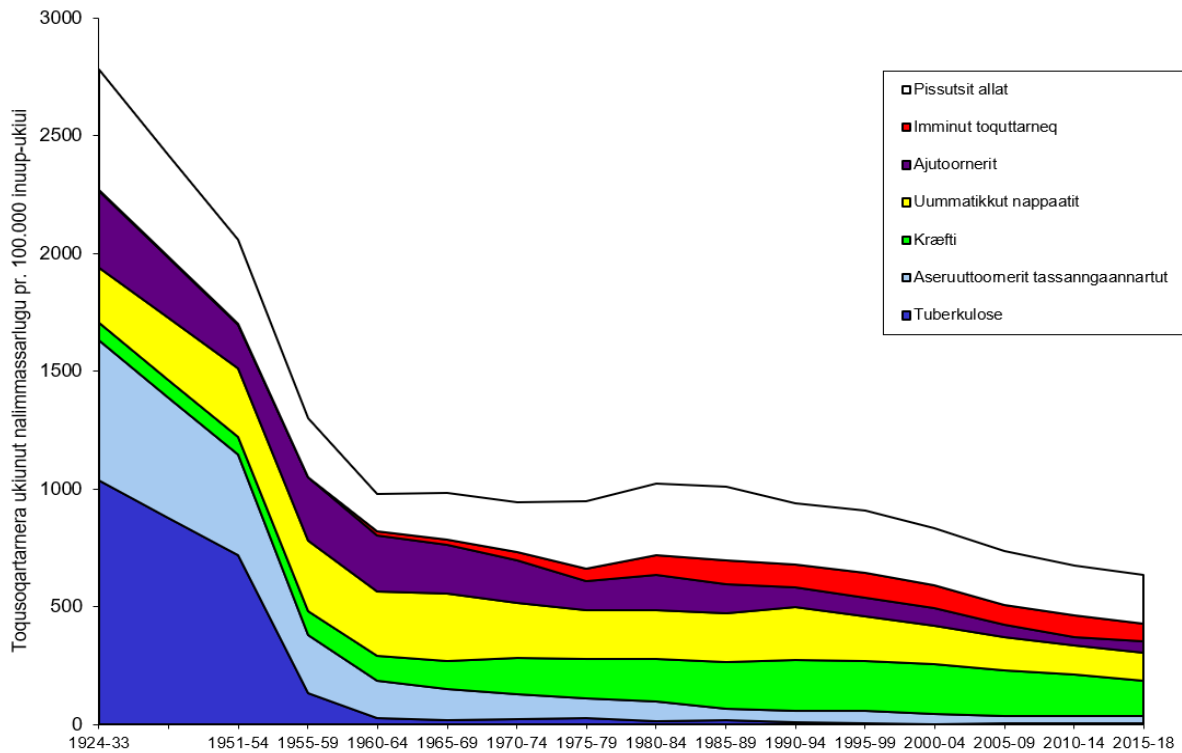
Inuuniarnikkut aamma peqqinnikkut pissutsini naligiinnginnerit annerpaat siusinnerusumut ullumikkumullu sanilliussinikkut nassaarineqarput. 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermi peqataasut piffissami 1923-miit 2002-p akornanni inunngorsimasuupput. Tallimararterutaat 1953-i sioqqullugu inunngorsimasuupput, taakkulu nunasiaataasimanerup kingorna tamaat inuuffigisima-
vaat, aammalu tamangajammik Namminersornerunerup ukiui nalaassimallugit. Piffissami tassani Kalaallit Nunaanni inuuniarnermi atukkat annertuumik allanngorput, tamannalu peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkat naligiinnginnerannut tunngaviusinnaavoq, pissutsit allanngornerat ulluinnarni inuunermit ilanngutitinnissaat allanut sanilliullugu innuttaasut ilaannut ajornannginneru-
simammat – ajunngitsuni ajortunilu. Takussutissiaq 1.1-imi takuneqarsinnaavoq, innuttaasut amerlassusiat 1990-ip tungaanut qaffakkiartortoq, tamatuma kingorna unilluni, nunaqarfinni najugallit amerlassusiat appariaateqarluni, soorlutaaq tamatuma assinganik angutit sulisinnaasut akornanni piniartut amerlassusiat appariaateqarluni. Inuit Kalaallit Nunaata avataani (danskit) inunngorsimasut amerlassusiat piffissami 1965-imiit 1995-ip tungaanut qaffasinnerpaajuvoq. Takussutissiami aammattaaq takuneqarsinnaavoq, inuiaqatigiit allannguuteqarnerat piffissami 1930-miit 1975-ip tungaanut annertunerpaajusimasoq.

Takussutissiaq 1.1. Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiit katitigaanerisa aamma inuussutissarsiutinut tunngasut allanngornerat, 1911-miit 2020-mut. Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik, ukiulerneqanngitsoq.

Nappaatigineqartartut aamma annertuumik allanngorsimapput; tuberkulose aamma tassangaan-nartumik nappaatit tunillaassuuttut toqussutaasarnertat peerulluinnangajavissimapput, kræfti aamma imminut toqunneq annertusiartuinnarsimallutik (takussutissiaq 1.2). Ajoraluartumik peqqis-sutsimut tunngasutigut uuttuutit allat aamma peqqissutsimut tunngatillugu pissusilersuutit pinnagit toqussutaasartut aamma imigassamik aalakoornartortalimmik nunamut eqquussisarnerit pillugit pif-fissalersuutit sivisunerusut kisimik pissarsiarineqarsinnaapput (Bjerregaard et al., 2020). Imigassa-mut aalakoornartortalimmut tunngatillugu maluginiagassaavoq, imigassamik aalakoornartortalim-mik nunamut eqquussuineq piffissami 1965-imiit 1995-imut qaffasinnerpaajummat, danskiteq nunami tamaani amerlanerpaajunerat assigalugu. Imigassamik aalakoornartortalimmik nunamut eqquussui-neq 2000-miilli appariaartuaarsimavoq.

Takussutissiaq 1.2. 1924-miit 2018-imut toqussutaasartut toqqarneqartut tunngavigalugit ukiuinut nalimmassagaq. Inuit Kalaallit Nunaanni inunngorsimasut. Paasisaqarfiit: Bertelsen, 1935; Nunatsinni Nakorsaaneqarfiup Ukiumoortumik nalunaarusiai 1950-imiit 1967-imut; 1968-imiit 2018-imut Kalaallit Nunaanni toqussutaasartut pillugit nalunaarsuiffimmik nammineq misissueqqissaarneq.

2. Kalaallit Nunaanni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq aamma peqqinnikkut naligiinnginneq

Inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq nunasiaataalernerq sioqqullugu, nalaani aamma kingorna annertuumik atuuppoq. Ileqqut malillugit inuiaqatigiinni qulliunerpaatut inissisimasoq tassaasimavoq piniartuq pikkorrisoq ("piniartorsuaq") aamma taassuma ilaqutai, taakkunanga appasinnerullutik piniartut pikkorlunnerumaat aamma taakkunangaanniit suli appasinnerullutik "inuussutissarsiortut pikkorlunnerumaat", uillarnerit aamma iliarsuit (Gad, 1984a). Kalaallit Nunaata nunasiaataanerata nalaani assinganik danskit akornanni qulliunerusumik inissisimasut tassaalersimapput nunap naalagaa, niuertoq, ikiortit, palasit, nakorsat il.il. (Gad, 1984a,b). Inuiaqatigiinni qulliunerusutut inissisimaffinni taakkunani marlunni inissisimaffik aamma aningaasaqarnikkut atuisinnaaneq malitsigiipput, Kiffat, tassa kalaallit "Handelimi" imaluunniit angerlarsimaffinni atorfillit, ilaatigut qulliunerusutut inissisimaffinnik taakkuninnga marlunnik qaangiillutik. Naligiinnginneq nunasiaataasimanerup kingorna kingusissukkat aatsaat kisitsisilernerqarsinnaaleroq. Nunasiaataaneq sioqqullugu Kalaallit Nunaata kitaani inuiaqatigiit naligiiffiungaatsiartutut nassuiarneqarput:

"Tungaviusumik kikkut tamarmik naligiipput, naak illuatungaani piniartorsuup aamma taassuma illoqataasa, aamma illuatungaani pikkorippallaanngitsut pikkoriffeqanngivissortullu akornanni inuuniarnikkut atukkat assigiinngissuteqaraluartut [...]. Angut piniartutut immikkorluinnaq piginnaasalik, imaluunniit immikkorluinnaq iluatsitsisarluunilu pikkoriffilik ataqqisaavoq, kisiannili atuuffini kisiat pissutigalugu [...]. Pisoorsuaqarlunilu piitsoqanngilaq, kisiannili taamaallaat sulisinnaasoqarlunilu sulisinnaanngitsogarpoq. Innarluutillit, iloqiaat aamma angajoqqaanngitsut ikiuutaanatit iluaqutissarsiniartuinnaapput, akornutaallutik aamma inuiaqatigiinnit ajattorneqartariaqarlutik, taakkununnga ajoqutaammata." (Gad, 1984a, s 137).

Atortussatigut katersuuffeqanngikkaluartoq ilimagineqarsinnaavoq inooqataanikkut katersuuffeqartoq, piniartut pikkorissut ernerit namminneq piniartussatut pikkorissutut ilinniartinneqartarmata, uagullu isumarput malillugu nassuiaatigineqartumi erseqqippoq inuiaqatigiinni naligiinnginneq annertoq piosoq, naak naligiittoqarneranik oqartoqaraluartoq. Pissakillioortoqarnera 1926-mi Uummannap pigisaani misissuisoqarnerani takuneqarsinnaavoq, tassani meeqqat 15-it inorlugit ukiullit 11%-ii ima atisakillioortigalutik ukiuunerani silami angalaarsinnaanatit. (Bertelsen, 1937, s 124). Niuertoqarfinni Qaqortumi, Maniitsumi aamma Uummannami ineqarnikkut pissutsit pillugit naatsorsuineri 1935-meersumi takuneqarsinnaavoq, inoqutigiit piniartukkormiut "inummut ataatsimut" inissaq agguaqatigiissillugu 7,0 m³

atorsinnaagaat, aalajangersimasumik atorfillit 13,2 m³-mik atuisinnaasut. Aammattaaq maluginiaruk, massakkutut nalinginnaasumik areali atorlugu naatsorsuisarnerup akerlianik inissiap angissusia taamanikkut initussutsimut uuttortarneqartarmat. Piniartut inaasa 78%-ii "inummut ataatsimut" 10 m³-mit mikinerupput, taannalu Københavnimi peqqinneq pillugu ileqqoreqqusaq malillugu minnerpaaffissatut isigineqarpoq, aalajangersimasumik atorfillit inaasa 72%-ii minnerpaaffissatut piumasaqaammit anginerullutik (Bertelsen, 1937, s 24-27).

Nanortalimmi nakorsaaneq 1946-mi annikitsumik soqutiginarluinnartumilli Nanortallip pigisaani nunaqarfinni marlunni peqqissutsimut tunngasunik misissuisimavoq. Inersimasunit meeqqaniillu tallimalereersimasunit 166-init 147-inik aaviinikkut aap akuisa aappaluttut qanoq sukkatigisumik kiviartortarnerannik (SR-imik) uuttortaavoq, taanna tassaalluni nappaammik tunillannartoqarnersoq eqqoqqissaanngitsumik aamma ullumikkut pisoqalisimasumik uuttueriaaseq. SR-ip agguaqatigiissinnera danskini nalinginnaasumik 3-6 millimeteriusumut sanilliullugu nunaqarfinni 30,4 millimeteriuvoq. Aalajangersimasumik atorfillit, aamma taakku ilaqaataasa akornanni, inuiaqatigiit inuuniarnermi atukkatigut qaffasissumik inissisimasut 14 %-iinik amerlassusilinni, SR-i agguaqatigiissillugu 11,5-iuvoq, uillarnerit, ataataqanngitsut aamma meerarsiat aamma attartortut, inuiaqatigiinni inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmi allerpaamiittut 30%-iinik amerlassuseqartut akornanni 47,4 millimeteriuulluni (Rendal u.å.). Tassa peqqissutsimut tunngatillugu inuiaqatigiinni inuuniarnermi atukkatigut inissimaffimmi qaffisinnerpaamik inissisimasunut sanilliullugu inissimaffimmi appasinnerpaami inissisimasut akornanni nappaatit tunillaassuuttut sisamariaammik qaffasitsigalutik erseqqissumik assigiinngillat.

Nunasiaataasimanerup kingorna kingusinnerusukkut misissuinerit takutippaat, Upernavimmi inuit inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmi I-imiit II-miittunut sanilliullutik V-miittut akornanni anersaartuutitigut aseruuttoornerit amerlassusiat qaffasinnerusoq (Bjerregaard og Bjerregaard, 1985) aamma Kalaallit Nunaanni 1968-imiit 1985-imut sumiiffinni aningaasatigut isertitat qaffakkiartortillugit tassangaannartumik anersaartuutitigut aseruuttoornerit toqussutaasarnerat appariartortulutik (Bjerregaard, 1990). Inuiaqatigiit ataatsimut isigalugit peqqissutsip qanoq inneranik pisarneq malillugu uuttuutaasartoq, tassa naalungiarsuit toqusartut amerlassusiisa, piffissami 1951-imiit 1989-ip tungaanut takutippaat, nunap ilaani sumiinnermut atatillugu assigiinngissitaartorujussusoq, aammalu illoqarfinnut sanilliullugu nunaqarfinni qaffasinnerungaatsiarluni (Bjerregaard og Misfeldt, 1992).

3. Periuseq

2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq (B2018) nuna tamakkerlugu peqqissutsimik misissuisarnerit tallimaasut, 1993-imiilli ingerlanneqartartut, kingullersarivaat (Bjerregaard et al., 2022). Paasissutissat B2018-imeersut nalunaarusiami matumani pingaarnertut tunngaviupput. B2018 tassaaavoq Kalaallit Nunaanni inuusuttunik inersimasunillu 15-iniit qummut ukiulinnik misissuineq, Namminersorlutik Oqartussat sullillugit Steno Diabetes Center Copenhagen suleqatigalugu Statens Institut for Folkesundhedimit ingerlanneqartoq. Pingaarnertut siunertarineqartoq tassaasimavoq, 2018-imi innuttaasut peqqissusiisa, innuttaasut akornanni peqqissuseq aamma napparsimasarneq, kiisalu piffissap sivisunerusup ingerlanerani peqqissutsikkut aamma napparsimasarnikkut ineriartornerup ersersinnerisigut killiffissiornissaat. Misissuineri immikkut sammineqartut tassaapput Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusiannut uuttuutit, aamma suliniuteqarfigneqartut Inuuneritta II-mut (Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqinnerulernissaannik suliniut 2013-2019) ilaatinneqartut (Peqqissutsimut Naalakkersuisoqarfik, 2012): Nerisaqarneq, pujortartarneq, imigassaq aalakoornartortalik aamma hashi, kiisalu timimik aalatitsisarneq. Pingaarnertut inuiaqatigiit katitigaanerit, peqqinnerup qanoq ittuussusianik nunap ilaani aamma inooqataanikkut assigiinngissitaarneq, nappaateqalernissamut aarlerinaatit, inooqataanermut tunngasut, tarnikkut peqqissuseq aamma innuttaasut akornanni nappaatigineqartartut misissorneqarput (Larsen et al., 2019). Siusinnerusukkut innuttaasut peqqissusiannik misissuisarnerit ilanngullugit misissuineq aammattaaq inuiaqatigiit ineriartupiloornerisa, nunasiaataasimanerup kingorna 1953-imiit maannamut, Kalaallit Nunaata aqquasaarsimasaata peqqissutsimut sunniutaasa paasilluarnerunissaannut tapertaavoq, tassunga ilanngullugit napparsimasarnerit ineriartornerat, pingaarnertut sammillugit eqqarsartaatsikkut peqqissuseq, peroriartornermi atukkat, uummatikkut nappaatit, diabetesi aamma nappaatit katsorsarneqarsinnaanngitsut allat, aamma taamaalilluni pitsaaluilluni suliniuteqarnernut pingaarutilimmik ataatsimoorfiulluni. Kiisalu misissuineq Canadami Inuit akornanni aamma Norgemi saamit akornanni misissuinerit ingerlanneqarsimasunut assingusunut inerniliussanik sanilliussinissamik periarfissaqalersitsivoq. Misissuineri 15-iniit 94-it tikillugit ukiullit 2.539-t, Kalaallit Nunaat tamakkerlugu illoqarfinit aqqaneq-marlunneersut, aamma nunaqarfinit arfineq-pingasuneersut peqataapput (Takussutissiaq 3.1). Ukioqatigijaaat pineqartut taakku innuttaasut tamakkerlugit 5,8%-erivaat, aamma peqataanissamut peqatiserineqartut 52%-eralugit. Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerit siusinnerusukkut ingerlanneqartut 2014-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermit nalunaarusiami nassuiarneqarput (Dahl-Petersen et al., 2016).

Takussutissiaq 3.1. Kalaallit Nunaat, sumiiffiit apersuiffigineqartut ilanngullugit. 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

B2018-imi allanngorarnerit inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmu uuttuutit

Tabeli 3.1-imi takuneqarsinnaavoq, inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermut uuttuutit, 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinnermit katersorneqarsimasunut, takussutissiaq, aamma peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermik misissueqqissaarnermut atorneqarneqarsinnaalluortoq. Nalunaarusiami matumani peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermik misissueqqissaarnermi nassuiaanermut uuttuutit toq-qarneqartut atorneqarput. Ilanngussaq 1-imi apeqqutit arfineq-pingasut, apeqqutinit akisassianersut, peqataasut inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiini nassuiaanermut atorneqarsimasut, nassaarineqarsinnaapput. Tassaniipput uuttuutit ataatsimoortinneqartut marluk saniatigut inui-aqatigiit katitigaaneranni aamma inooqataanikkut aningaasaqarnikkullu allanngorarnerit, inui-aqatigiit ineriartornerat eqqarsaatigalugu inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiit uuttorniarneqarsimallutik. Uuttuutit, ilinniagaqarsimanermik ilaqartut, taamaallaat 25+-inik ukiulinnut killilerneqarput, 25-nik ukioqalereernermi aatsaat ilinniakkap naammassineqarsimanissaa ilimagalugu. Uuttuutit, inuussutissarsiummik ilaqartut taamaallaat 25-niit 65-inik ukiulinnut killilerneqarput, tassunga tunngatillugu taakku sulisinnaasutut naatsorsuutigineqarmata, aamma ilinniartuusimagaanni ilinniagaq naammassineqareersimassalluni.

Tabeli 3.1. Inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermut uuttuutit, 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineri ilaatinneqartut. Kisitsisit ilanngussaq 1-imi apeqqudit normuinut tunngapput.

Uunga uuttut	Nassiuat aamma apeqqudit normua
<i>Inuiaqatigiit katitigaanerat</i>	
Ukiut	inuttut normu malillugu naatsorsuineri massakut ukiut
Suiaassuseq	inuttut normu malillugu aalajangerneqartoq
Inuiaassuseq (kalaa- leq/danskeq)	Apersuinerup aallartinnerani apersuisumit aamma peqataasumit aalajangerneqartoq
Najugaq	massakut najugaq
Inigisap pitsaassusia/inoqutigiit amerlassusiat	Inoqutigiit amerlassusiat init amerlassusiannut agguarlugu (igaffik uffarfillu ilanngunnagit) [22, 23]
<i>Ilinniagaqarsimaneq, inuussutissarsiut, aningaasaqarneq</i>	
Ilinniagaqarsimaneq	Tulleriissaakkanik uuttuutini tallimanik immikkoortulik, atuarsimaneq qaffasinnerpaaffianik, tamatumalu kingorna inuussutissarsiutigiligassamik ilinniarnermut aamma ilinniaqqinnermut tunngasunik apeqqudit tunngavilik. 25+-inik ukiulinnut killilerneqartoq. [13, 14]
Inuussutissarsiut	Uttuutigineqartut taaguutaat malillugu uuttuut arfinilinnik immikkoortulik, massakut sulerisuuneq pillugu nammeneerluni allanneqartumik tunngavilik. 25-niit 65-inik ukiulinnut killilerneqartoq. [16]
Inuuniarnermi atukkatigut aningaasaqarnik-kullu inissisimaffik/pigissaarnermut uuttuut	Tulleriissaakkanik uuttuutini arfineq-marlunnik immikkoortulik, apeqqud "Tulliuttumi taaneqartuni suut angerlarsimaffinni pigineqarpat" tunngavilugu naatsorsorneqartoq: Video/DVD; qarasaasiaq/iPad; mikrobølgeovni; errorsivik; erruivik maskiina; internetti. [25]
<i>Uttuutit ataatsimoortitat</i>	
Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut (uuttuut)	Uttuutigineqartut taaguutaat malillugu uuttuut arfinilinnik immikkoortulik, ilinniagaqarsimanermik, inuussutissarsiummik, meeraanermi najukkamik aamma massakut najukkamik tunngavilik. 25-niit 65-inik ukiulinnut killilerneqartoq. [13, 14, 16, 27]
(uunga uuttuut) inooqataanermi kulturik-kut inissisimaffik	Tulleriissaakkanik uuttuutini qulingiluanik immikkoortulik, ilinniagaqarsimanermik, oqaatsinik piginnaasaqassutsimik, meeraanermi najukkamik aamma massakut najukkamik tunngavilik. 25+-inik ukiulinnut killilerneqartoq. [13, 14, 27, 33]

Ineqarneq

Najugaq pisarneq malillugu inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttuutaavoq, aamma tamanna Kalaallit Nunaannut tunngalluinnarpoq, Kitaani aamma nunap sinnerata akornanni, tunup aamma kitaata akornanni illoqarfanni nunaqarfannilu inuuniarnikkut atukkat assigiinngitsorujusuullutik. Kommunit, angisuunik mikisunillu illoqarfittaqarlutillu nunaqarfittallit, aamma Kommu-neqarfik Sermersuumut tunngatillugu kitaatunulu inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttuutit sanillutissallugit naleqquppallaanngilaq. Illoqarfiit anginerusut aamma illoqarfiup ilaani

inuuniarnermi tunuliaquttamik ilisarnaatilitut inissimasunik innuttaqarput, soorlu Narsarsuarmi (ulluinnarni danskisut taaguuteqartoq Sletten) aamma Nuummi Qinnngutsinni, kisianni illoqarfiup ilaani taakkunani inuuniarnikkut tunuliaquttanut tunngasut innuttaasut peqqissusiannik misissuinermi matumani paasissutissanut uuttuutit ilanngunneqanngillat, aamma Naatsorsueqqissaartarfimmit saqqummersinneqarnikuunatik. Tabeli 3.2-mi takuneqarsinnaapput, nunap ilaani assigiinngitsuni isertitat atoriaannaat kisitsisitaasa tunngavii Naatsorsueqqissaartarfimmeersut. Najukkap inooqataanikkut inissisimaffimmut uuttuutit atussallugu akornutigivaa, uuttuut "økologisk"-iusoq pineqarmat (uuttuut inunnut ataasiakkaanut taarsiullugu annertuunngorlugu uuttuutigineqartoq), tamannalu ima isumaqarpoq, illoqarfimmi imaluunniit nunaqarfimmi aalajangersimasumi innuttaasut tamakkerlutik inuuniarnermi atukkatigut uuttuummi assigiimmik nalilerneqartartut, qanorluunniit inunnut ataasiakkaanut tunngatillugu allanngorarnerit annertutigigaluarpata.

Tabeli 3.2. Najukkamut tunngatillugu 2018-imi isertitat atoriaannaat. Paasisaqarfik: Naatsorsueqqissaartarfik.

	Isertitat atoriaannaat kr.-nngorlugit		
	Illoqarfiit	Nunaqarfiit	Katillugit
Nuuk	203.276	-	-
Illoqarfiit allat	176.032	-	-
Nuna tamakkerlugu	-	124.203	-
Kitaa	-	-	164.848
Tunu	-	-	127.340
Kujalleq	143.759	118.502	-
Sermersooq	192.366	113.375	-
Qeqqata	165.463	156.576	-
Qeqertalik	137.611	105.725	-
Avannaata	149.479	120.710	-

Inoqtigiit amerlassusiat init amerlassusiannik agguarlugu inigisap inissaqassusia naatsorsorneqarpoq (igaffik aamma uffarik ilanngunnagit). Tamatuma Danmarkimi inigisap inissaqassusiannik naatsorsuinermit atorneqartarnera nalinginnaasuvoq, assersuutigalugu Canadami init kisinneqarnerinut igaffik ilanngunneqartarluni. Inigisap inissaqassusia innuttaasut peqqissusiannut uuttuutit Namminersorlutik Oqartussanit atorneqartut ilagivaat.

Ilinniagaqarsimaneq aamma inuussutissarsiutit

Ilinniagaqarsimaneq atuarnikkut ilinniagaqarnermut tunngatillugu apeqqummik tunngaveqarpoq, aamma ataaseq ilinniakkamik inuussutissarsiutigiligassamik qaffasinnerpaamik naammassinnissimanermit, imaluunniit tamatuma kingorna ilinniakkamik allamik ingerlatsisoqarsimanageranut tunngasumik apeqqutitaqarluni. Inuussutissarsiut suliffiup taaguutaa tunngavigalugu inuussutissarsiutinut assigiinngitsunut 23-nut nammineerluni allanneqarpoq. Allattuinerup nalaani

nalornisoortoqartillugu atuarsimanermut- aamma ilinniagaqarsimanermut, aamma inuussutissarsiut pillugu apeqqummit qulinik immikkoortulimmit (piffissaq tamakkerlugu sulisarteq, piffissap ilaa sulisarteq, suliffissarsiorteq, soraarnej, ilinniarteq il.il.) paasissutissat ilanngunneqartarput. Aperseorneqartup nammineq inuussutissarsiutaa, aamma taanna aappaqarsimappat taassuma inuussutissarsiutaa naggataatigut ukununnga immikkoortillugit allanneqarput: 1) suliffik, akunnattumik/sivisuumik sivilissusilimmik ilinniagaqarsimanermik pisariaqartitsiffiusoq; 2) ilinniagaqarsimasutut suliffik; 3) ilinniagaqarsimanngitsutut suliffik; 4) piniartut/aalisartut; 5) ilinniarteq; 6) inuussutissarsiuteqanngitsoq. Immikkoortut taakku Socialforskningsinstituttip (SFI-ip) inuiaqatigiinni inissisimaffinik agguataarisimanagera (Enevoldsen et al., 1980) tunngavigalugu Kalaallit Nunaanni atornejarnissaat siunertaralugu atorfillit ataatsimoortinnerisigut (SFI-p inuiaqatigiinni inissisimaffittut agguataarineri I-III) ineriartorteqqinneqarput, aamma piniartunut/aalisartunut aamma inunnut inuussutissarsiutit avataaniittunut immikkoortunik nutaanik ilanngussisoqarluni (Bjerregaard og Dahl-Petersen, 2008).

Pigissaarnermut nalileeriaaseq

1993-imi siullermeerutaasumik innuttaasut peqqissusiannik misissuinermit paasissutissat tunngavigalugit pigissaarnermut nalileeriaaseq, Kalaallit Nunaanni atornejartussatut, ineriartortinneqarpoq. Nalileeriaaseq, Currie og medarbejdere (2008), tassani Family Affluence Score nassuiarneqarluni, aamma atuartunik misissuineq (HBSC) (Chzhen et al., 2016) isumassarsiorfigalugit ineriartortinneqaaqarpoq. Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerneq pigissaarnermut nalileeriaaseq inoqutigiit atortorissaarutitigut pigisaat arlallit aallaavigalugit tunngavigineqarput, aamma inuiaqatigiinni ingerlaartuarlutillu pigissaarneruleriartuinnartuni nalileeriaatsimik nalilersuiarnissaq pisariaqarpoq, tamannalu ilanngussaq 2-mi takuneqarsinnaavoq. Assersuutigalugu HBSC-misissuinerneq kingulermi biileqarneq, nammineq ineraqarneq, qarasaasiaqarneq/tabletteqarneq, uffarfiit qassiuneri, erruivik maskiina aamma Kalaallit Nunaata avataanut feeriararneq apeqqutigineqarput.

Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttuutit ataatsimoortitat

Pigissaarnermut nalileeriaaseq, soorlu Socialforskningsinstituttip inuussutissarsiortunik immikkoortiteriaasitoqaanut assingulluni (Enevoldsen et al., 1980), inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut aningaasaqarnermullu uuttuutaavoq. Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttuummik, aamma kulturikkut sunniuteqarnermik ilaqartumik, soorlu piniartuunermut, imaluunniit alatigut kalaallit kulturiannut atassuteqartumik, ineriartortitsineq 1993-imiilli suliarineqarpoq. Inuiaqatigiit ineriartornerat aamma ilanngunniarneqarsimagaluarpoq, inuiaqatigiit ineriartornerat Kalaallit Nunaata pingaartumik 1950-ikkunnili annertuumik ineriartorsimaneratut ittoq, inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiup aamma inuussutissarsiornerup sannaq, inuiaqatigiiaqqaniit (ullumikkut nunaqarfinniit), piniarnermik aalisarnermillu pingaarnertut inuussutissarsiuteqartuniit illoqarfinnut anginerusunut suliffissuaqarfiusunut, aamma kiffartuussinermik pingaarnertut inuussutissarsiorfiusunut allangorsimasumut (Bjerregaard og Dahl-Petersen, 2011). Nalileeriaatsimik ineriartortitsiluni misiliineq siulleq, inuiaqatigiit ineriartornerannik ilaqarteq, ilinniagaqarsimanermik, inuussutissarsiummik, meeraanermi najugaqarfimmik aamma massakkut najugaqarfimmik tunngaveqarpoq. Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffinik agguataarinerit arfinillit taakku matumani nunaqarfinni, nunaqarfinni allani piniartunut/aalisartunut, ilinniagaqarsimanngitsunut nunaqarfinniit illoqarfinnut nuuttunut, illoqarfinniittunut sivikitsumik sivilissusilimmik ilinniagaqarsimasunut aamma akunnattumik/sivisuumik sivilissusilimmik ilinniagaqarsimasunut agguataarneqarput. Uuttuut 25-niit 65-inik ukiulinnut (ukiuni taakkunanani amerlanerpaat ilinniakkaminnik naammassinnissimallutillu

suliffilinnut) taamaallaat killilerneqarnera akornutaavoq, aamma apeqqtunit akissassianit uut-tuutaanani, taamaallillunilu peqataasut immikkoortiterneqarsinnaanatik (Bjerregaard et al., 2018).

Inuuniarnermi atukkatigut kulturikkut inissisimaffimmik nalileeriaaseq inuuniarnermi atukkatigut inis-sisimaffimmut uuttuut, qulaani nassuiarneqartoq, tunuliaqutaralugu ineriartorteqqitaavoq. Tama-tumani tunngavigineqarlutik ilinniagaqarsimaneq, oqaatsitigut piginnaasat, meeraanermi najuga-qarfigisaq aamma massakkut najugaqarfigisaq. Inuussutissarsiut tassani ilaatinneqanngilaq, taamaattumillu inersimasunut tamanut naleqquttuulluni, aammalu tulleriissaakkamik uuttuinertut isigineqarluni, 0-miit 8-mut nalilinnik takutitsisinnaasumik. Nalingi ima sannaqarput, ilinniarsimann-gitsut, pingaarnertut oqaatsinik ataatsinik (kalaallisut aamma danskisut) piginnaasaqanngitsut, nu-naqarfimmi peroriartortut aamma nunaqarfimmi najugallit 0-imik nalilimmut inissinneqarlutik (tassa tulleriiaani allerpaamut inissinneqarlutik), ilinniagaqarsimasut, kalaallisut danskisullu oqalussinnaa-sut aamma illoqarfimmi peroriartorsimallutillu najugallit, qaffasissuseq apeqqutaatillugu, 1-2-mik nali-limmut inissinneqarlutik. Uuttuut taanna suli ineriartortinneqarpoq, taamaattumillu nalunaarusiami misissueqqissaarnermut atorineqarnani.

Ataqatigiissitsineq

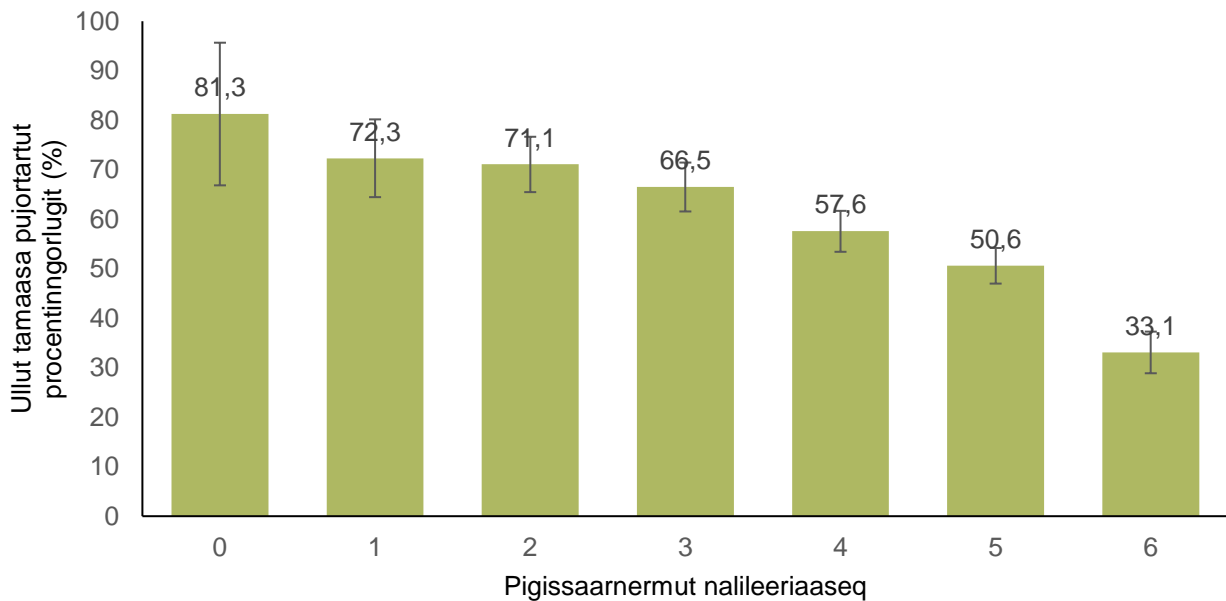
Pigissaarnermut nalileeriaaseq eqqaassanngikkaanni inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffinnut aningaasaqarnikkullu uuttutinut akornutaasoq tassaavoq, taakku ukioqatigiiaat ilinniakkamik naam-massisaqarsimasutut ilimagineqarsinnaasut, aamma peqataasut inuussutissarsiornikkut aalajan-gersimakannersumik inissisimaffillit assigiinngissutaannik misissueqqissaarnermut taamaallaat atorineqarsinnaammata. 2005-imiit 2010-mut Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerneq peqataasut isertitamikkut atoriaannaasaat pillugit paasissutissat Naatsorsueqqissaartarfimmeersut ilaatin-neqarput, kisianni inunnut ataasiakkaanut tunngatillugu isertitatigut paasissutissat Naatsor-sueqqissaartarfimmeersut 2018-imi misissuinerneq paasissutissanut ilanngunneqarnissaat suli pisinnaasimanani. Taanna eqqaassanngikkaanni, uuttuutit tamarmik innuttaasut peqqissusiannik misissuinerneq tamani takuneqarsinnaapput. Erseqqippoq, uuttuutit tamarmik annertuumik imminnut naleqqussarneqarsimammata (Bjerregaard et al., 2018). Immikkuualuttortat taakku, pigissaarner-mut nalileeriaatsimut ilaatinneqartut, pisuut piitsullu akornanni atortorissaarutit assigiinngitsut sorliit assigiinngisisinerunersut, misissuinerneq misissuinerneq allanngorarput (takuuk ilanngussa 2). Assersuutigalugu 1993-imi Kalaallit Nunaani internetteqanngilaq, soorluttaaq radiomik aamma an-gerlarsimaffimmi oqarasuaammik pigisaqarneq inissisimaffimmut uuttuutit 1993-imi atorineqarsin-naasimasoq 2018-imi atorsinnaanngitsoq, kikkut tamarmik radioqarmata, taamaanngippat mobili-minni, aamma angerlarsimaffimmi oqarasuaateqarneq inuuniarnermi atukkatigut qaffasissumik inissimanermeq tunnganani, tassani ukiut apeqqutaanerullutik.

Inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermik naliliinerneq kisitsisitigut periutsit

Peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq kisitsisitigut periutsit assi-ginngitsut amerlasuut atorlugit naatsorsorneqarsinnaavoq (Harper og Lynch, 2017). Nalunaarusi-amut matumunnga siunertat ilaat ataaseq tassaavoq, kisitsisitigut periutsit sisamat akornanni assi-giinngissutit takutinnaasat: takussutissiaq imaluunniit tabeli pisariitsoq, eqiterussimassutsimut nali-leeriaaseq, qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq aamma appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussi-nermut nalileeriaaseq.

Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffinni immikkoortuni peqqissutsimut takussutissat toq-qarneqartut, kiisalu immikkoortut akornanni assigiinngissutit kisitsisitigut misiliutiginnissaat

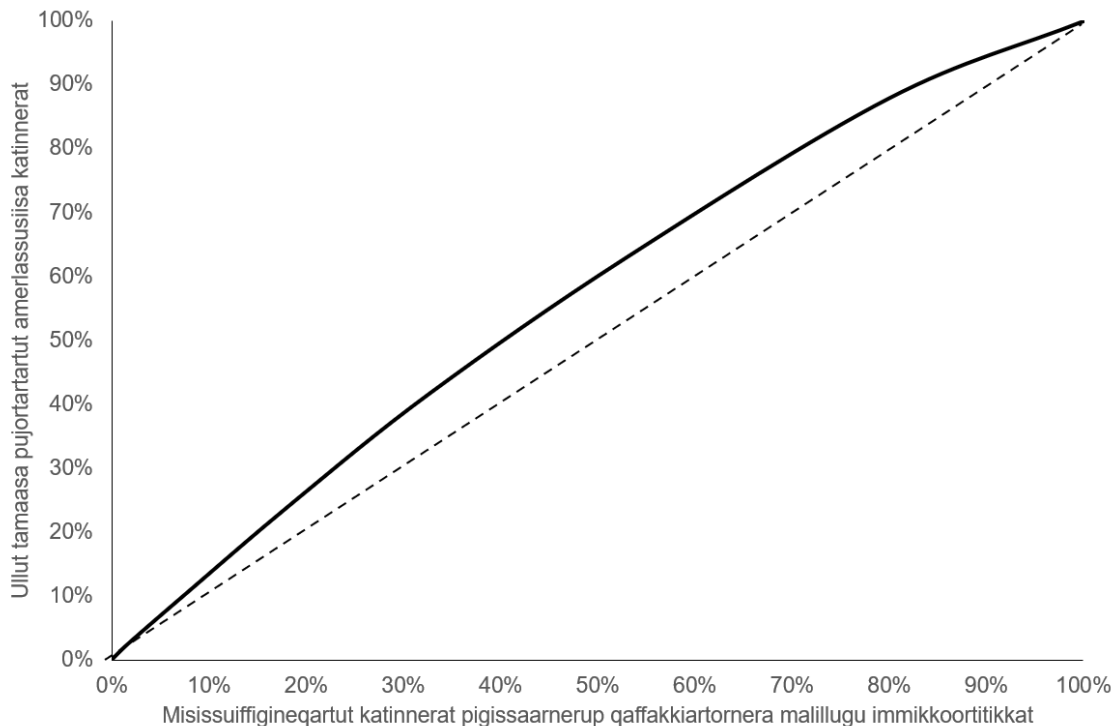
tabelinngorlugit imaluunniit takussutissianngorlugit takutinnissaat pisariinnerpaajuvoq. Periuseq taanna paasiuminarpoq, kisianni innuttaasut peqqissusiannik misissuineranut arlalinnut sanilliutis-sallugu naleqquttuunani. Sanilliussinernut taamaattunut inuiaqatigiinni inuuniarnermi atukkatigut naligiinngissuseq tamakkerlugu kisitsisitut ataatsit saqqummiunnissaa pitsaaneruvoq. Peqqissutsimut tunngatillugu naligiinnginneq uuttuutit assigiinngitsut pingasut, tamarmik kisitsit ataaseq atorlugu saqqummiunneqartut, atorlugit nalunaarusiami matumani saqqummiunnissaat toqqarparput: Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq, Excelimi regnearki atorlugu naatsorsorneqartoq, qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq kisitsisilerinermut programmi SPSS atorlugu allanngorarnerit assigiinngitsut akornanni ataqatigiittoqarneranik nalileeriaaseq atorlugu naatsorsorneqartoq, aamma appariaatinik qaffariaatinillu nalileeriaaseq aamma kisitsisilerinermut programmi SPSS-imi Poisson regression atorlugu naatsorsorneqartoq. Peqqissutsit allanngorarnerinik naatsorsuineri tamani uut-tuutit ukiunut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisanut nalimmassarneqarput. Takussutis-siaq 3.2 søjlediagrammiuvoq, pigissaarnermut nalileeriaaseq malillugu ullut tamaasa pujortartartut inuuniarnermi atukkatigut aningaasaqarnikkullu immikkoortuni amerlassusiinut tunngalluni. Tamatumu inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiit immikkoortuini arfineq-marlunni assigiinngissutit ajunngilluinnartumik takutippai, aammalu ullut tamaasa pujortartartut amerlassusiat pigissaarnerup qaffakkiartornera malillugu appariartorneranik nalornisitsinani. Inerniliussat taamatut saqqummiunneqarneranni akornutaasoq tassaavoq, piffissamut sivilisunerumut sanilliussinissamik kissaateqaraanni, ukiut ataasiakkaarlugit takussutissiamik takutitsinissaq pisariaqarmat, aamma takussutissianik arlalinnik annertussutsimik/kisitsisinik sanilliussinissaq ajornaatsuinnaanani. Immikkoortunik sanilliussinermi annertussuseq misissuinermit misissuinermut aammattaaq allanngorarpoq, taamaalilluni assersuutigalugu pigissaarnermut immikkoortumi 0-imiittut ukiut arlaanni peqataasuni pigissaannginnerpaat 5%-erisinnaallugit, aamma ukiumi allami peqataasuni pigissaannginnerpaat 10%-erisinnaallugit. Tamanna ima isumaqarpoq, pigissaarnermut immikkoortumi 0-imiittut misissuinermit misissuinermut sanilliunneqarsinnaanngitsut.

Takussutissiaq 3.2. Pigissaarnermut nalileeriaaseq malillugu ullut tamaasa pujortartartut amerlassusiat. Ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisamut nalimmassagaq. 95%-imik qularnaarlugu killili-ligaq. $P < 0,001$. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq

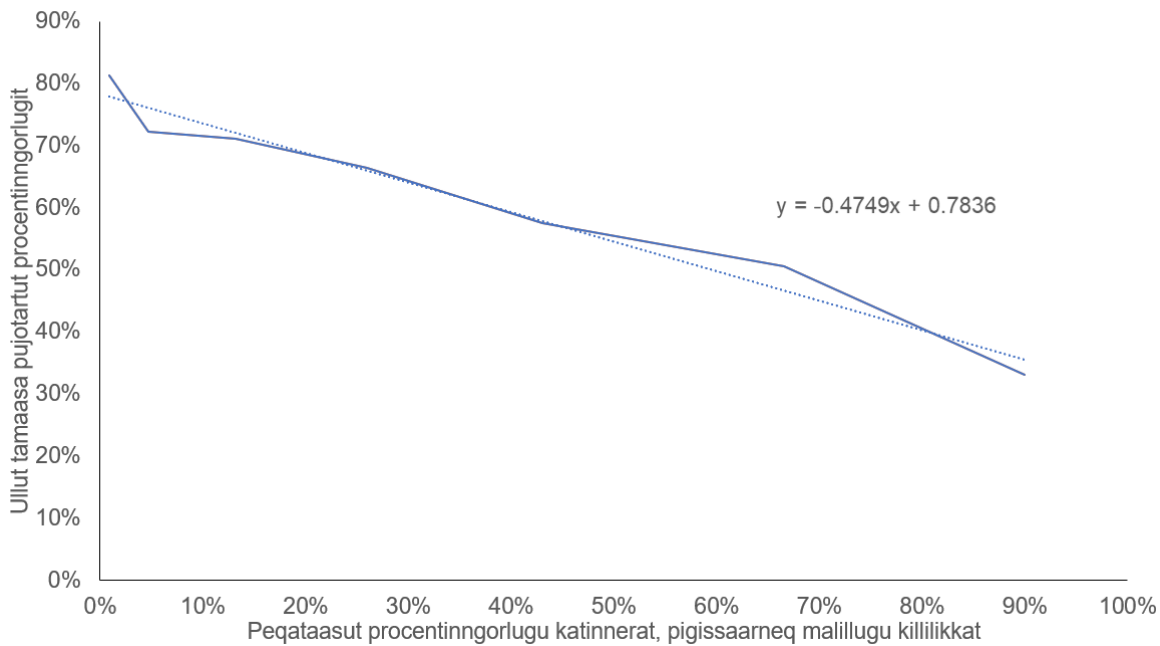
Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq tassaavoq nikingassutip 45 gradusup imaqqortussianut ki-sitsisitigut uuttuut, inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiit immikkoortut akornanni peqqissutsikkut naligiissusermik tamakkiisumik, aamma inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiit immikkoortut akornanni peqqissutsimut tunngasunik misissukkat agguataarneqarnerannik takutitsiffiusoq (World Bank, 2022). Takussutissiaq 3.3-mi takuneqarsinnaavoq, pigissaarnermut immikkoortuni ullut tamaasa pujortartartut akornanni eqiterussimassutsip naatsorsorneqarnerata sangoriarnera. Eqit-serussimassutsimut nalileeriaatsimi naatsorsorneqartoq tassaavoq -0,14, taannalu eqiterussimas-sutsip naatsorsorneqarnerata sangoriarnerani (titarneq kipungasoq) aamma titarnerup naligiissu-mik takutitsisup (titarneq 45°-iusup, allermi teqqeqqumi saamerlermiit qullermi teqqeqqumut talerper-lermut ingerlasup) akornanni 2 x arealitut naleqarpoq. Isumasiornera malillugu eqiterussimassutsip naatsorsorneqarnerata sangoriarnera naligiinnerup titarnerata qulaaniikkaangat naliliileriaaseq ne-gativiuvoq, tamatumalu takutippaa inuit pigissaanngiinnerusut akornanni pitsaanngitsumik peqqis-suseqarneq annertunerusoq. Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq regnearkimik, imaluunniit ki-sitsisilerinermut programminik naatsorsorneqarsinnaavoq, aamma eqiterussimassutsip naatso-rsorneqarnerata sangoriarnera titartarneqarsinnaalluni (Buyungo og Yang, 2007; O'Donell et al., 2008). Naatsorsuinerit immikkualuttortaat ilanngussaq 3-mi takuneqarsinnaapput.

Takussutissiaq 3.3. Pigissaarnermut nalileeriaaseq malillugu ullut tamaasa pujortartartut amerlassusiannut eqiterussimassutsip naatsorsorneqarnerata sangoriarnera. Ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumasuteqarfisamut nalimmassagaq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Qaffariaateqarmut nalileeriaaseq aamma appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinermut nalileeriaaseq (SII aamma RII)

Periutsit qinigassat allat marluk allanngorarnerit assigiinngitsut akornanni ataqatigiittoqarneranik misissuiffigineqarnermit tunngaveqarput, aamma inuuniarnermi atukkatigut naligiinngissut qaffariaatsimut uuttuutit takutillugu, imaluunniit peqataasut inuuniarnermi atukkatigut inissimaffimmi appasinnerpaami aamma qaffasinnerpaami inissimasut (takutinneqartut) qaffariaateqarnerannut uuttuutit imaluunniit naleqqiussinertut takutinneqarluni, tassa appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinermut nalileeriaaseq. Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq assigalguu uuttuutit taakku (qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq aamma appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinermut nalileeriaaseq) inuuniarnermi atukkatigut inissimaffinnut immikkoortitikkanut uuttuutit tunngaveqarput. Qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq (Slope Index of Inequality; SII) tassaavoq allanngorarnerit assigiinngitsut akornanni sangoriarneq, aamma tassaalluni inuuniarnermi atukkatigut inissimaffiit assigiinngitsut akornanni assigiinngissummut toqqaannartumik uuttuut. Appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinermi nalileeriaaseq (Relative Index of Inequality; RII) inuuniarnermi atukkatigut inissimaffinni immikkoortuni qaffasinnerpaamik aamma appasinnerpaamik inissimasut akornanni peqqissutsimut kisitsisit imminnut naleqqiunnerivaat (Harper og Lynch, 2017). Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq negativiuppat, qaffariaateqarnermut nalilersueriaaseq negativiuppat, aamma appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinermi nalileeriaaseq < 1-iuppat nappaateqartarneq inuuniarnermi atukkatigut inissimaffimmi appasinnerpaami inissimasuni qaffasinnerpaajussaaq.

Takussutissiaq 3.4. Ullut tamaasa pujortartarnermik, pigissaarnermut nalileeriaatsimik, Excelimit ilanngusamit, allanngorarnerit assigiinngitsut akornanni misissueqqissaarneq. Ukiuinut, suaiaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisamut nalimmassagaq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Takussutissiaq 3.4-mi qaffariaammut uuttuut (SII) tassaavoq -0,4749. Appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussineq tassaavoq ullut tamaasa pujortartartut naatsorsuutigineqartut (amerlassusiat) pigissaarnermut nalileeriaatsimi=1 (V_1) V_0 -mi naatsorsuutigineqartunik agguagaq. Taanna takussutissiaq 3.4-mi kisitsisinut nalimmassarneqanngitsunut tunngavoq = $(0,7836-0.4749)/0,7836 = 0,393$. Allanngorarnernut naatsorsueriaatsit assigiinngitsut atorneqarsinnaapput, inassutigineqarporli inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffinnut assigiinngitsunut agguataarneqarsimasunut inerniliussassanut periutsit Poissonit atorneqarnissaat, tamanna uagutsinnut pisunut naleqquppoq (Moreno-Betancur et al., 2015). Ullut tamaasa pujortartarnermut aamma pigissaarnermut uuttueriaatsimut, ukiuinut, suaiaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisamut nalimmassakkamut, 2018-imi allanngorarnerit assigiinngitsut akornanni ataqtigiiitoqarnersoq misissueqqissaarneq atorlugu naatsorsuinermi SII tassaavoq= -0,467, aamma periuseq Poisson atorlugu naatsorsuinermi RII = 0,425-ulluni. Naatsorsuinerit immikkuualuttortai ilanngussaq 2-mi takuneqarsinnaapput.

Ataqatigiissitsineq

Inuuniarnermi atukkatigut naligiinngissutit nalilersornissaannut kisitsisit atorlugit nassuiaasiornermut periutsit tamarmik immikkut pitsaaquteqarlutillu ajoquteqarput. Søjlediagrammit naligiinnginnermik paasinnilluarnissamut atussallugit tulluarnerrupput, eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq, qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq aamma appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinnermut nalileeriaaseq periutsinik tunngaviumik ilisimasaqarnissamik pisariaqartitsiffiunerullutik. Uuttuutill kingullertut taaneqartut pingasut taakku tamarmik pitsaaquteqarput, misissuinerinik assigiinngitsunik sanniliussinnermut atorneqarsinnaagamik. Periutsit taakku tamarmik immikkut naligiinnginnermik nassuiaasinnaapput, periutsillu taakku akornanni arlaannaalluunniit ilaminit pitsaanerunngilaq. Akerlianilli appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinnermi nalileeriaatsip, appariaatinik qaffariaatinillu nalileeriaatsit ittumik, aamma assigiinngissuterpiaasup, qaffariaateqarnermik nalileeriaatsit ittumik

uuttuinnerit paasinninnerit assigiinngitsorujussuupput. Assersuutigalugu immikkoortut marluk ta-
korlooraanni, A aamma B, tamarmik immikkut 500-nik inuttallit, immikkoortup aappaani pujortartar-
tut 100-juullutik, aappaanilu pujortartartut 200-juullutik, naleqqiussinermi assigiinngissut 200/500
100/500-mik agguarlugu = 2,0-iuvoq, assigiinngissuterpiaq tassaalluni $B-A=$ inuit 100-t. Immikkoor-
tuni marlunni allani pujortartartut tallimaappata aappaanilu quliullutik naleqqiussinermi allaanerus-
sut aamma tassani 2,0-iuvoq, naak assigiinngissutivik inunnt tallimaannarnut tunngagaluartoq.
Tassa naleqqiussinermi assigiinngissutip assinga atorlugu assersuummut 2-mut sanilliullugu as-
sersuummi 1-imi immikkoortumut A-mut sanilliullugu immikkoortumi B-mi pujortartartut amerlane-
rujussuupput.

4. Pujortartartut amerlassusianni inuuniarnermi atukkatigut assigiinngissutit, inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiit assigiinngitsut uuttuutigalugit

Tabeli 4.1-imi takuneqarsinnaavoq, 2018-imi ullut tamaasa pujortartartut amerlassusiat inuiaqatigiit akornanni qanoq assigiinngitsigisumik agguataarsimanersoq. Amerlassutsit angutini arnanilu assigiipput. Ukiuinut, attuumassuteqarfigisanut aamma najukkamut tunngatillugu assigiinngissutit kisitsisitigut malunnaateqartorujussuupput, immikkoortut pujortartoqarnerpaat aamma immikkoortut pujortartartukinnerpaat akornanni kisitsisit naleqqiunnerini 1,11-1,78-iulluni. Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiit misissoqqissaarneqarnerat SPSS-imi Univariate General Models (GLM) analyse atorlugu ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisanut nalimmassarneqarput, tamarmillu kisitsisitigut malunnaateqarluarlutik ($p < 0,001$); immikkoortut pujortartartoqarnerpaat aamma immikkoortut pujortartartukinnerpaat akornanni kisitsisit naleqqiunnerini 1,93-4,51-iulluni, aamma taamaalilluni inuiaqatigiit katitigaaneranni allanngorarnernit (ukiut, attuumassuteqarfigisaq aamma najugaq) qaffasinnerulluni. Peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq pillugu misissueqqissaarnerni tulliuttuni pigissaarnermut nalileeriaaseq inuuniarnermi atukkatigut aningaasaqarnikkullu uuttuutit toqqarneqarpoq. Uuttuut taanna toqqarneqarpoq, taanna ukioqatigiiaanut assigiinngitsunut killiligaallunilu tulleriissaagaammat, tamatumalu peqataasut immikkoortiternissaat pisinnaalersillugu.

Tabeli 4.1. Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffinni immikkoortuni assigiinngitsuni pujortartartut procentinngorlugit. Ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisanut nalimmassagaq. Amerlassutsit amerlanerpaat aamma ikinnerpaat akornanni naleqqiussineq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Uuttuut		Ullut tamaasa pujortartartut			qaffasissumik:appasissumik naleqqiussineq
		n	%	p	
<i>Inuiaqatigiit katitigaanerat</i>					
Ukiut	15-24	332	59,8	<0,001	1,35
	25-34	326	61,6		
	35-59	1.186	56,9		
	60+	690	45,6		
Suaassuseq	Angut	1.164	54,6	0,85	1,01
	Arnaq	1.370	55,0		
Inuiaassuseq	Kalaaleq	2.431	55,8	<0,001	1,78
	Danskeq	103	31,4		
Najugaq	Illoqarfik	2.098	53,8	0,018	1,11
	Nunaqarfik	436	59,9		
	Kinaa	2.137	52,3	<0,001	1,35
	Tunu	216	66,4		
	Avanersuaq	181	70,4		
<i>Ilinniagaqarsimaneq, inuussutissarsiut, aningaasaqarneq</i>					
Ilinniagaq*	Meeqqat atuarfiat	997	63,6	<0,001	4,54
	GU-tut qaffasissusilik	42	47,4		
	Ingerlariaqqiffik sivikitsumik sivilissusilik	759	50,6		
	Ingerlariaqqiffik akunnatumik sivilissusilik	310	35,1		
	Ingerlariaqqiffik sivilissusilik	42	14,0		
Inuussutissarsiut**	Suliffik ilinniakkamik akunnatumik/sivilissusilik pisariaqartitsiffiusoq	264	33,1	<0,001	2,28
	Ilinniarsimasutut suliffik	433	49,7		
	Ilinniarsimangitsutut suliffik	593	63,8		
	Piniartut-aalisartut	96	50,3		
	Ilinniartut	58	56,0		
	Suliffissaqanngitsut, ikior-siissutinik isertitallit, angerlarsimaannartut	293	75,5		
Inuiaqatigiinni aningaasaqarnikkut inissisimaffik (pigissaarnermut uuttuut)	0	43	81,3	<0,001	2,46
	1	147	72,3		
	2	284	71,1		
	3	359	66,5		
	4	511	57,6		

	5	682	50,6		
	6	508	33,1		
<i>Uuttuutit ataatsimoortitat</i>					
Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmik nalileeriaaseq**	Piniartut-aalisartut nunaqarfinni	132	56,1	<0,001	1,97
	nunaqarfinniittut sinneri	185	66,5		
	illoqarfinnut nuuttut ilinniagaqanngitsut	194	61,7		
	ilinniagaqanngitsut illoqarfinni	407	70,8		
	akunnattumik inissisimasut illoqarfinni	565	52,4		
	ilinniarsimasut illoqarfinni	242	36,0		
Inooqataanermi kulturikkut inissisimaffimmut nalileeriaaseq*	0	224	59,3	<0,001	3,97
	1	275	63,9		
	2	319	63,0		
	3	277	63,8		
	4	342	53,1		
	5	340	52,5		
	6	235	39,9		
	7	127	27,8		
	8	48	16,1		

* 25+-inik ukiullit

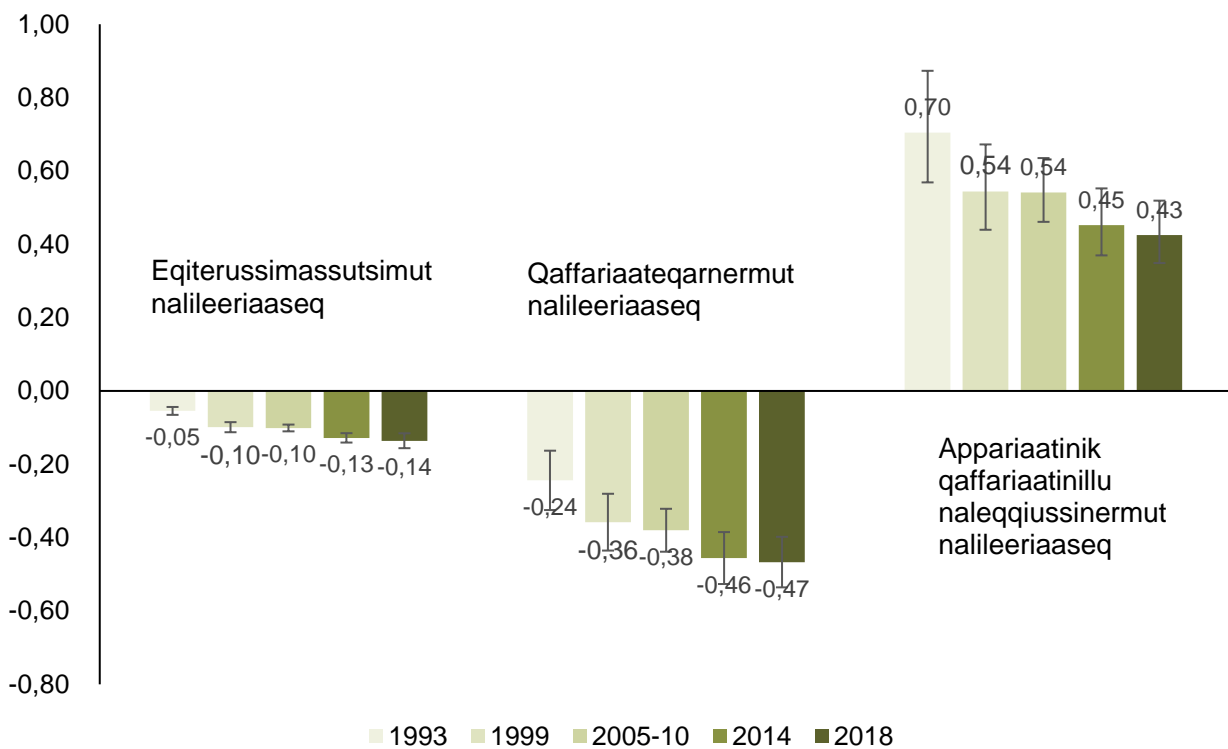
** 25-niit 65-inik ukiullit

Ataqatigiissitsineq

Pujortartarnerup peqqissutsimut uuttuutiginerani inuuniarnermi atukkatigut assigiinngissut takutinneqarpoq, tamatumani inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmu uuttuut sorlerluunniit toqqarneqaraluarpat: najugaq, ilinniagaq, inuussutissarsiut, pigissaarneq imaluunniit uuttuutit ataatsimoortitat marluk. Tamanna tupaallannanngilaq, inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffinnut uuttuutit kisitsisitigut qanittumik nalimmassagaammata. Tabeli 4.1-imi takuneqarsinnaavoq, peqataasut inuuniarnermi atukkatigut qaffasissumik aamma appasissumik inissisimasut akornanni sanilliusinnermi allanngorartoqartoq, assersuutigalugu inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmik nalileeriaaseq 2,0-iusoq ilinniagaqarsimanermut 4,5-iulluni. Tamanna assigiinngissutinik arlalinnik tikkuussivoq, tamannali ilinniagaqarsimanerup pigissaarnermut sanilliullugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermik uuttuinnermut atornissaata pitsaaneruneranik isumaqanngilaq, inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiit qaffasinnerpaat aamma appasinnerpaat akornanni naleqqiussinnermi inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiit immikkoortut qassieneri, aamma peqataasut immikkoortunut immikkoortiterneqarnerat apeqqutaammata. Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffinnik tikkuussissutit assigiinngitsut siusinnerusukkut kalaallinut tunngatillugu misissoqqissaarneqarnikuupput, tassanilu inerniliunneqarpoq, uuttuutit assigiinngitsut taakku tamarmik immikkut pitsaaquteqarlutillu ajoquteqartut, aammalu uuttuutinik toqqaanermi ilisimatusaatigalugu suliniummi pineqartorpiami paa-sissutissat sordiaat katersorneqarsinnaanerit apeqqutaasariaqartoq. Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmu uuttuutip ataasiinnaanngitsup atorneqarnissaa inassutigineqarpoq (Bjerregaard et al., 2018).

5. Pujortartartut amerlassusianni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerup piffissap sivisunerusup ingerlanerani allanngornera

Takussutissiaq 5.1-imi takuneqarsinnaavoq, inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffik uuttuutigalugu 1993-imiit 2018-imut innuttaasut peqqissusiannik misissuisarnerni ullut tamaasa pujortartartut amerlassusianni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq. Eqiterussimassutsimut nalileeriaatsimi, qaffariaateqarnermut nalileeriaatsimi aamma appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinerit nalileeriaatsimi ukiut ingerlaneranni pujortartartut amerlassusianni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerup annertusiartornera erseqqippoq. Oqaatigisariaqarporli, innuttaasut peqqissusiannik misissuinerit tallimat taakku imminnut assersuunneqarpiarsinnaanngimmata; soorlu 1999-imi misissuineq nuna tamakkerlugu ingerlanneqanngilaq, taamaallaalli Nuummi, Sisimiuni, Qasigianguani aamma Uummannaq eqqaani nunaqarfinni sisamani ingerlanneqarluni. Aammattaaq pigissaarnermut nalileeriaatsimik naatsorsuineq allanngorarpog, 1993-imi arfinilinnik immikkoortoqarluni, 1999-imiit 2014-mut arfineq-pingasunik, aamma 2018-imi arfineq-marlunnik immikkortoqarluni (ilanngussaq 2). Tabelimi ilanngussatut ilanngunneqartumi B.4.1-imi kisitsisit takussutissiamut tunngavigneqartut takuneqarsinnaapput.

Takussutissiaq 5.1. Kalaallit Nunaanni 1993-imiit 2018-imut ullut tamaasa pujortartartut amerlassusianni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq. 95%-imik qularnaarlugu killiligaq. Ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfiganut nalimmassagaq.

Ataqatigiissitsineq

1993-imiit 2018-imut innuttaasut peqqissusiannik misissuisarnerni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerup misissoqqissaarneqarnerata takutippaa, ullut tamaasa pujortartarnermut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerup annertusiartorusaarnera. Inerniliussaq taanna soqutiginarluinnarpoq, kisiannili aningaasaqarnikkut naligiinngissutip, Gini-koefficienti atorlugu uuttorneqartup, annertusiartornera eqqarsaatigissagaanni tupaallaatissaavallaarnani. Naatsorsueqqissaartarfik 2002-mili Gini-koefficientip kisitsisitaanik saqqummiussisarpoq, taanna tassaaluni isertitat agguataarneqarneqarnerisa naleqqiunneqarnerannut uuttuut: Gini-koefficienti qaffakiartortillugu inuiaqatigiinni aningaasaqarnikkut naligiinngissuseq annertusiartuinnassaaq. 2016-imi Kalaallit Nunaanni Gini-koefficienti 35,6%-iuvoq, sanilliussinnermi Danmarkimi 28,2%-iulluni, EU-mi 30,4%-iulluni, Canadami 35,6%-iulluni aamma USA-mi 41,1%-iulluni (Naatsorsueqqissaartarfik, 2022; World Bank, 2022). Tassa aningaasaqarnikkut naligiinnginneq EU-mut sanilliullugu Canadamisut Kalaallit Nunaanni annertuneruvoq, USA-mili annikinnerulluni. Gini-koefficienti 2002-miit 2020-mut qaffariaartuaalaarsimavoq, aammalu taamaalilluni aningaasaqarnikkut naligiinnginnerup aamma peqqissutsimut tunngatillugu naligiinngerup ineriartornera assigalugit. Ataatsimut isiginnilluni nalilersuisoqarsinnaanissaanut peqqissutsimut uuttuutitut allanut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerup piffissap ingerlanerani allannguuteqarneranik misissueqqissaarnermik aamma ingerlatsisoqartariaqarpoq. Misissueqqissaarnerit ikiuinut nalimmassarneqarput, kisianni inunngorfimmik immikkoortiterineq immaqa ukiuni inunngorfiusuni aalajangersimasuni inuuniarnermi atukkatigut immikkut appasinnerusumik imaluunniit immikkut qaffasinnerusumik naligiinngitsoqarneranik takutitsoqarsinnaanissaanut tapertaasinnaavoq.

6. Peqqissutsikkut, aamma peqqissutsikkut pissusilersuutini inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq

Tabeli 6.1-imi takuneqarsinnaavoq, 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineri peqqissutsimut tunngatillugu allanngorarnerit eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq aamma pigissaarnermut nalileeriaaseq uuttuutigalugit inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttorneqartut naligiinnginnerat malillugu immikkoortiterneqarsimasut. Misissueqqissaarnerit pissutsinik assigiinngitsunik pingasunik takutitsipput. Peqqissutsit allanngorarnerisa ilaannut (amerlanernut) peqqissutsimut tunngatillugu allanngorarnerit kisitsisitigut malunnaatilimmik naligiinngiffiupput, peqataasut appasinnerpaamik ilinniagaqarsimasut aamma pigissaarnermut nalileeriaatsimi appasinnerpaamik inissisimasut napparsimanerusarlutik. Allanngorarnerit allanut tunngatillugu malunnaatilimmik assigiinngissuteqartoqanngilaq, aamma peqqissutsimut tunngatillugu allanngorarneri ataasiakkaani napparsimasarnerit qaffasinnerpaamik ilinniagaqarsimasut aamma peqataasut pigissaarnermut nalileeriaatsimi qaffasinnerpaamik inissisimasut napparsimanerusarlutik. Inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq annertunerpaaq takuneqartoq tassaavoq tarnimikkut ajornartorsiuteqartuni, puallavallaartuni, imminut toqunnissamik eqqarsaateqartuni/imminut toqoriarialuarsimasuni, imigassamik aalakoornartortalimmik akornutaasinnaasumik atuisuni aamma ullut tamaasa pujortartartuni (eqiterussimassutsimut nalileeriaatsip kisitsisitigut tulleriaarnerani nalinga 0,14-0,16-iulluni), aap naqitsinerata qaffasippallaarnerani aamma diabetesimi inuuniarnermi atukkatigut naligiinngitsogarani. Pisuni amerlanerusuni, naligiinnginnerni ilinniagaqarsimanermut aamma pigissaarnermut nalileeriaaseq atorlugit uuttorneqartuni, peqqissutsikkut allanngoraneq ingerlaqatigiupput, eqiterussimassutsimulli nalileeriaaseq pigissaarnermut nalileeriaatsimi annertunerulluni (tabelimi takutinneqanngilaq). Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut pigissaarnermut uuttuut uuttuutigineqaraangat tarnimikkut ajornartorsiutilinni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq annertuvoq, ilinniagaqarsimaneq inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttuutitut atornerqarnerani tupaallaatissaanngitsumik malunnaatilimmik assigiinngitsogarani.

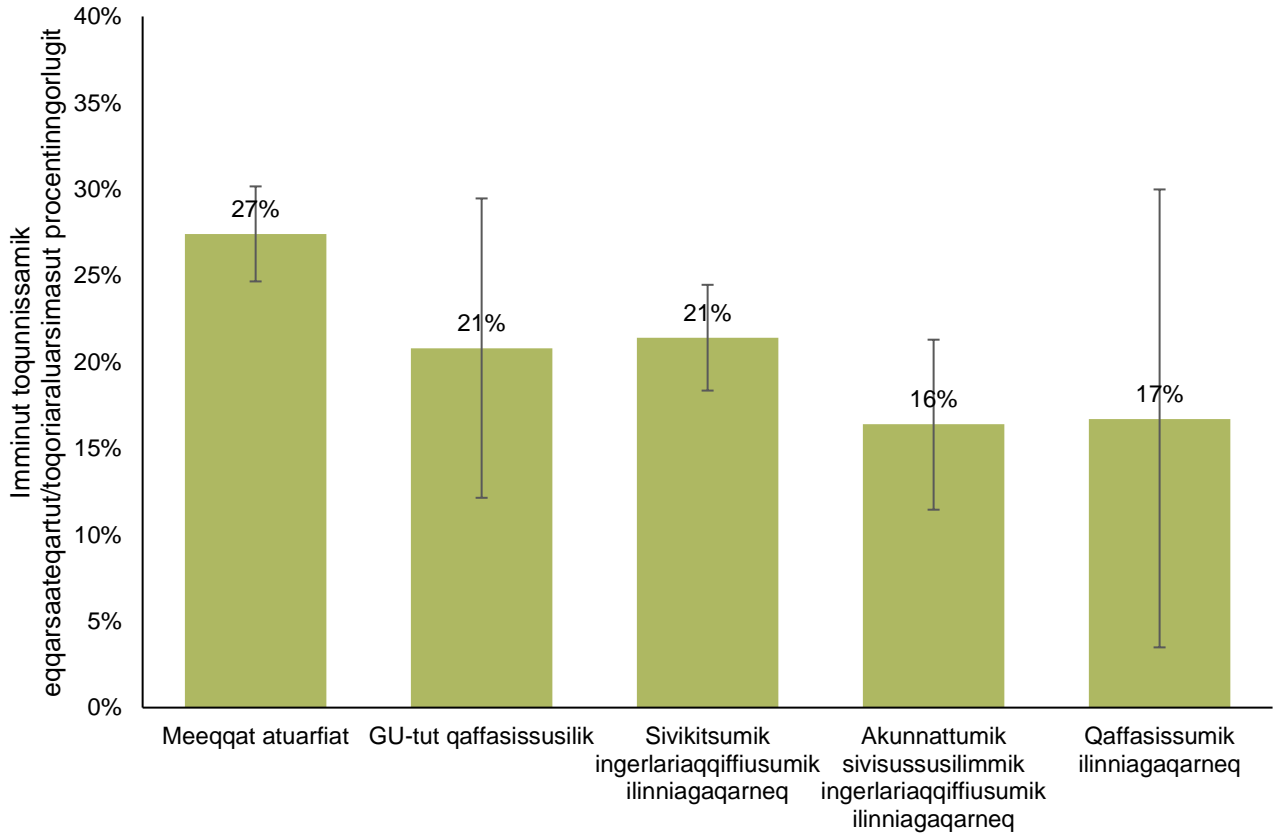
Naligiinnginnernut assigiinngitsunut taakkununga pingasunut assersuutitut imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarnerit/imminut toqoriaraluarsimanerit, aap naqitsinera qaffasippallaartoq aamma pulavallaarneq tulluuttumi nassuiarneqassapput. Peqqissutsit allanngorarnerannik eqiterussimassutsimut nalileeriaatsimik, qaffariaateqarnermut nalileeriaatsimik aamma appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinermut nalileeriaatsimik misissueqqissaarnerit tamarmik ilanngussa 4-mi (tabeli B.4.2) takuneqarsinnaapput.

Tabeli 6.1. Peqqissutsit allangorannerannut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq. Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq 95%-imik qularnaarlugu killilerlugu missingersugaq (c.i.) ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisanut nalimmassagaq. Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut pigissaarnermut aamma ilinniagaqarsimanermut nalileeriaaseq tikkuussisutugalugit. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

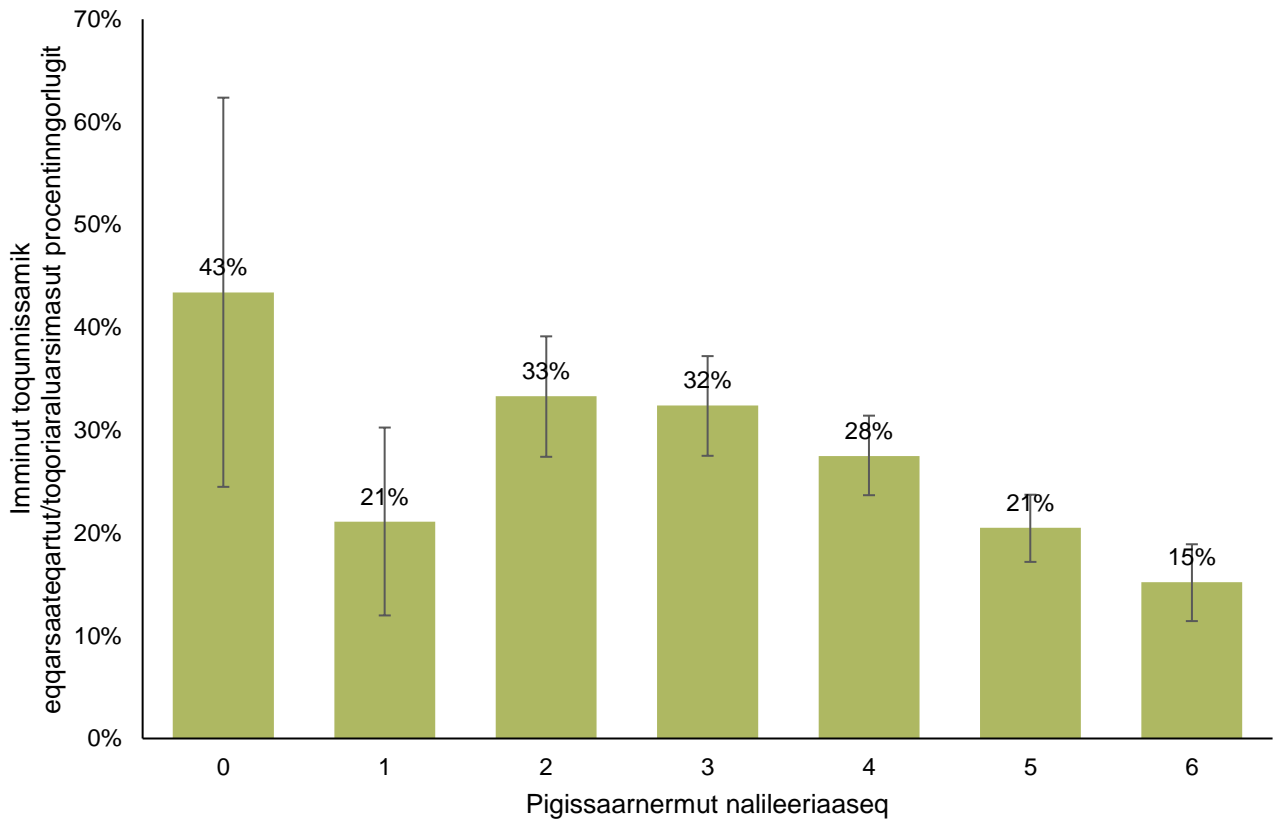
		Pigissaarnermut nalileeriaaseq		Ilinniagaqarsimaneq
		Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq	95% c.i.	* p<0.05
<i>Pigissaannginneq peqqissutsimut ajortumik kinguneqarpoq</i>	Aarlerineq, isumatsassimaneg	-0.16	-0.26 ; -0.06	
	Imminut toqunnissamik eqqarsaateqarneq	-0.14	-0.19 ; -0.10	*
	Imigassamik aalakoornartortalimmik ajoqutaasinnaasumik atui-neq	-0.14	-0.17 ; -0.11	*
	Ullut tamaasa pujortarneq	-0.14	-0.16 ; -0.12	*
	Timimik aalatitsisannginnermik nammineq naliliineq	-0.11	-0.16 ; -0.05	*
	Peqqissutsimik pitsaannigitsumik nammineq naliliineq	-0.10	-0.12 ; -0.07	*
	Nukitsigut akornutit, gigti	-0.09	-0.14 ; -0.04	
	Peqqinnanngitsunik neri-sarneq	-0.07	-0.10 ; -0.04	*
<i>Assigiinngissuteqanngilaq</i>	Aap naqitsinera qaffasissog	0.01	-0.01 ; 0.04	
	Diabetesi imaluunniit diabetesip aallartisarnera	0.02	-0.01 ; 0.05	
<i>Pigissaarneq qaffasissog peqqissutsimut ajortumik kinguneqarpoq</i>	LDL-kolesterol >= 3.5	0.09	0.06 ; 0.11	*
	Pualavallaarneq (BMI 30+)	0.15	0.11 ; 0.18	*

Imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarneq aamma/imaluunnii -imminut toqoriaraluarneq
 Imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarneq aamma imminut toqoriaraluarsimaneq pillugit apeqqutit apeqqutini nammineerluni immersugassani apeqqutigineqarput. Akissutit misissueqqissaarnermi akissutitut assigiinngitsunut ataqatigiissinneqarput "imminut toqunnissamik eqqarsaateqarsimasog aamma/imaluunniit imminut toqoriaraluarluni misisiliinikuusimasog", taannalu 24%-init uppersarneqarluni akissuteqarfigineqarpoq, akissuteqartut ukiui assigiinngissitaartorujussuullutik. Takussutissiaq 6.1-imi aamma 6.2-mi takuneqarsinnaavoq, eqqarsartaatsikkut iluaalliuutitut (tabeli 6.1) inerniliussat akerliannik imminut toqunnissamik eqqarsaateqartut/imminut toqoriaraluarsimasut amerlassusiat inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffik qaffakkiartortillugu appariartortut, tamanna ilinniagaqarsimanermut imaluunniit pigissaarnermut nalileeriaaseq atorlugu uuttoqaraluarpuunniit. Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq, appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinermut nalileeriaaseq aamma qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq 95%-imik

qularnaakkamik killiligaq tabeli 6.2-mi takuneqarsinnaavoq. Kisitsisitigut uuttuutini pingasuni tamani inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiit immikkoortut akornanni assigiingissut kisitsitigut malunnaateqarpoq.

Takussutissiaq 6.1. Ilinniagaqarsimaneq malillugu imminut toqunnissamik eqqarsaateqartut aamma/imalunniit imminut toqoriaraluarsimasut amerlassusiat. Ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumasuteqarfigisanut nalimmasaq; 95%-imik qularnaarlugu killiligaq; $p < 0,001$. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Takussutissiaq 6.2. Pigissaarnermut uuttuut malillugu imminut toqunnissamik eqqarsaateqartartut aamma/imaluunniit imminut toqoriaraluarsimasut amerlassusiat. Ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumasuteqarfiganut nalimmassagaq; 95%-imik qularnaarlugu killiligaq; $p < 0,001$. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Tabeli 6.2. Imminut toqunnissamik eqqarsaateqarnermut imaluunniit imminut toqoriaraluarsimanermit atillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq. Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut ilinniagaqarsimaneq aamma pigissaarnermut nalileeriaaseq uuttuutugalugit ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumasuteqarfiganut nalimmassagaq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq 2018.

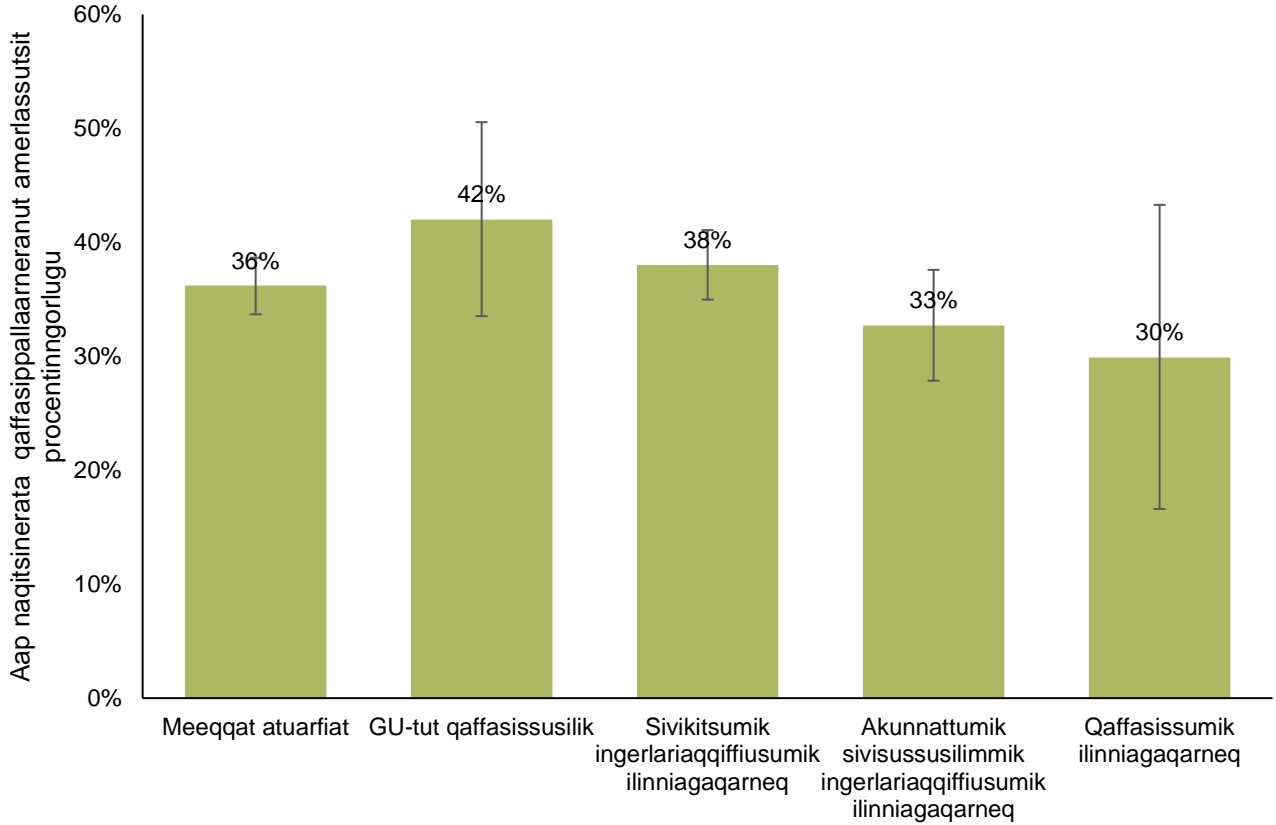
	Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq		Qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq		Appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinermit nalileeriaaseq	
	Missiliuus.	95% c.i.	Missiliuus.	95% c.i.	Missiliuus.	95% c.i.
Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffik						
Ilinniagaqarsimaneq	-0.09	-0.14 ; -0.05	-0.15	-0.22 ; -0.08	0.52	0.36 ; 0.76
Pigissaarnerq	-0.14	-0.19 ; -0.10	-0.22	-0.29 ; -0.15	0.40	0.29 ; 0.57

Aap naqitsinera qaffasippallaartoq

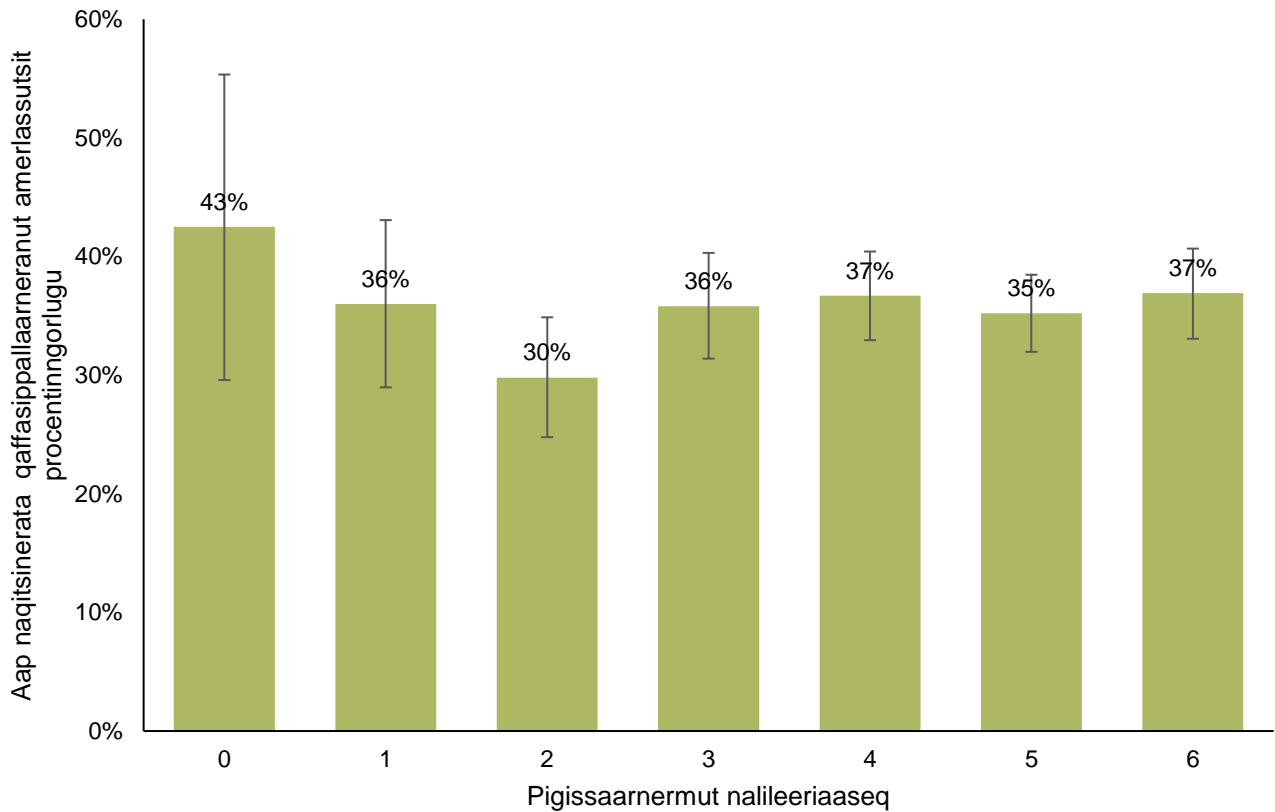
Aap naqitsineranik uuttuut automatiskiusoq atorlugu peqataasut tamarmik apersuinerup nalaani aavisa naqitsinerat pingasoriarlutik uuttorneqarput, uuttuinerillu kingullit marluk agguaqatigiissinnerat misissueqqissaarnermi atornerarput. Aap naqitsinera uuttorneqartoq $\geq 140/90$ -iugaangat (systolisk/diastolisk), imaluunniit peqataasoq aamma naqitsinerata qaffasippallaarneranut (hypertension) nakorsaatinik katsorsaateqarluni ilisimatitsigaangat aap naqitsineranut qaffasippallaartumut peqataasoq inissinneqartarpoq. Katillugit peqataasut 36%-iisa aavisa naqitsinerat

qaffasippallaarpoq. Takussutissiaq 6.3-mi aamma 6.4-mi, aamma tabeli 6.3-mi takuneqarsinnaavoq, aap naqitsinerata qaffasippallaarnerani inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffinni allanngorartoqanngitsoq, inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffik ilinniagarsimanermit imaluunniit pigissaarnermit nalileeriaatsimik uuttuut atorlugu uuttorneqaraluarpalluunniit.

Takussutissiaq 6.3. Ilinniagaqarsimaneq malillugu aap naqitsinerata qaffasippallaarnerani amerlassutit. Ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisanut nalimmassagaq; 95%-imik qularnaarlugu killiligaaq; $p=0.21$. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Takussutissiaq 6.4. Pigissaarnermut nalileeriaaseq malillugu aap naqitsinerata qaffasippallaarnerani amerlassutsit. Ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisanut nalimmassagaq; 95%-imik qularnaarlugu killiligaaq; $p=0.32$. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

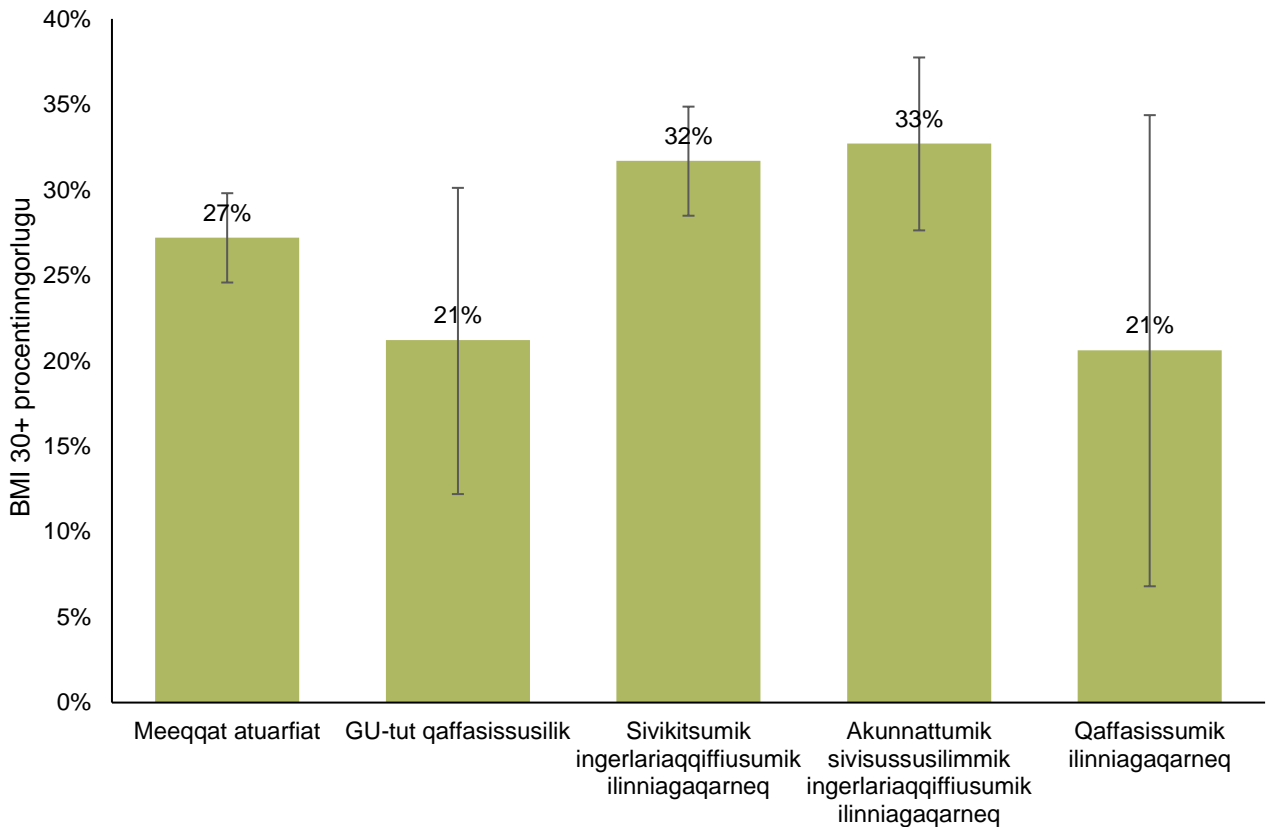
Tabeli 6.3. Aap naqitsineranut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq. Ilinniagaqarsimaneq aamma pigissaarnermut nalileeriaaseq inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttuutigalugit, ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisanut nalimmassagaq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

	Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq		Qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq		Appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinnermut nalileeriaaseq	
	Missiliuus.	95% c.i.	Missiliuus.	95% c.i.	Missiliuus.	95% c.i.
Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffik						
Ilinniagaqarsimaneq	-0.01	-0.03 ; 0.02	-0.02	-0.08 ; 0.05	1.06	0.83 ; 1.36
Pigissaarnerq	0.01	-0.01 ; 0.04	0.03	-0.03 ; 0.09	1.25	0.98 ; 1.59

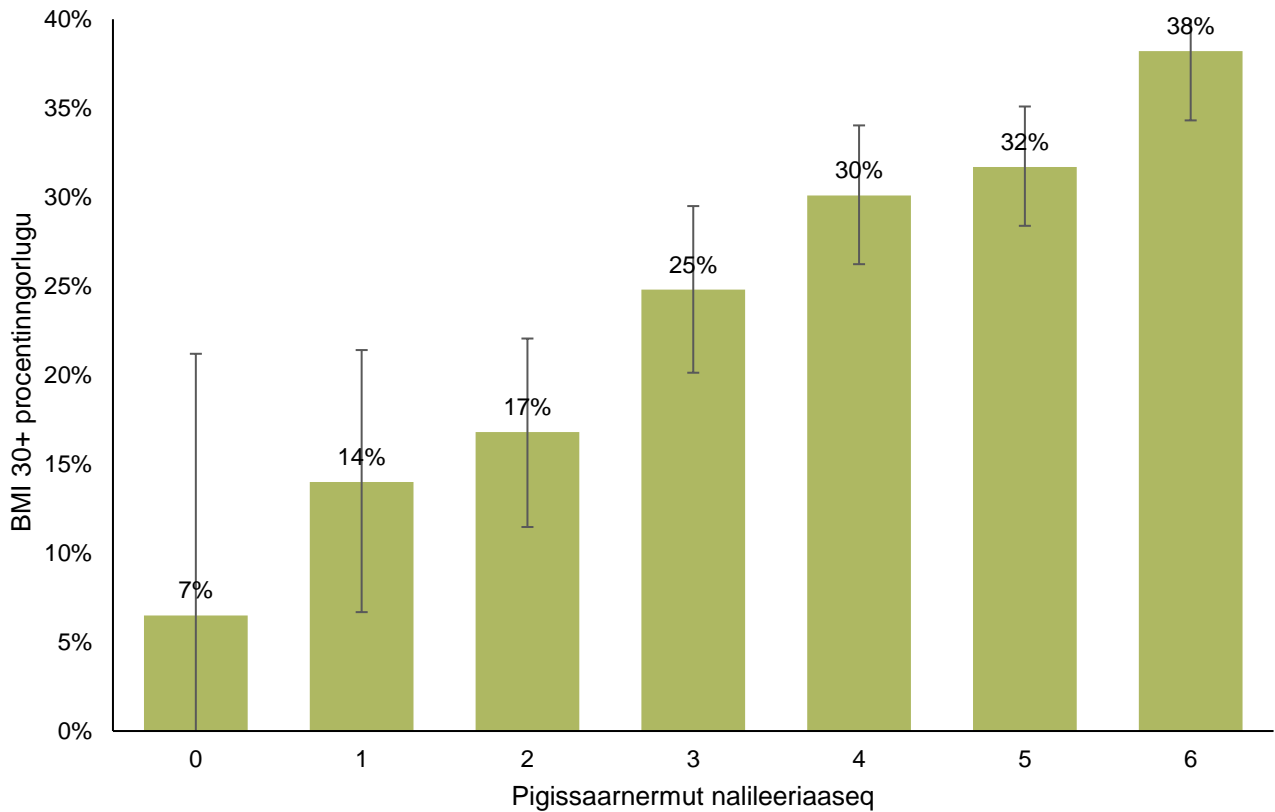
Pualavallaarneq

Pualavaallaarneq, imaluunniit pitsaanerusemik oqatigalugu pualavallaarujussuarneq Body Mass Indeks (BMI) $30+ \text{ kg/m}^2$ -tut nassuarneqarpoq. Peqataasut takissusiat aamma oqimaassusiat misissuineranut atatillugu uuttortarneqarput, aamma oqimaassuseq kiilunngorlugu aamma takissutsip miiterimut marloqqiuserlugu qaffanneranik agguarlugu BMI naatsorsorneqarluni. Agguaqatigiissillugu peqataasut 29%-ii pualavallaarujussuarput, arnat angutinit amerlanerullutik. Takussutissiaq 6.5-imi takuneqarsinnaavoq, ilinniagaqarsimanerup qaffakkiartornera malillugu pualavallaarujussuurtut amerlassusiat malunnaateqanngitsumik annikitsumik qaffakkiartortut, takussutissiaq 6.6-imi

takuneqarsinnaalluni, pigissaannermut nalileeriaatsimi qaffariaat erseqqissumik annertuseriaa-teqartoq. Taanna ilinniagaqarsimanermut aamma pigissaarnermut nalileeriaatsit atorlugit inuuniar-nermi atukkatigut inissisimaffinnik assigiinngitsumik uuttuinerannik assersuutissat ilagivaat. Eqite-russimassutsimut nalileeriaaseq, appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinermut nalileeriaaseq aamma qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq 95%-imik qularnaarlugu killiligaq tabeli 6.4-mi taku-neqarsinnaavoq. Pigissaarnermut nalileeriaatsimut tunngatillugu, kisianni ilinniagaqarsimanermut tunngasoq pinnagu, kisitsisitigut uuttuutini pingasuni tamani inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiit assigiinngitsut akornanni assigiinngissutit kisitsisitigut maluunnaateqarput.

Takussutissiaq 6.5. Ilinniagaqarsimaneq malillugu puulaavaallaarujussuartut (BMI 30+) amerlassusiat. Ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisanut nalimmassagaq; 95%-imik qularnaarlugu killiligaq; p=0,06. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Takussutissiaq 6.6. Pigissaarnermut nalileeriaaseq malillugu pualavaallaarujussuartut (BMI 30+) amerlasusiat. Ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisanut nalimmassagaq; 95%-imik qularnaarlugu killiligaq; $p < 0,001$. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Tabeli 6.4. Pualavallaarujussuarnermut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq. Ilinniagaqarnermut aamma pigissaarnermut nalileeriaaseq inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttuutigalugu ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisanut nalimmassagaq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

	Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq		Qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq		Appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinermut nalileeriaaseq	
	Missiliuus.	95% c.i.	Missiliuus.	95% c.i.	Missiliuus.	95% c.i.
Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffik						
Ilinniagaqarsimaneq	0.04	0.00 ; 0.07	0.07	0.00 ; 0.14	1.31	0.99 ; 1.73
Pigissaarneq	0.15	0.11 ; 0.18	0.26	0.19 ; 0.32	2.49	1.89 ; 3.28

Ataqatigiissitsineq

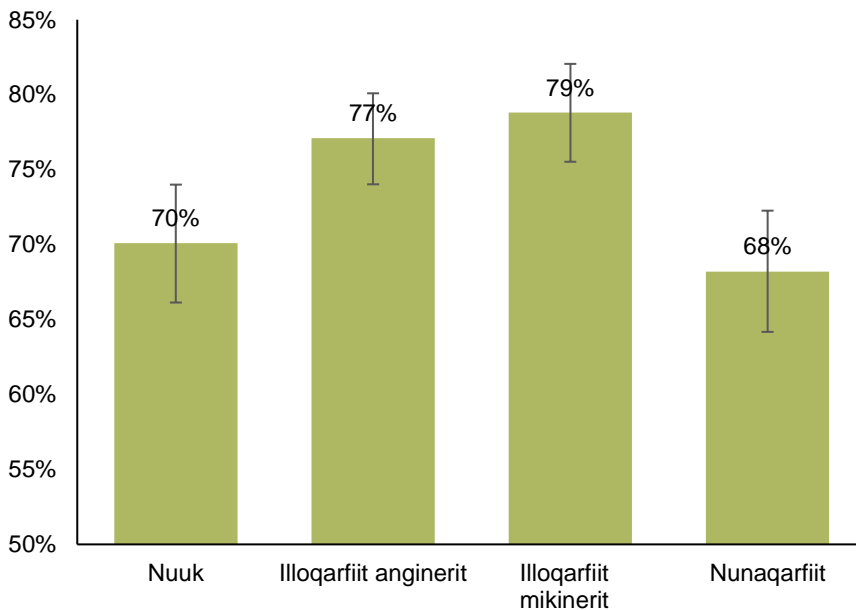
Nunarsuaq tamakkerlugu paasineqartartoq nalinginnaanerpaq tassaavoq, inuuniarnermi atukkatigut appasissumik inissisimaneq pitsaanngitsumik peqqissuseqarnermut atatinniarneqartartoq. Kalaallit Nunaanni aamma taamaappoq, eqqarsartaatsikkut peqqissuseq (aarlerissuteqarneq, isumatsassimaneq aamma imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarneq uuttuutigalugit uuttorneqartooq), peqqinnangitsunik nerisaqarneq, pujortartarneq, imigassamik aalakoornartortalimmik ajoqutaasumik atuneq, uninngaannarnerulluni inooriaaseqarneq, gigtimik anniaateqarneq aamma

peqqissutsimik nammineq naliliineq tamarmik inuuniarnermi atukkatigut appasissumik inissisimamut atatinneqarlutik. Peqqissutsip allanngorarnerisa ilaanni assigiinngitsoqarpoq, tamatumani apequtaallutik inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttuutit sorliit misissueqqissaarnermi ilaatinneqarnersut. Assersuutigalugu pigissaarnermut nalileeriaaseq ilanngunneqaraangat tarnimik-kut ajornartortiullit aamma nukimmikkut anniaatillit amerlassusiat kisitsitigut malunnaatilimmik naligiinngitsumik annertussuseqartarpoq, kisianni ilinniagaqarsimaneq inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttuummut ilaatinneqaraangat taamaannani.

Pualavallaarujussuarnerup Kalaallit Nunaanni inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut qaffasissumut atassuteqarnera inerniliussaavoq soqutiginarpoq, tamanna nunani qaffasissumik aningaasarsiorfiusuni amerlanerpaani illuatungaaniilluni, nunanili appasissumik aningaasarsiorfiusuni assigalugu (Templin et al., 2019).

7. Peqqinnissaqarfimmik atuisinnaanikkut nunap ilaani sumiiffinni assigiinngissutit

Nakorsamut attaveqartarneq ukiuni kingulliunerusuni ukiunut aamma suaiaassutsimut atassuserneqartarpoq, kisianni attuumassuteqarfigisanut, ilinniagaqarsimanermit aamma pigissaarnermut nalileeriaatsimut atassuserneqassanani. Nunap ilaani sumiinnermut tunngatillugu allanngorarnerup takutipkaa, peqataasut amerlanerusut ukiuni kingulliunerusuni, Nuummut aamma nunaqarfiinut sanilliullugu Nuup avataaaniittuni illoqarfinni anginerusuni (> 2.500-nik innuttaasulinni) aamma illoqarfinni mikinerusuni (takussutissiaq 7.1) nakorsamut attaveqartartut. Allatut nassuiarlugu illoqarfiup najugarisap angissusia milliartortillugu peqataasut nakorsarmut attaveqartartut amerlassusiat qaf-fakkiartorpoq, kisianni illoqarfinnut sanilliullugu nunaqarfinni appasinnerulluni.

Takussutissiaq 7.1. Peqataasut ukiuni kingullerni nakorsamut attaveqartartut amerlassusiat. Ukiuinut, suaiaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisanut nalimassagaq. $P < 0,001$. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Kræftimik misissortinnissamik aamma katsorsarneqarnissamik periarfissaqarneq

Peqqinnissaqarfimmik atuisinnaanermi assigiinngissutit, pingaarnertut kræftimut tunngatillugu, kræfti pillugu nuna tamakkerlugu pilersaarummik 2013-imeersumik nalilersuinermi kingullerpaami misissorneqarpoq (Svartá og Larsen, 2020). Peqqinnissaqarfimmik atuisinnaaneq napparsimasup napparsimanerata nalaani piffissani assigiinngitsuni, piffissanut atornerqartunut akuttussutsit pingasut aallaavigalugit, nassuiarneqarpoq: 1) *napparsimasumut piffissap atornerqartup akuttussuia*, tassaasoq napparsimasup ersiummik malugisaqaaqarneraniit napparsimasup peqqinnissaqarfimmut

siullermeerluni saaffiginninnera, 2) *misissuineranut piffissap ator-neqartup akuttussusia*, tassaasoq napparsimasup kræftimik nappaateqarnermut ersiutit tunngavigalugit peqqinnissaqarfimmut siullermeerluni saaffiginninneranit pineqartup kræftimik nappaateqartutut suussusersiffigineqarnera, aamma 3) *katsorsarneqarnermut piffissap ator-neqartup akuttussusia*, tassaasoq napparsimasup kræftimik nappaateqartutut paasineqareerneranit katsorsaaneramik aallartitsineq. Piffissat akuttussusii nunap ilaani sumiiffinnut agguataarneqarput (napparsimasoq nunap ilaani sumi peqqinnissaqarfimmut attaveqarnera siulleq pinersoq) peqqinnissaqarfimmut atuisinnaanermi sumiiffiit katitigaaneranni assigiinngissutit tikkuussissutigalugit.

Napparsimasut 158-it, piffissami 2018-imi 1. aprilimiit 2019-imi 31. marsimut, kræftimik nappaateqalersimasut nutaat Cancerregisterimi nassaarineqarput. Piffissat ator-neqartup akuttussusiat taaneqareersut taakku napparsimasuni tamani naatsorsorneqarput. Tamatuma saniatigut amerlassutsit affaanik agguaqatigiissitsineq aamma piffissat akuttussusiisa agguarnerisa siammasissusiannut (IQR) naatsorsorneqarput. Tabel 7.1-imi takuneqarsinnaavoq, piffissat akuttussusiini pingasuusuni misissuineranut piffissat ator-neqartup akuttussusiat sivisunerpaajusoq, napparsimasup peqqinnissaqarfimmut siullermeerluni saaffiginninnera nunap ilaani sumiikkaluarpalluunniit, illoqarfinni miki-nerusuni sivisunerugaluartoq.

Tabeli 7.1. Piffissat ator-neqartup akuttussusiat nunap ilaani sumiinnermut agguataakkat. Kræfti pil-lugu pilersaarummik nalilersuineq. N=158.

		Nuuk (N=35)	Illoqarfik nunap immikkoortuani napparsimmavilik (N=36)	Illoqarfiit mikinerit (N=68)	Nunaqarfiit (N=19)
Napparsi- masumut piffis- sap ator- neqartup akut- tussusia	Median [IQR]	30 [8-98]	28 [2-61]	14 [6-137]	14 [4-243]
	n	29	25	47	12
Misissuineranut piffissap ator- neqartup akut- tussusia	Median [IQR]	65 [33-127]	94 [40-144]	107 [42-278]	50 [27-133]
	n	34	36	68	19
Katsorsaaner- mut piffissap atorneqartup akuttussusia	Median [IQR]	16 [5-40]	23 [17-37]	16 [5-34]	20 [14-50]
	n	29	29	61	16

Napparsimasunut piffissap ator-neqartup akuttussusia Nuummi sivisunerpaajuvoq, aamma illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni sivikinnerpaajulluni. Amerlassutsit affaanik agguaqatigiissitsinermi Nuummi ullut 30-upput, nunap immikkoortuani napparsimmavimmi ullut 28-ullutik aamma illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni ullut 14-iullutik. Tassa imaappoq, Nuummi napparsimasut affaat sivikinnerpaamik ulluni 30-ni peqqinnissaqarfimmut attaveqarniarnerminni utaqqisimapput, akerlianik illoqarfinni mikinerusuni aamma nunaqarfinni napparsimasut sivikinnerpaamik ulluni 14-ini utaqqisimallutik.

Misissuineranut piffissap ator-neqartup akuttussusia illoqarfinni mikinerusuni, qitiusumik napparsimaveqanngitsuni, sivisunerpaajuvoq, amerlassutsit affaanik agguaqatigiissitsinermi ullut 107-

iullutik. Tassa imaappoq, kræftimik nappaatillit, illoqarfinni mikinerusuni najugallit, nappaatip suussusersineqarnissaanut sivikinnerpaamik qaammatit sisamaat avillugu utaqqisimapput. Amerlassut sit affaannik agguaqatigiissitsilluni sanilliussinermi Nuummi napparsimasunut siullermeerlutik at-taveqartunut ullut 65-iupput. Napparsimasut nunaqarfimmi siullermeerlutik attaveqarsimasut misis-sorneqarnissaannut piffissat atorneqartut akuttussusiat amerlassutsit affaasa agguaqatigiissin-nerini ullut 50-iupput. Kræftimik nappaatillit, nunaqarfimmi saaffiginnittut, affaat nappaatimik suus-susersineqarnissaanut sivikinnerpaamik qaammatip aappaa avillugu utaqqipput. Suussusersiinis-samut piffissaq atorneqartoq sivikinnerpaaq taamaalilluni napparsimasunut, siullermeerlutik nuna-qarfimmi attaveqarsimasunut, pivoq.

Katsorsaanermut piffissat atorneqartut akuttussusiat nunap ilaani sumiinnermut atatillugu taasari-alimmik assigiinngissuteqanngilaq. Napparsimasut nunap ilaani peqqinnissaqarfimmut attaveqarfi-gisaat sumiikkaluarpalluunniit katsorsarneqarnerisa aallartinneqarnerannut piffissaq atorneqartoq assigiip-poq.

Ataqatigiissitsineq

Nakorsanut attaveqartarnerit akuttussusiannut peqqinnissaqarfimmut ungasissuseq sunniuteqaru-narpoq. Takorloorneqarsinnaavoq, napparsimasunut sinerissamiittunut, tamarmik napparsim-mavimmut qanittuniittunut, aamma immaqa nakorsiarnissamut piffissamik pissarsinissamik taama ajornakusoorfiutigingitsumut sanilliullutik napparsimasut Nuummiiittut saaffiginninnissamut tunn-gatillugu akimmisaarfiit annertunerusut misigisaraat, aamma piffissami aalajangersimasumi oqara-suaatikkut, sivirusumik utaqqiffiusartumi, piffissamik inniminniinissaminnik innersuunneqartarlutik. Napparsimasut nunaqarfinniittut nunap inissisimanera pissutigalugu nakorsamik takusaqarnissa-minnut ungasinnerupput. Tamanna peqataasut nakorsanut attaveqartartut illoqarfinnut sanilliullugu Nuummi aamma nunaqarfinni ikinnerunerannut nassuiaataasinnaavoq. Nassuiaataasinnaasoq alla tassaasinnaavoq, peqqinnissakkut sullissisunik sulisoqarneq, aamma taamaalilluni peqqinnis-saqarfiup neeqeroorutai sumiiffimmiit sumiiffimmut assigiinngissitaarlutik, tamatumali misissoq-qissaarnissaanut sulisut amerlassusissaannik, atorfinnik inuttalerneqanngitsunik, suliassat aggu-ataarneqarnerannik il.il, itinerusumik misissuinissamik pisariaqartitsiffiuvoq, nalunaarusiap matuma siunertaata avataaniittumik.

Nunap ilaani sumiiffinni peqqinnissaqarfiup tunniussaqaarsinnaassusiata assigiinngissitaarnera aamma peqqinnissaqarfimmut siullermeerluni attaveqarnermi, aamma kræftimik nappaateqarner-mut tunngatillugu suussusersiinissamut piffissanut atorneqartunut nunap ilaani sumiiffiit assigiinngit-sumiinnerat sunniuteqarunarpoq. Napparsimasup nammineerluni malunniutinik maluginiagaqaler-nera peqqinnissaqarfimmut siullermeerluni attaveqarnermut piffissamik atuinermut aamma pingaaruteqarsinnaavoq. Kræftimik nappaateqarnerup ingerlarngata sivirususua nappaatip qanoq iner-neqarnissaanut pingaaruteqarpoq, aamma kræftimik nappaateqarnermik malunniuteqarnermi nappaatip suussusersineqarnissaata tuaviuunneqarnera kræftimik nappaatinut assigiinngitsunut arlalinnut tunngatillugu anigornissaanut aamma inuunerup pitsaassusianut pitsaanerulersitsissuta-assa (Neal et al., 2015). Taamaattumik ilimagissallugu naleqquppoq, nappaatip suussuserneqar-nissaanut piffissat atorneqartut nunap ilaani sumiinnermut assigiinngissutaat kræftimik napparsi-masut nappaataasa qanoq iner-neqarnissaannut aamma anigunissaannut assigiinngissutinut aamma sunniuteqaratarsinnaasut. Nunap ilaani sumiinnermut tunngatillugu kræftimik nappaateqar-nerup katsorsarneqarsinnaaneranut assigiipajaamik periarfissaqarnermut kræftimik

katsorsaanerup Nuummi Dronning Ingridip Napparsimmavissuani pisarneranut, aamma sumi najugaqaraluaanniluunniit, attuumassuteqarsinnaavoq.

8. Peroriartornermi atukkat inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermut tikkuussissutitut – inuusuttut akornanni eqqarsartaatsikkut peqqissuseq

Peroriartornermi atukkat assigiinngitsut immikkoortiterneqarnerat tunngavigalugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq allatut naatsorsorneqarsinnaavoq. Inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermik killiliineq taanna nalunaarusiami matumani inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermik killiliinernit, inuuniarnermi atukkatigut aningaasarsiornikkullu aamma inuiaqatigiit katitigaanerannik (ilaatigut suaassutsinut, pigissaarnermut nalileeriaatsimik aamma ilinniagaqarsimaneramik) ilisimaneqarluartunik tunngavilinnit tamanit immikkoorteqarpoq. 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermi peroriartornermi atukkat inuiaqatigiit katitigaanerannut, inuuniarnermi atukkanut aamma kulturimut uuttuutit arlallit atorlugit nassuiarneqarput (Ottendahl et al., 2021): qulinik ukioqarluni najugaq, oqaatsit, peroriartornermi atukkat artukkiisut (imigassamik aalakoornartortalimmik ajornartorsiuteqarneq aamma meeraanermi angerlarsimaffimmi nakuusertarneq, 18-it inorlugit ukioqarnermi kinguaassiuutitigut kannгуттаatsuliorfigineqarnerit), meeraanermi kulturikkut sammisartakkat aamma sumiiffimmi utoqqarnut atassuteqarneq. Uuttuutinit taakkunannga arfineqmarluusunit kisitsisitigut periuseq (Latent Class Analysis, LCA) atorlugu inuusuttut 15-imiit 34-nik ukiullit akornanni peroriartornermi assigiimmik atugallit sisamanut agguataarneqarput (Ottendahl et al., 2021). LCA tassaavoq, allanngorarnerit toqqarneqartut tunngavigalugit kikkut imminnut assingunerunersut inunnik immikkoortunut agguataarinissamut kisitsisitigut periuseq. Taamaalilluni Latent klasseanalyse assigiissutilinnik ilisarinnissinnaassusillit assingusumik tunngaveqarpoq. Peroriartornermi assigiimmik atugallit tassaapput: 1) annikitsumik artukkerneqarsimallutik illoqarfimmi peroriartorsimasut, 2) akunnattumik artukkerneqarsimallutik nunaqarfimmi peroriartorsimasut, 3) meeraanermi annertuumik artukkerneqarsimallutillu kulturikkut annertuumik attuumassuteqarsimasut, aamma 4) meeraanermi annertuumik artukkerneqarsimallutillu kulturikkut annikitsumik attuumassutillit. Peroriartornermi atukkat inuusuttuunermi eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut erseqqissumik atassuteqarput. Tabeli 8.1-imi takuneqarsinnaavoq, immikkoortut peroriartornermimi pitsaasumik atugassaqaqtitaasimasut (meeraanermi annikitsumik artukkerneqarlutik illoqarfimmi peroriartortut) aamma inersimasunngornermimi pigissaarnermut nalileeriaatsimi qaffasinnerpaami inissisimasut.

Tabeli 8.1. Inersimasunngornermi inuuniarnermi atukkatigut aningaasarsiornikkullu pissutsit, peroriartornermi atukkanut sisamanut agguataakkat (allassimanagera takuuk). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nut ukiullit.

	Meeraanermi annikitsumik artukkerneqarsimasoq, illoqarfimmi peroriartortoq	Meeraanermi akunnattumik artukkerneqarsimasoq, nunaqarfimmi peroriartortoq	Meeraanermi annertuumik artukkerneqarsimasoq, aamma kulturikkut annertuumik attuumassutilik	Meeraanermi annertuumik artukkerneqarsimasoq, aamma kulturikkut annikitsumik attuumassutilik
<i>Amerlassutsit [N (%)]</i>	287 (50,7)	80 (14,2)	76 (13,5)	122 (21,6)
<i>Pigissaarnermut nalileeriaaseq [N (%)]</i>				
0-3 (pigissaannginnerit)	33 (11,5)	25 (31,3)	17 (22,1)	26 (21,5)
4	51 (17,9)	24 (30,0)	22 (28,6)	32 (26,4)
5	106 (37,1)	22 (27,5)	25 (32,5)	40 (33,1)
6 (pigissaarnerit)	96 (33,6)	9 (11,3)	13 (16,9)	23 (19,0)
Katillugit	287	80	76	122

Inuusuttut peroriartornerminni pitsaasumik atugaqartut kisitsisitigut misileraatini sanilliussiffiqineqarput. Tabeli 8.2-mi takuneqarsinnaasut, peroriartornerminni assigiinnik atugallit allat pingasut tamarmik inuunermikk qaffasissumik iluarisimaarinninnermikkut, imminnut qaffasissumik naleqartinnermikkut aamma namminneq piginnaasaqassutsiminnik qaffasissumik upperinninnermikkut eqqarsartaatsimikkut qaffasissumik peqqissuseqarnermik misigisaqarnissaat annikinneruvoq. Assersuutigalugu inuusuttut annertuumik artukkerneqarsimasut, aamma kulturikkut annikitsumik attuumassutilit inuusuttunut peroriartornerminni pitsaasumik atugaqarsimasunut sanilliullutik inuunermik pitsaassusiata qaffasissuuneranik misigisaqarnissaat 41%-imik annikinneruvoq. Eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut pitsaanngitsumut uuttuutini, kiserliornertut misigisimanermik, eqqarsartaatsikkut nappaateqartutut ersiuteqartutut aamma eqqarsartaatsikkut innarliassutsimik takutitsiffiusuni inuuniarnermi atukkatigut naligiinngissummi allanngoriarneq erseqqissoq takuneqarpoq. Inuusuttut innarliarnerpaat aamma inuuniarnermi atukkatigut ikiorneqarnissamik pisariqartitsilersinnaasut, meeraanerminni artukkerneqarnermik annertuumik misigisaqarsimasut aamma kulturikkut annikitsumik attuumassuteqarsimasut, inuusuttuunerminni kiserliulernissaminut sisamariaammik, aamma eqqarsartaatsimikkut nappaateqarnermik ersiuteqarnissaminut arfinileriaammik, aamma eqqarsartaatsimikkut pitsaanngitsumik peqqissuseqalernissaminut 1,6-eriaammik ilimanaateqarnerupput.

Tabeli 8.2. Peroriartornermi assigiimmik atugaqarsimasuni immikkoortuni sisamani tamani eqqarsartaatsikkut pitsaasumik aamma pitsaanngitsumik peqqissuseqarnermi ataqatigiittoqarneranik naleqqiussineq, 95%-imik qularnaarlugu killiligaq (allassimanera takuuk). 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq. Peqataasut 15-iniit 34-nik ukiullit.

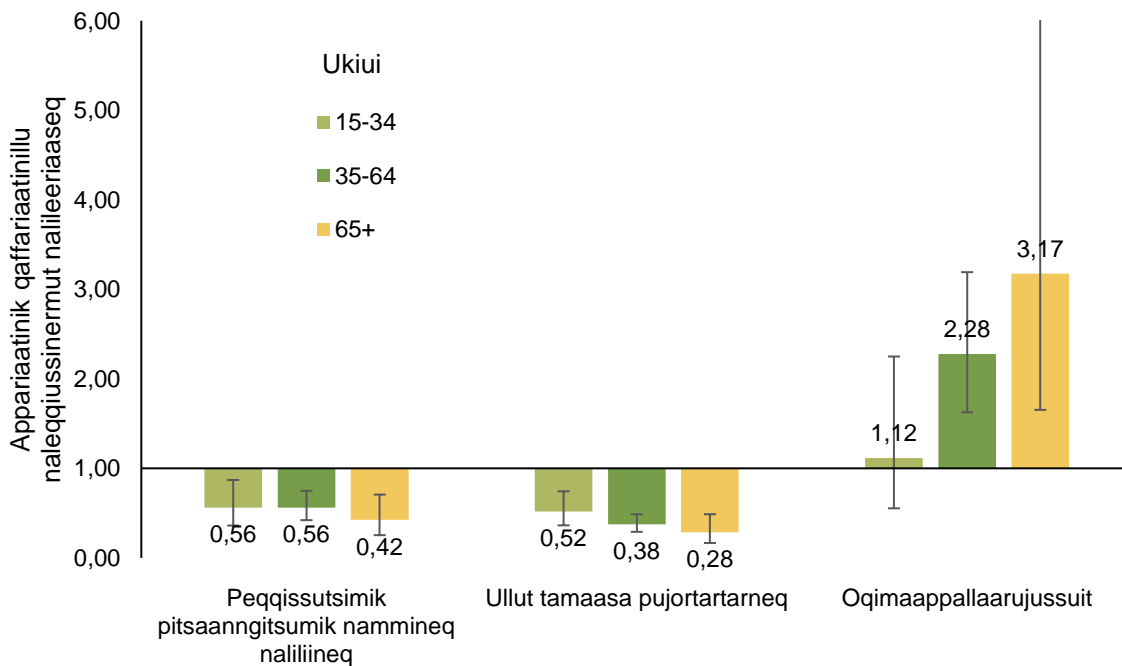
	Meeraanermi annikitsumik artukkerneqarsimasoq, illoqarfimmi peroriartortoq	Meeraanermi akunnattumik artukkerneqarsimasoq, nunaqarfimmi peroriartortoq	Meeraanermi annertuumik artukkerneqarsimasoq, aamma kulturikkut annertuumik attuumassutilik	Meeraanermi annertuumik artukkerneqarsimasoq, aamma kulturikkut annikitsumik attuumassutilik
<i>Eqqarsartaatsikkut peqqissuseq pitsaasoq</i>				
Inuunerup pitsaassusia qaffassissoq	1 (reference)	0,71 (0,38-1,32)	0,73 (0,38-1,39)	0,59 (0,35-1,00)
Imminut naleqartinneq pitsaasoq	1	0,63 (0,34-1,17)	1,01 (0,50-2,06)	0,50 (0,30-0,84)
Piginnaasaqassutsimik upperinninneq qaffassissoq (self-efficacy)	1	0,40 (0,24-0,69)	0,58 (0,33-1,03)	0,42 (0,26-0,67)
<i>Eqqarsartaatsikkut peqqissuseq pitsaanngitsaq</i>				
Kiserliortutut misigisimasoq	1	1,45 (0,54-3,85)	1,93 (0,76-4,87)	4,05 (1,99-8,26)
Eqqarsartaatsikkut nappaateqartutut ersiutilik	1	1,73 (0,57-5,20)	5,03 (2,09-12,10)	6,30 (2,89-13,73)
Eqqarsartaatsikkut innarliassuseq	1	1,20 (0,68-2,14)	1,32 (0,75-2,33)	1,65 (1,03-2,64)

Ataqatigiissitsineq

Nunat tamalaat akornanni allaaserisat aamma tikkuussippat, peroriartornermi atukkat artukkiisut inuunermi kingusinnerusukkut aamma sakkortuumik kingunipiluuteqartitsisinnaasut, ilaatigut isumatsassimanermik misigisaqarnissaq, peqqissutsimik pitsaanngitsumik nammineq naliliinissaq, pujortartalernissaq aamma imigassamik aalakoornartortalimmik pinngitsuuisinnaajunnaarnissaq annertunerulersillugu (Dube et al., 2001; Felitti et al., 1998). Innuttaasut peqqissusiannik siusinnerusukkut misissuisarnernit, 2014-imit aamma 2018-imit, ilisimavarput, meeraanermi artukkerneqarnermik misigisaqarsimaneq aamma inersimasutut inuunermi imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarnerup akornanni attuumassuteqartoqartoq (Dahl-Petersen et al., 2016; Larsen et al., 2019). Peroriartornermi artukkerneqarsimanerit assigiinngissutaat taamaalillutik peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinngissummik nassuiaanermi assigiinngissitaarnernik pingaarutilinnik ersersitsippat. Kulturimut tunngasunik sammisaqartarnerit aamma utoqqaanerusunut atassuteqarnerit peroriartornermi atukkanut uuttuutit ilanngunneqarput, taakku kulturikkut attuumassuteqarnermut, Issittumi inuusuttut akornanni atugarliornissamut illersuutit isigineqartunut, ilaammata (MacDonald et al., 2013; Ingemann og Larsen, 2018). Inuiaqatigiit katitigaaneranni uuttuutit aamma aarlerinaatinut uuttuutit, artukkerneqarnernut tunngasut, peqatigalugit kalaallit kulturianni naleqartitanit aamma nakooqutinit aallaaveqartumik peqqissutsimik ataatsimut isiginnilluni paasinninnerunissaq tapertaaffiginarlugu taakku ilanngunneqarput (Olesen et al., 2020).

9. Inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermi ukiutigut-aamma suaassutsikkut assigiinngissutit

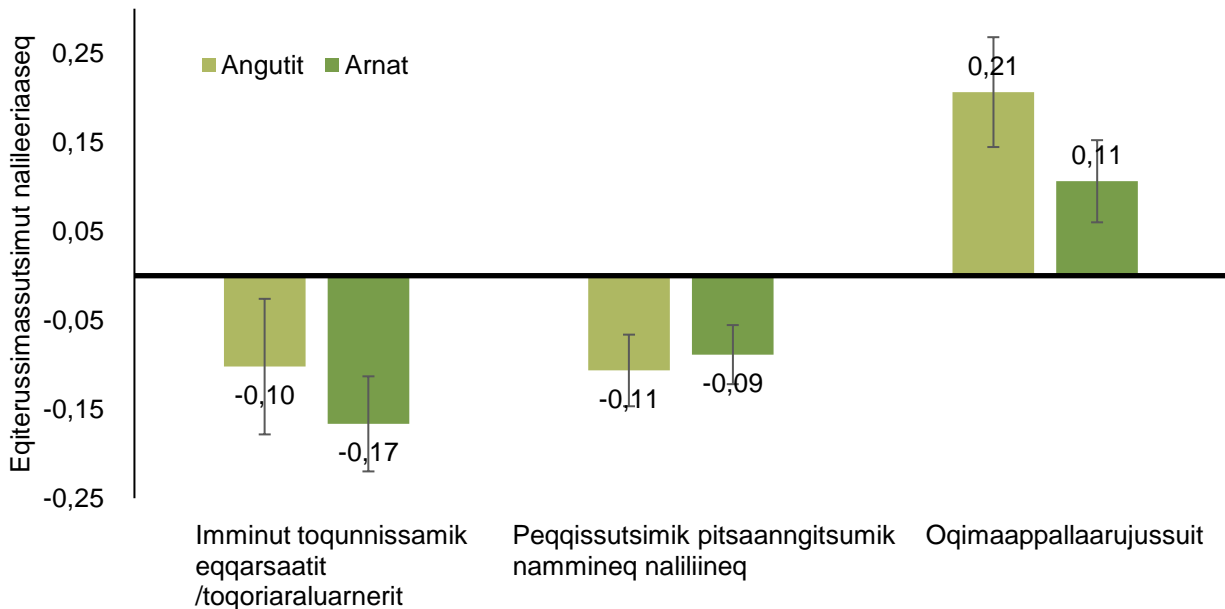
Inuusuttuni, utoqqasaani aamma utoqqarni peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinngitsoqarpoq. Tamanna takussutissiaq 9.1-imi takutinneqarpoq, peqqissutsimik nammineq naliliinermut, ullut tamaasa pujortartarnermut aamma pualavallaarnermut taakku tunngallutik, tassani ukioqqortusiartorneq malillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq qaffakkiartortutut isikkoqartoq aamma takuneqarsinnaalluni. Pualavallaarujussuarnermut tunngatillugu ukioqatigiiaat ukiukinnerusut akornanni inuuniarnermi atukkatigut naligiinngitsoqanngilaq, ukioqatigiiaani ukioqqortunerusuni marlunni naligiinnginneq annertullunilu ukioqqortusiartooq malillugu annertusiartorluni.

Takussutissiaq 9.1. Ukioqatigiiaani assigiinngitsuni pingasuni inuuniarnermi atukkatigut naligiinngissut. Appariaatinik qaffaari **Takussutissiaq** aatinillu naleqqiussinnermut nalileeriaaseq, 95%-imik qularnaarlugu killiligaq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Peqqissutsimut uuttuutini taakkunani annertussutsit arlallit, kapitali 6-imi misissuiffigeqqissaarneqarsimasut, angutini arnanilu assigiinngitsumik takutitsiffiupput, aamma peqqissutsini

allanngorarnerit ilaanni angutini arnanilu inooqataanikkut assigiinngitsoqarluni. Taamaalilluni eqqarsartaatsikkut ajornartorsiuteqarnerit, imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarnerit/imminut toqoriaraluarnerit, pualavallaarujussuarneq aamma timimik aalatitsinngippallaarneq arnani takussaaneruvoq, aap naqitsinera qaffasippallaartoq angutini takussaanerulluni. Takussutissiaq 9.2.-mi takuneqarsinnaavoq, imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarnerup/-imminut toqoriaraluarnerup, peqqissutsimik pitsaanngitsumik nammineq naliliinerup aamma pualavallaarujussuarnerup eqiterussimassusianut nalilileeriaaseq, pigissaarnermut nalilileeriaaseq inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttuutigalugu. Imminut toqunnissamik eqqarsaateqartarnermut/imminut toqoriaraluarsimanermut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq angutinit sanilliullugu arnani annertuneruvoq. Peqqissutsimik pitsaanngitsumik nammineq naliliinermi inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq angutini arnanilu assigiimmik annertussuseqarluni. Pualavallaarujussuarnermut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq arnanut sanilliullugu angutini annertuneruvoq.

Takussutissiaq 9.2. Peqqissutsimut tunngatillugu allanngorarnerit pingasunut eqiterussimassutsimut nalilileeriaaseq, 95%-imik qularnaarlugu killiligaaq, pigissaarnermut nalilileeriaaseq inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttuutigalugu. Angutit aamma arnat, ukiuinut aamma attuumassuteqarfigisaannut nalimmassagaq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Tabeli 9.1. Angutit aamma arnat immikkoortillugit inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerat. Ukiuinut, suia-assutsimut aamma attuumassuteqarfigisamut nalimmassakkat. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

		Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq			Qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq			Appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinnermut nalileeriaaseq		
<i>Ilinniagaqarsimaneq</i>		Missiliuus.	95% c.i.		Missiliuus.	95% c.i.		Missiliuus.	95% c.i.	
Imminut toqunnissamik eqqarsaatit/toqoriaraluarnerit	Angutit	-0.04	-0.11	0.03	-0.05	-0.14	0.05	0.79	0.42	1.49
	Arnat	-0.12	-0.17	-0.07	-0.23	-0.33	-0.14	0.41	0.26	0.66
Peqqissutsimik pitsaanngitsumik nammineq naliliine	Angutit	-0.04	-0.08	-0.01	-0.12	-0.24	-0.01	0.74	0.51	1.06
	Arnat	-0.08	-0.11	-0.05	-0.26	-0.36	-0.15	0.57	0.41	0.77
Oqimaappallaarujussuit	Angutit	0.04	-0.02	0.09	0.07	-0.03	0.17	1.33	0.84	2.10
	Arnat	0.03	-0.01	0.08	0.08	-0.02	0.18	1.30	0.90	1.86
<i>Pigissaarnermut nalileeriaaseq</i>										
Imminut toqunnissamik eqqarsaatit/toqoriaraluarnerit	Angutit	-0.10	-0.18	-0.03	-0.12	-0.21	-0.03	0.54	0.31	0.94
	Arnat	-0.17	-0.22	-0.11	-0.30	-0.39	-0.21	0.35	0.23	0.53
Peqqissutsimik pitsaanngitsumik nammineq naliliine	Angutit	-0.11	-0.15	-0.07	-0.27	-0.37	-0.17	0.51	0.36	0.72
	Arnat	-0.09	-0.12	-0.06	-0.25	-0.35	-0.16	0.58	0.43	0.77
Oqimaappallaarujussuit	Angutit	0.21	0.14	0.27	0.32	0.23	0.41	3.72	2.39	5.80
	Arnat	0.11	0.06	0.15	0.20	0.11	0.30	1.92	1.35	2.73

Tabeli 9.1-imi takuneqarsinnaavoq, angutit aamma arnat akornanni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerit arlallit, takussutissiami takutinneqartumit immikkualuttortaqarnerusoq. Immikkut taaneqassaaq, pualavallaarujussuarnermut tunngatillugu angutini aamma arnani inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiup aamma pualavallaarnerup akornanni toqqaannartumik atassuteqarmat, kisianni inerniliussat inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttuut sorleq atornerqarnerusoq apeqqutaatillugu allangorarput. Ilinniagaqarsimaneq inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttuutigalugu angutini arnanilu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermi kisitsisitigut qularnaatsumik assigiinngitsoqanngilaq, pigissaarnermut nalileeriaatsimi angutit arnanut sanilliullutik inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerat annertunerungaatsiarluni. Pualavallaarujussuarneq peqataasut pigissaarnermut nalileeriaatsimi qaffasissumik inissisimasut akornanni takussaanneruvoq. Inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermut uuttuutit taakku pingasut (eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq, qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq aamma appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinnermut nalileeriaaseq) naligiinnginnerup assinganik takutisippot, aamma ilinniagaqarsimaneq sanilliullugu pigissaarnermut nalileeriaaseq uuttuutit atornerqarnerani naligiinnginneq annertuneruvoq.

Ataqatigiissitsineq

Peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerup ukioqqortusiartorneq ma-
lillugu qaffariaateqarnera immaqqa ima isumaqarfigalugu nassuiarneqarsinnaavoq, meeqqani
aamma inuusuttuni inuuniarnermi atukkatigut assigiinngissutit inuup inuunera tamakkerlugu inger-
laqqillutillu annertusiartuinnartartut (Burton-Jeangros et al., 2015). Nassuiaammut ilassutitut siun-
nersuutigivarput, naligiinnginneq pingaartumik piffissani inuiaqatigiinni annertuunik allannguisoqar-
tillugu pilersartuq, inuit ataasiakkaat naleqqussarsinnaanerat tamatumani unammilligassaqarfiu-
lersarluni; innuttaasut peqqissusiannik misissuinerne inusuttunut sanilliullutik utoqqaat peqataasut
inuunermik annersaanni piffissami inuiaqatigiinni allanngornerup annertunerpaaffiani inuusimapput,
tassa 1930-miit 1975-imut.

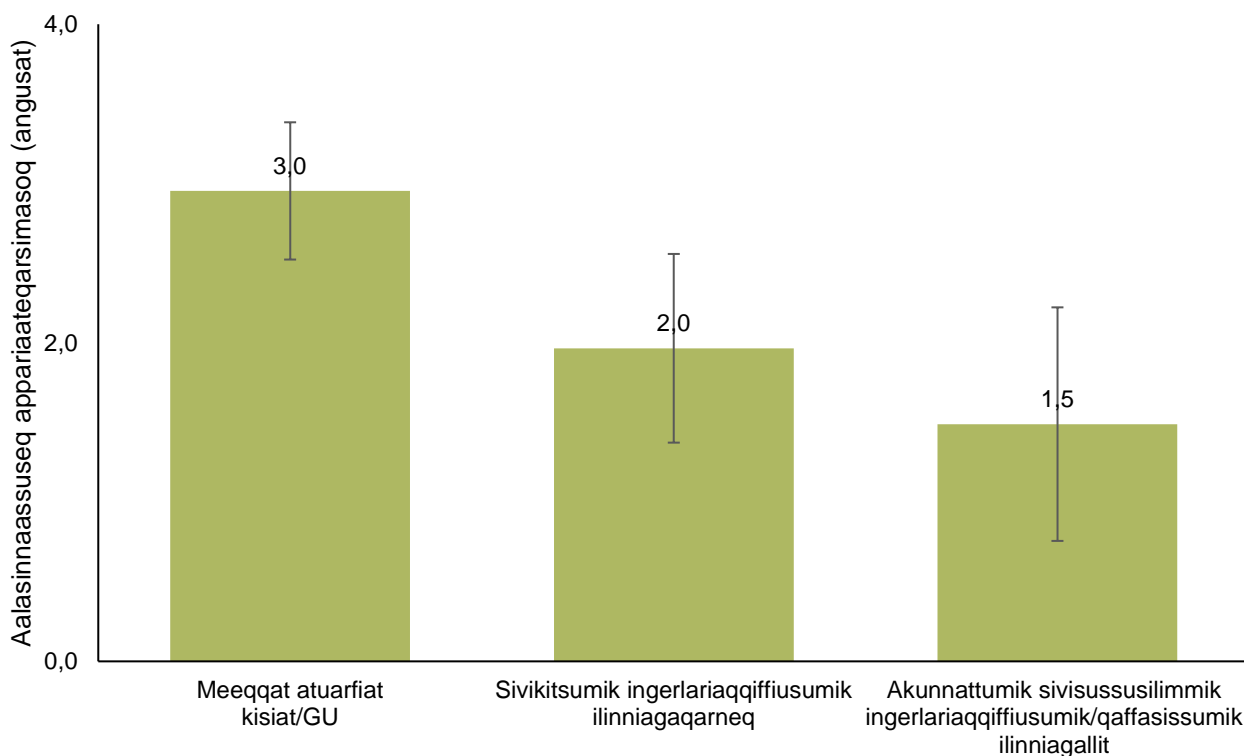
Angutini aamma arnani inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq malunnarnerpaaq tassaavoq, ilin-
niagaqarsimanermut sanilliullugu pigissaarnermut nalileeriaatsip inuuniarnermi atukkatigut inissi-
simaffimmut uuttuutiginerani. Suaaassutsit arlaannaanniluunniit inuuniarnermi atukkatigut naligi-
innginnerup annertunerunera maluginiassaangilaq. Siusinnerusukkut takuneqarnikuuvoq, Kalaallit
Nunaanni pualavallaarujussuarnermut tunngatillugu inuuniarnermi atukkat allanngorarnerat
angutini arnanilu assigiinngitsuusoq, taamaalilluni angutit ilinniagaqarluarsimasut akornanni puala-
vallaarujussuarneq takussaanerulluni, killormoortua arnani pilluni (Bjerregaard og Young, 1998).
Kingusinnerusukkut misissuinerne tamanna taama annertutigingilaq (Bjerregaard et al., 2011),
aamma misissueqqissaarnerit nutaajunerpaat, qulaani saqqummiunneqartut, angutit aamma arnat
inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiisa assingannik takutitsipput, kisitsitigulli malunnaateqarnera
angutini kisimi takuneqarsinnaalluni.

10. Utoqqaat akornanni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq

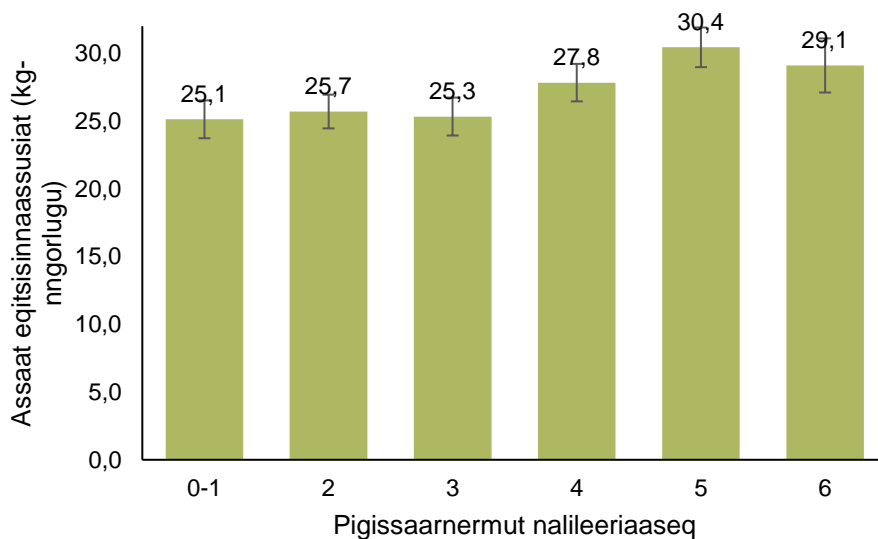
Naligiinnginnermut uuttutit taakku arlallit, Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusiannik misissuineri atornerqartartut, utoqqarnut naleqqussarneqarsimangillat. Tamanna pingaartumik inuussutisarsiummut tunngavoq, 65+-inik ukiullit tamangajammik soraarninngornikuusimallutik, tamatumalu kinguneralugu, "inuussutisarsiummi" aamma "inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut nalileeriaatsimi" allanngorarnerit utoqqarnut atornerqarsinnaannginnerat. Kisianni inuuniarnermi atukkatigut allanngorarnerit sinnerini, tassunga ilanngullugit ilinniagaqarsimanermi aamma pigissaarnermut nalileeriaatsimi, inerniliussat utoqqaat akornanni aamma siammarsimangaatsiarunarput. Takussutissiaq 9.1-imi aammattaaq takuneqarsinnaavoq, peqataasut ukioqqortusiarortillugit naligiinnginneq annertunerusoq. Utoqqaat ima ikitsigisut (n=473) peqataapput, peqataasut tamakkerlugit misissuiffigeqqissaarneqartarnerannut sanilliullugu misissueqqissaarnerit qularnarnerulerlutik. Taamaattumik ilinniagaqarsimanermut immikkoortut tallimat taakku pingasunut, aamma pigissaarnermut nalileeriaatsit arfineq-marluusut arfinilinnut agguataarneqaaqqinnissaat toqqarneqarpoq, taamaaliornikkut immikkoortuni tamani missiliuussat kisitsisitigut qularnaannerulersinniarlugit. 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuinermi utoqqaat peqqissusiannut uuttuutit immikkut ittut arlallit ilaatinneqarput, aamma peqataasuni ukioqatigiiaani 65+-ini uuttuutit taakku ilaanni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerit matuma ataani misissoqqissaarpavut: ulluinnarni aalassarissuseq, assaat eqitsisinnaanerit aamma kiserliorneq. Misissueqqissaarneri taakkunani Qaanaaq ilaangilaq, misileraanerit immikkut ittut taakku aamma utoqqarnut apeqqutit tassani ingerlanneqanngimmata, tassa peqataasut n=443-pput.

Ulluinnarni aalassarissuseq ulluinnarni angerlarsimaffimmi suliasat oqitsut suliarisinnaanerannik, illup iluani pisussinnaanermik, qasuersernani 400 miiterinik pisussinnaanermik, qasuersernani quleriit aappaannut qummukarlunilu ammukarsinnaanermik kiisalu 5 kiilunik tigummisinnaanermik apeqqutit tallimat atorlugit misissorneqarpoq (Bjerregaard, nammineq misissueqqissaarneq). Akissutissatut periarfissat sisamaapput, akissutip "Ajornartorsiutiginaq" naligalugu 0, aamma sinnerisa naligalugu 1-3. Aalassarissutsip annikillisismaneranik angusat apeqqutit tallimat taakku akissutaasa inerneratut naatsorsorneqarput. Utoqqaat taakku akornanni 436-t (98%-it) apeqqutinut akissutaat agguaqatigiissillugu 2,4-nik angusaqarfiupput. Takussutissiaq 10.1-imi takuneqarsinnaavoq, aalassarissutsip appariaateqarsimanagera inunni meeqqat atuarfianni atuareernerimik, imaluunniit GU-reernerimik kingorna ilinniagaqarsimangitsut akornanni takussaaneusoq. Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq, qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq aamma appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiusinermi nalileeriaaseq tabeli 10.1-imi takuneqarsinnaapput.

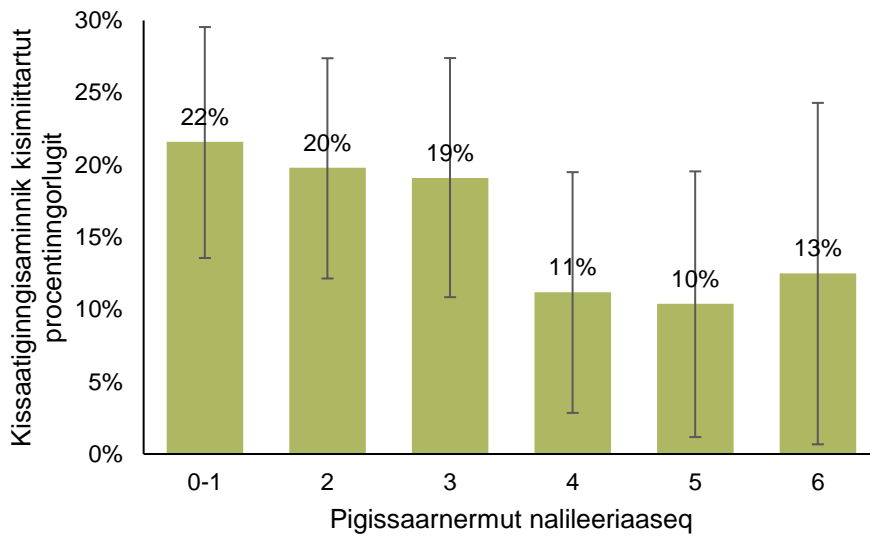
Takussutissiaq 10.1. 65+-inik ukiullit akornanni ilinniagaqarsimanermit tunngatillugu aalasinnaassutsip appariaateqarsimanerani angusat, 95%-imik qularnaarlugu killiligaq. Allanngorarnerup ataatsip akornani ata-qatigiinnernik nalileeriaaseq atorlugu ukiuinut, suaassutsimut aamma attumassuteqarfigisamut nalimmassagaq. $P=0,001$. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Ukioqqortusiartorneq malillugu nukiit annikillartortarput, aamma napparsimasarnernut aamma toqusoqartarneranut ilimanarsisitsisuusutut nunarsuaq tamakkerlugu misissuisarnerni amerlasuuni takuneqartarluni. Peqataasut utoqqaanerusut assaasa eqitsisinnaassusiat uuttortarneqarpoq, assaat eqitsisinnaassusiannik uuttut digitaliusoq iluaqutigalugu (Bjerregaard et al., 2021). Utoqqaat akornanni 390-it (88%-it) assaasa eqitsisinnaassusiat tutsuiginartumik uuttortarneqarpoq, agguqatigiissitsinermi 26,9 kg-nik nukittussuseqarlutik. Takussutissiaq 10.2-mi takuneqarsinnaavoq, pigissaarneq qaffakkiartortillu assaat eqitsisinnaassusiat annertusiartortoq. Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq, qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq aamma appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiusinermut nalileeriaaseq tabeli 10.1-imi takuneqarsinnaavoq.

Takussutissiaq 10.2. +65-inik ukiullit akornanni pigissaarnermut nalileeriaatsimut tunngatillugu assaat eqitsisinnaassusiat (kg-nngorlugu), 95%-imik qularnaarlugu killiligaq. Allanngorarnerup ataatsip akornani ata-qatigiinnernik nalileeriaaseq atorlugu ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisamut nalimmas-sagaq. $P < 0,001$. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Kiserliorneq apeqqummik matuminnga nalilerneqarpoq "Allanik ilaqarusukkaluarlutit kisimiittarpit?" Utoqqaat akornanni apeqqut 437-nit (99%-init) akissuteqarfigineqarpoq, aamma 16%-it ilaatigoori-arlutik, imaluunniit akulikitsumik kissaatiginngisaminnik kisimiittarlutik akissuteqarlutik; taakku kiser-liortutut inissinneqarput. Takussutissiaq 10.3-mi takuneqarsinnaavoq, kiserliornerup pisarnera inuit pigissaarnermut nalileeriaatsimi appassissumik inissisimasut akornanni annertunerpaajusoq. Tamanna takussutissiami kisitsisigitigut malunnaateqanngilaq, kisianni eqjterussimassutsimut nalile-eriaatsimi, qaffariaateqarnermut nalileeriaatsimi aamma appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussi-nermut nalileeriaatsimi malunnaateqarlutik (tabeli 10.1).

Takussutissiaq 10.3. 65+-inik ukiullit akornanni kissaatiginngisamik ilaatigut imaluunniit akulikitsumik kisimiittartut amerlassusiat, 95%-imik qularnaakkamik killiligaq. Allangorarnerup ataatsip akornanani ataqatigiinernik nalileeriaaseq atorlugu ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisamut nalimmassagaq. P=0,32. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

Tabeli 10.1. 65+-inik ukiullit akornanni peqqissutsip allangorarnerani inuuniarnermi atukkat naligiinnginerannut uuttuut, 95%-imik qularnaakkamik killilerlugu missiliuussat (c.i.) ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisamut nalimmassagaq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

	Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq			Qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq			Appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinnermut nalileeriaaseq		
	Missiliuus.	95% c.i.		Missiliuus.	95% c.i.		Missiliuus.	95% c.i.	
<i>Ilinniagaqarsimaneq</i>									
Aalassarluttoq	-0.13	-0.20	-0.06	-2.32	-3.55	-1.09	0.33	0.25	0.44
Assaat eqitsisinnaassusiat	0.02	0.01	0.03	3.42	1.03	5.82	1.14	1.05	1.23
Kiserliorneq	-0.17	-0.29	-0.06	-0.21	-0.35	-0.07	0.23	0.08	0.68
<i>Pigissaarnermut nalileeriaaseq</i>									
Aalassarluttoq	-0.19	-0.27	-0.11	-2.82	-3.97	-1.68	0.28	0.22	0.36
Assaat eqitsisinnaassusiat	-0.05	-0.09	-0.02	6.17	3.97	8.38	1.28	1.19	1.37
Kiserliorneq	-0.14	-0.27	-0.02	-0.14	-0.28	-0.01	0.40	0.16	0.99

Ataqatigiisitsineq

Utoqqaat akornanni aamma peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinngitsoqarpoq, immaqqa inuusuttunit sulii annertunerusumik. Peqataasut meeqqat atuarfianni atuarsimarnermik saniatigut ilinniagaqarsimanngitsut, aamma peqataasut pigissaarnermut nalileeriaatsimi apasissumik inissisimasut ulluinnarni aalassarlunnerupput, nukii annikinnerupput aamma allanit kiserliukulanerullutik, kisianni utoqqaat peqataasut amerlanngillat, kisitsisitigullu qularnaassuseq killleqarluni.

11. Naleqqiussineq aamma inerniineq

Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiit akornanni inuuniarnikkut aningaasarsiornikkullu atukkat assigiinngit-sorujussuupput, aamma ataatsimut isigalugu assigiinngissutit pigisaqassutsimut aningaasaqassut-simullu uuttuut atorlugu uuttuineri Danmarkimut, aamma europami nunanut amerlasuunut alla-nut, sanilliullugu annertunerullutik. Ilinniagaqarsimanermut, inuussutissarsiummut, aningaasaqar-nermut il.il. tunngasut agguataarsimanerat assigiinngilaq, aamma inuuniarnermi atukkanik uuttuutit ar-laannaalluunniit atoraluaranni innuttaasut inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmi appasissumi aamma qaffasissumi inissisimasut akornanni peqqissutsikkut aamma peqqissutsimut tunngasutigit pissusilersuutit malunnaatilimmik assigiinngissuteqarput. Tabeli 6.1-imi takuneqarsinnaasutut, peqqissutsimut tunngatillugu atukkat innuttaasuni inuuniarnermi atukkatigut appasissumik inissisi-masuni amerlasuutigit ajornerusarput (assersuutigalugu eqqarsartaatsikkut peqqissutsimut, pujort-artarnermut, nukitsigit anniaateqarnermut tunngatillugu), aammali innuttaasut inuuniarnermi atuk-katigut appasissumik inissisimasut akornanni peqqinnerunermut assersuutissaqarpoq (assersuuti-galugu pualavallaarnermut tunngatillugu), aamma nappaatit ilaannut (diabetisimut, aap naqitsine-rata qaffasippallaarneranut) tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut assigiinngitsoqanngilaq. Eqite-russimassutsimut nalileeriaaseq peqqissutsimut aarlerinaatinut pissutaasunut pingaarnerpaanut marlunnut Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissussiannik uuttuutit ilaattut innuttaasut peqqissusi-annik misissuinerit nalunaarusiani siusinnerusukkut atornerqarpoq, tassalu pigissaarnermut nalile-eriaatsimut atatillugu pujortartarnerq aamma aalakoorniutigalugu imigassartortarnerq (Larsen et al., 2019). Nalunaarusiami tassani peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinngin-nermut uuttuutit allat atornerqarsinnaanerit misissorneqarpoq.

Periutsinik ataqatigiissitsineq

Innuttaasut peqqissusiannik misissuisarnerit ileqquusumik inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffim-mut kulturikkut tunngavileeqataasunut naleqquttunut sanilliullugu inuuniarnermi atukkatigut anin-gaasaqarnikkullu atukkanut tunngasunik annertunerusumik sammisaqarfiusarsimapput. Allanngo-rarnerit ataatsimoortillugit ilusilerniarneqartarsimapput, meeraanermi najugarisaq, oqaatsinik atu-isinnaaneq aamma piffissami pineqartumi najugaqarfisigisaq kulturikkut naleqquttumik allanngorar-nertut ilanngunneqartarlutik, sulinerli taanna suli naammassineqanngilaq. Inuusuttunut tunngatil-lugu inuiaqatigiit katitigaanerannik, inuuniarnermi atukkanik aamma kulturimut tunngasunik (qulinik ukioqarnermi najugarisamik, oqaatsinik aamma meeraanermi angerlarsimaffimmi imigassamik aalakoornartortalimmik ajornartorsiuteqarnermik aamma nakuusernermik, 18-it ataallugit ukioqar-nermi kinguaassiuutitigit kannaguttaatsuliorfigineqarnermik, meeraanermi kulturikkut sammisartak-kanik aamma sumiiffimmi utoqqarnut atassuteqarnermik) tunngavilimmik peroriartornermi assigiin-nik atugallit sisamanut immikkoortinneqarput: 1) annikitsumik artukkerneqarsimallutik illoqarfimmi peroriartorsimasut, 2) akunnattumik artukkerneqarsimallutik nunaqarfimmi peroriartorsimasut, 3) meeraanermi annertuumik artukkerneqarsimasut aamma kulturikkut annertuumik atassuteqarsima-sut, aamma 4) meeraanermi annertuumik artukkerneqarsimasut aamma kulturikkut annikitsumik

atassuteqarsimasut. Peroriartornermi pitsaasumik atugaqarsimaneq inuusuttuunermi eqqarsartaat-sikkut peqqissutsimut atassuserneqarpoq.

Uuttuutinin ineriartortitseqqinneq

Inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffinnut uuttuutit amerlanersaat innuttaasut peqqissusiannik misissuisarnermi ukiut amerlasuut atorneqartarsimagaluarpataluunniit, aammalu ingerlaavartumik nalimmassarneqartarlutik, sulii unammilligassaqarpoq. Tamanna pingaartumik inuusutissarsiummut, ilinniagaqarsimanermut aamma inuuniarnermi atukkatigut/inuuniarnermi atukkatigut kulturikkullu inissisimaffimmut tunngavoq. Assersuutigalugu peqataasut atorfiisa taaguutaat malillugu inuusutissarsiutit immikkoortiternissaat unammilligassartaqarpoq, ilaatigut pissutigalugu taaguutit ilarpasui suliffigisap avataani isumalimmik ataqtigiiffeqanngimmata. Assersuutit taaneqarsinnaasut tassaapput, atorfinnut taaguutit soorlu pisortamut tullersorti, siunnersorti, immikkoortotami aqutsisoq, naalakkap tullia, ataqtigiissaarisooq, suliniummut aqutsisoq, direktøri aamma business controlleri; ilaatigut pissutigalugu peqataasut amerlasuut aalajangersimangitsumik akissuteqartarnerat, soorlu "Kommuneqarfik Sermersuumi allaffimmioq"-mik allannagu "kommunimi sulisoq" allallugu. Nalunaarutigineqanngitsut amerlasoorujussuannagornissaat pinngitsoortinniarlugu arlallit sigut toqqaanissaq pisariaqarsimavoq. Assersuutigalugu aalajangiunneqarpoq "uani sulisarpooq ..." isumaqartoq ilinniagaqarsimangitsut suliffik, aamma "aqutsisoq/leder" "qullersamit/chefimit" apasinnerusumik inissisimasuusoq. Eqqarsaataavoq suliffik pillugu ammasumik apeqqut siunissami atuinneqassasoq, kisianni ilaatigut apersuisut ilitsersuunneqassallutik erseqqinngitsumik akisoqaraangat itisiliisarnissamik, ilaatigullu pisortat suliffeqarfiisa anginerusut aamma namminersortut suliffeqarfiisa anginerusut ilaat itisiliilluni misissuiffiginerisigut, atorfinnut taaguutit paasiuminaasut arlallit inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffiit qaffasissusiannut qanoq pitsaanerisumik inissinneqarsinnaanerisa qulaajarneqarnissaat siunertarlugu. Tamatuma saniatigut immikkoortut nalilersoqqinneqassapput, innuttaasut akornanni piffissami pineqartumi inuusutissarsiutigineqartunut naleqqussarlugit. Eqqornerusumik oqaatigalugu soorlu immikkoortoq "piniartoq/aalisartoq" taamaallaat "piniartuaqqanut" aamma "aalisartuaqqanut" namminersortunut tunngassaaq, aammalu kilisaataatillit imaluunniit kilisaatini inuttat pinnagit.

Ilinniagaqarsimaneq inississallugu inuusutissarsiutit ajornakusoortiginngilaq, kisianni ilinniartitaanerit nutaat aamma ilinniakkatigut aqqissuussinerit nutaat, ilinniakkap ingerlanneqarneranik sivitsuussutaasinnaasut imaluunniit sivikillissutaasinnaasut, malinnaaffiginissaat unammilligassaqarfivoq. Eqqarsaatigineqarsinnaavoq, ilinniartitaanikkut allanngorarneq normulersukkatut allannortinneqarnissaa, ukiut atuarfiusut aamma ilinniaqqinnermi ukiut amerlassusiisa ataatsimoorinnerisigut, peqqissutsimik misissuisarnerit arlallit allat assigalugit, aamma imaluunniit ilinniartitaanikkut allanngorarneq Naatsorsueqqissaartarfiup saqqummiussamini aamma paasissutissanik katersaatimini atortagaata assinganut allannortillugu.

Pigissaarnermut nalileeriaaseq ingerlaavartumik nalimmassarneqartassaaq, inuiaqatigiit ineriartorerisa malitsigisarmagu atortorissaarutit assigiinngitsut pisuut piitsullu akornanni immikkuulersitsisarnerat. B2024-mi atortorissaarutit pillugit apeqqutit atortorissaarutininik allanik nutaanik pingasunik ilaneqassapput (illuaraq; umiatsiaq/angallat sunngiffimmi atugassaaq; biili/ATV, sne-scooteri sunngiffimmi atugassaaq), "Video/DVD" peerneqassalluni, inuit tamangajammik taanna pigimmassuk. "Internettimik atuisinnaaneq" "Angerlarsimaffimmi internettimik atuisinnaaneq"-mik erseqqissarneqassaaq. Ilangulluguttaaq eqqarsaatigineqarsinnaavoq pigissaarnermut nalileeriaatsimik naatsorsuinnermi ineqarnermut tunngasut ilanngunneqarnissaat (inissiamut

attartortakkamut illuatungiliullugu inissiaq nammineerluni pigisaq; inissaqassuseq). Peqataasut utoqqaat akornanni (kollegiemi, utoqqaat angerlarsimaffianni il.il najugalinni) aamma peqataasunut nunaqarfinneersunut pigissaarnermut nalileeriaatsip atorneranut atatillugu tigussaasuunngitsunut atatillugu unammilligassaqqarpoq, pisuni taamaattuni atortorissaarutit tamakkerlugit ilanngunnissaat naleqquttuuneq ajormat. Akissutit immikkoortiterneqarnerat naammassippat atortorissaarutit sorliit pigissaarnermut nalileeriaatsimi inaarutaasumik ilanngunneqassanersut aatsaat aalajangiunneqassaaq.

Inuuniarnermi atukkatigut kulturikkullu inissisimaffimmut nalileeriaaseq inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttuutissatut ineriartortinneqarpoq, inuuniarnermi atukkatigut aningaasaqarnikkullu inissisimaffiup saniatigut aamma inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmi kulturimut tunngasorpianik ilaqlarluni, assersuutigalugu kalaallit kulturianut atassuteqarneq. Nalileeriaatsimut tassunga misissueqqissaarnermi periutsinut kissaatigineqartut ilaat tassaavoq, inersimasunut tamanut killilerneqarnissaa, aamma nalinginnaasutut agguataarsimanissaa. Nalileeriaatsip taassuma killiler-nissaa immaqa peqataasunut kalaallinut kisimi paasinassaaq.

Kiisalu Inuunerittamut tunngatillugu inuiaqatigiit peqqissusiannik nakkutilliinissamut uuttuutitut ator-neqarsinnaasumik peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermut uut-tuummik naleqquttumik nassaarnissaaq salliutitanut ilaavoq. Maannamut pujortartarnermut aamma aalakoorniutigalugu imigassartortarnermut tunngatillugu eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq ator-neqartarpoq (Larsen et al., 2019), kisianni eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq kisitsisileriner-mi taaguutaavoq paasiuminaalaarsinnaasoq, tamanut nassuiarniarnera ajornakusoorsimalluni. Aam-mattaaq imigassamik aalakoornartortalimmik imertarneq pillugu innuttaasut peqqissusiannik misis-suisarnerni apeqqut 2018-imi Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq aallarnerfigalugu al-lanngortinneqarpoq, taamaalilluni paasissutissat piffissanit assigiinngitsuneersut aallartinneqarsi-masut uniortinneqareerlutik.

Danmarkimut aamma nunanut issittoqarfiusunut allanut sanilliussinerit

Kalaallit Nunaat aamma Danmarki marluullutik Naalagaaffeqatigiinnermut ilaapput, kisianni pis-sutsit pingaarutillit nunat taakku marluk immikkooruteqalersippaat, soorlu nunap inissisimanerata aamma kulturip, tamatumalu peqqissutsimik aamma inuuniarnermi atukkatigut pissutsinik toqqaannartumik sanilliussisinnaanissaaq ajornakusoortilerpaa. Taamaattorli assigiinngissutit aamma assigiissutit pillugit tikkuussisoqarsinnaavoq. Ataatsimut isigalugu peqqissutsip qaffasis-susia Kalaallit Nunaannut sanilliullugu Danmarkimi pitsaaneruvoq, uuttuutaasartutoqqat atorlugit uuttuiner-mi, soorlu naalungiarsuit toqusartut amerlassusiat (Kalaallit Nunaanni uumallutik inun-ngortunit 1.000-nit 8,9-t aamma Danmarkimi uumallutik inunngortunit 1.000-nit 3,0-it) aamma ag-guaqatigiissillugu ukiut inuuffiusartut (Kalaallit Nunaanni ukiut 70-it aamma Danmarkimi ukiut 81-it). Peqqissutsikkut pissutsit arlallit, nalunaarusiami matumani ilaatinneqartut, aamma Danmarkimi peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinngissuseq pillugu nalunaarusiaq (Udesen et al., 2020) isigissagaanni, assigiissuteqartoqarlunilu assigiinngissuteqartoqarpoq. Nunani marlunni taakkunani arnat aamma angutit akornanni ullut tamaasa pujortartartut amerlas-susiini inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq annertuvoq, aamma nunani taakkunani marlunni ullut tamaasa pujortartartut amerlassusiini qaffasissumik ilinniagaqarsimasut akornanni appasinne-rulluni. Kalaallit Nunaanni takuarput, pigissaarneq qaffasissuq pulavallaarujussuurtut amerlassusi-inik qaffasinnerulersitsisoq, inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut ilinniagaqarsimaneq uuttuutigalugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinngissuseq appasilluni; Danmarkimi inuit

qaffasissumik ilinniagaqarsimasut akornanni pualavallaarujussuartut ikinnerupput. Periutsit atornerqartut assigiinngissuteqarnerat pissutigalugu peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinngissuseq ataatsimut isigalugu Danmarkimut sanilliullugu Kalaallit Nunaanni anertunerunersoq imaluunniit annikinnerunersoq aalajangiunneqarsinnaangilaq.

Danmarkip aamma Kalaallit Nunaata akornanni agguaqatigiissillugu ukiut inuuffiusartut assigiinngissutaat nassuiarneqartut Alaskami Inuit aamma innuttaasut allat akornanni, Canadami nunap inooqaajungitsut (Young et al. 2020), aamma Inuit akornanni sanilliusinnermi takoqqinneqarpoq, akerlianik paasissutissat amerlagisassaangitsut takutikkaat, Norgemi, Sverigemi aamma Finlandimi saamit aamma saamiunngitsut akornanni agguaqatigiissillugu ukiut inuuffiusartut assigiimmik qaffasissuseqartut. Nunat issittoqarfiit allat iluminni nunap inoqqaavisa akornanni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq misissuiffigisimaneraat allaaserinnittunit ilisimaneqangilaq.

Inerniliineq

Sammisaq aalajangersimasoq tunngavigalugu nalunaarusiakku ugguuna peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerup annertussusia peqqissaarussamik nassuiarpeqqissaarneqarlunilu misissoqqissaarneqarpoq, kisianni Kalaallit Nunaanni innuttaasut peqqissusiannik misissuinnernit paasissutissanik misissueqqissaarnissamut periarfissat nungoqqajangillat. Peqqissutsimi allangorarnernut amerlasuunut tunngatillugu paasissutissat piffissanit assigiinngitsuneersut pigineqarput, tassunga ilanngullugit pujortartarnermut, nerisarisartakkanut aamma pualavallaarnermut tunngasut, kisianni peqqissutsimut tunngatillugu allangorarnerit taakku, inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut agguataakkat, piffissap ingerlanerani ineriartorsimanerisa misissoqqissaarneqarnissaat amigaataavoq. Assersuutigalugu nalunngilarput, 1993-imi innuttaasut peqqissusiannik misissuineq siulleq ingerlanneqareermalli pualavallaarujussuartut amerlassusiat qaffakkiartuinnarsimasoq, kisianni peqataasut inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmi appassisumik aamma qaffasissumik inissisimasut, imaluunniit ukioqatigiiaat assigiinngitsut immikkoortillugit misissoraanni qanoq isikkoqassava?

Ullut tamaasa pujortartarnermut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq annertusiartorpoq, kisianni ataatsimut isiginnilluni naliliisnaajumalluni peqqissutsimut uuttuutitut allanut tunngatillugu piffissap ingerlanerani inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq assinganik misissuiffigeqqissaarneqartariaqarpoq, aamma misissuiffigineqartut isiginninnerat ilanngullugit.

Nalunaarusiami misissoqqissaakkat amerlanersaat ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisamut nalimmassarlugit suliarineqarput, kisianni angutit arnallu akornanni assigiinngissutit kapitali 9-mi ersersinneqarlutik. Angutit aamma arnat akornanni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnerup sammiviinik aamma annertussusiinik aaqqissuussaanerumik sanilliusilluni misissueqqissaarnissat ingerlanneqarnissaat inassutigineqarpoq.

Kiisalu nalunaarusiamik allattut neriuutigivaat, peqqissutsimut tunngatillugu inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq Namminersorlutik Oqartussanit, kommuninit aamma Kalaallit Nunaanni peqqinnissaqarfimmit takuneqarsinnaassasoq, aammalu naligiinnginneq iluarsiniarlugu periusissianik siunnerfilinnik aaqqissuussillutik. Ineriartornerup illuatungaanut saatinnissaanut pisariqartoq tassaavoq, ataatsimut isiginnilluni periusissianik ineriartortitsinissaq, pingaarnertut ilinniar-titaaneq aamma atugarissaarneq aqutugalugit inuiaqatigiit akornanni naligiinnerunissap siuarsarnissanik suliaqarluni, aamma peqqissutsimik siuarsaataasumik suliat naligiinnginnermut, meer-aanermi siusissukku aallartinneqareersumik, akiussutaasarpoq. Nunap ilaani sumiinneq

apeqqutaatillugu peqqinnissaqarfimmik atuisinnaaneq, aamma ataatsimut isigalugu atugaris-
saarneq pingaaruteqartuusut tikkuussissutaavoq pingaarutilik.

Najoqputat

Bertelsen A. Grønlandsk medicinsk Statistik og Nosografi. I. Grønlands Befolkningsstatistik 1901-30. Meddr Grønland, 1935;117/1. 83 pp.

Bertelsen A. Grønlandsk medicinsk Statistik og Nosografi. II. Sundhedsvilkaarene i Grønland. Meddr Grønland, 1937;117/2. 248 pp.

Bjerregaard P. Geographic variation of mortality in Greenland: Economic and demographic correlations. Arctic Med Res 1990;49:16-24.

Bjerregaard P, Bjerregaard B. Disease pattern in Upernavik in relation to housing conditions and social group. Meddr Grønland, Man & Society 1985;8. 18 s.

Bjerregaard P, Dahl-Petersen IK (red.). Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2005-2007 – levevilkår, livsstil og helbred. København: Statens Institut for Folkesundhed, 2008.

https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2008/befolkningsundersoegelsen_i_groenland_2005_2007.

Tilgået december 2022.

Bjerregaard P, Dahl-Petersen I. How well does social variation mirror secular change in prevalence of cardiovascular risk factors in a country in transition. Am J Human Biol 2011;23:774-9.

Bjerregaard P, Misfeldt J. Infant mortality in Greenland: Secular trend and regional variation. Arctic Med Res 1992;51:126-35.

Bjerregaard P, Young TK. The Circumpolar Inuit: health of a population in transition. København: Munksgaard, 1998. 287 s.

Bjerregaard P, Dahl-Petersen IK, Larsen CVL. Measuring social inequality in health amongst indigenous peoples in the Arctic. A comparison of different indicators of social disparity among the Inuit in Greenland. SSM Popul Health 2018;6:149-57.

Bjerregaard P, Larsen CVL, Sørensen IK, Tolstrup JS. Alcohol in Greenland 1950-2018: Consumption, drinking patterns, and consequences. Int J Circumpolar Health 2020;79:1814550.

Bjerregaard P, Hansen CB, Jørgensen ME. Hand grip strength and chair stand test among Greenland Inuit: reference values and international comparisons. Int J Circumpolar Health 2021. 80, 1, 12 s., 1966186.

Bjerregaard P, Larsen CVL, Olesen I, Ottendahl CB, Backer V, Senftleber N, Christensen MMB, Larsen TJ, Byberg S, Hansen T, Jørgensen ME. The Greenland Population Health Survey 2018 –

methods of a prospective study of risk factors for lifestyle related diseases and social determinants of health amongst Inuit. *Int J Circumpolar Health* 2022;81:2090067.

Burton-Jeangros C, Cullati S, Sacker A, Blane D (red.). Introduction. I: Burton-Jeangros C, Cullati S, Sacker A, Blane D (red.). *A Life Course Perspective on Health Trajectories and Transitions. Life Course Research and Social Policies, Volume 4:1-18.* Springer, 2015.

Buyungo P, Yang H. *Equity Analysis: Computing the Concentration Index.* Population Services International, Washington, 2007.

Chzhen YI, Moor W, Pickett E, Toczydłowska E, Stevens G. Family Affluence and Inequality in Adolescent Health and Life Satisfaction: Evidence from the HBSC study 2002-2014. *Innocenti Working Paper No.2016-10, UNICEF Office of Research, Florence, 2016.*

Currie C, Molcho M, Boyce W, Holstein B, Torsheim T, Richter M. Researching health inequalities in adolescents: The development of the Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) Family Affluence Scale. *Soc Sci Med* 2008;66:1429-36.

Dahl-Petersen IK, Larsen CVL, Nielsen NO, Jørgensen ME, Bjerregaard P. *Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2014. Levevilkår. livsstil og helbred.* København og Nuuk, Statens Institut for Folkesundhed og Departementet for Sundhed, 2016. https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2016/befolkningsundersoegelsen_i_groenland_2014. Tilgæet december 2022.

Departementet for Sundhed. *Inuuneritta II. Naalakkersuisuts strategier og målsætninger for folkesundheden 2013-2019.* Nuuk, 2012.

Dube SR, Anda RF, Felitti VJ, Chapman DP, Williamson DF, Giles WH. Childhood abuse, household dysfunction, and the risk of attempted suicide throughout the life span: findings from the Adverse Childhood Experiences Study. *Jama* 2001;286:3089- 96.

Enevoldsen B, Michelsen N, Friis-Hasché E, Kamper-Jørgensen F. Sociale klassifikationer. II. Svalastogas inddeling efter social status og Socialforskningsinstituttets socialgruppeinddeling. *Ugeskr Læger* 1980;142:544-50.

Felitti VJ, Anda RF, Nordenberg D, Williamson DF, Spitz AM, Edwards V, Marks JS. Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *Am J Preventive Med* 1998;14:245-8.

Gad F. *Grønland. Politikens danmarkshistorie* (Ellehøj S, Glamann K, red.). København, Politikens Forlag, 1984a.

Gad F. *History of colonial Greenland. I: Damas D (red.) Handbook of North American Indians, vol 5: Arctic.* Washington. Smithsonian, 1984b, s 556-94.

Galobardes B, Shaw M, Lawlor DA, Lynch JW, Davey Smith G. Indicators of socioeconomic position (part 1). *J Epidemiol Community Health.* 2006a;60:7-12.

Galobardes B, Shaw M, Lawlor DA, Lynch JW, Davey Smith G. Indicators of socioeconomic position (part 2). *J Epidemiol Community Health*. 2006b;60:95-101.

Galobardes B, Smith GD, Lynch JW. Systematic review of the influence of childhood socioeconomic circumstances on risk for cardiovascular disease in adulthood. *Ann Epidemiol* 2006c;16:91-104.

Goldthorpe JH. *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*. Oxford: Oxford University Press, 1980.

Grønlandskommissionen. Grønlandskommissionens Betænkning bd. 4. Sundhedsvæsenet, boligbyggeriet og sociale forhold II. Sundhedsstyrelsens skrivelse af 21. oktober 1948 med bilag. København, SL Møller, 1950.

Grønlands Selvstyre. Inuuneritta III. Naalakkersuisuts strategi for samarbejdet om det gode børneliv 2020-2030. Nuuk, Departementet for Sociale Anliggender, Familier og Justitsområdet, Departementet for Uddannelse, Kultur og Kirke, Departementet for Sundhed, 2020.

Grønlandsudvalget af 1960. Betænkning nr. 363. København, Statens trykningskontor, 1964.

Grønlands Statistik. <https://stat.gl/default.asp?lang=da>. Tilgået oktober 2022.

Grønlands Statistik. Indkomststatistik 2021. Grønlands Statistik, 2022
[//stat.gl/publ/da/IN/202201/pdf/2021 Indkomststatistik.pdf](https://stat.gl/publ/da/IN/202201/pdf/2021%20Indkomststatistik.pdf). Tilgået november 2022.

Harper S, Lynch J. Health inequalities: measurement and decomposition. In: Oakes JM, Kaufman JS (eds.). *Methods in social epidemiology*, second edition, pp 91-131. Wiley, San Francisco, 2017.

Ingemann C, Larsen CVL. A scoping review: Well-being among indigenous children and youth in the Arctic – with a focus on Sami and Greenland Inuit, København, Nordisk Ministerråd, 2018.
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1184520/fulltext01.pdf>. Tilgået december 2022.

Kakwani NC, Wagstaff A, Van Doorslaer E. Socioeconomic inequalities in health: Measurement, computation and statistical inference. *J Econometrics* 1997;77:87-104.

Landslægen. Landslægens Årsberetning. Nuuk, 1950-1967.

Larsen CVL, Hansen CB, Ingemann C, Jørgensen ME, Olesen I, Sørensen I, Koch A, Backer V, Bjerregaard P. Befolkningsundersøgelsen i Grønland 2018. Levevilkår, livsstil og helbred: Oversigt over indikatorer for folkesundhed. København: Syddansk Universitet. Statens Institut for Folkesundhed, 2019. 66 s. (SIF's Grønlandsskrifter; Nr. 30). https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2019/befolkningsundersogelsen_i_groenland. Tilgået december 2022.

Lynch J, Kaplan G. Socioeconomic position. I: Berkman LF, Kawachi I (red). *Social Epidemiology*, 1st ed. Oxford: Oxford University Press, 2000: s. 13–35.

MacDonald JP, Ford JD, Willox AC, Ross NA. A review of protective factors and causal mechanisms that enhance the mental health of Indigenous Circumpolar youth. *Int J Circumpolar Health* 2013;72:21775.

Moreno-Betancourt M, Latouche A, Menvielle G, Kunst AE, Rey G. Relative index of inequality and slope index of inequality: a structured regression framework for estimation. *Epidemiology* 2015;26:518-27.

Neal RD, Tharmanathan P, France B, Din NU, Cotton S, Fallon-Ferguson J, Hamilton W, Hendry A, Hendry M, Lewis R, Macleod U, Mitchell ED, Pickett M, Rai T, Shaw K, Stuart N, Tørring ML, Wilkinson C, Williams B, Williams N, Emery J. Is increased time to diagnosis and treatment in symptomatic cancer associated with poorer outcomes? Systematic review. *Br J Cancer* 2015;112 Suppl 1:S92-107.

O'Donnell O, van Doorslaer E, Wagstaff A, Lindelow M. Analyzing Health Equity Using Household Survey Data. A Guide to Techniques and Their Implementation. WBI Learning Resources series. World Bank, Washington, 2008. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/6896/424800ISBN978011OFFICIAL0USE0ONLY10.pdf>. Tilgået juni, 2022.

Olesen I, Hansen N, Ingemann C, Lundblad A, Larsen C. Brugernes oplevelse af det grønlandske sundhedsvæsen. Statens Institut for Folkesundhed 2020. https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2020/brugernes_oplevelse_af_det_groenlandske_sundhedsvaesen_dk. Tilgået december 2022.

Ottendahl CB, Bjerregaard P, Svartá DL, Sørensen IK, Olesen I, Nielsen MS, Larsen CVL. Mental sundhed og helbred blandt 15-34-årige i Grønland. Betydningen af opvækstvilkår, beskyttende faktorer og risikofaktorer. Statens Institut for Folkesundhed, København, 2021.

Rendal J. Breve 1946 – 1950. Renskrevet af Grete Rendal. Upubliceret kopi uden årstal.

Svartá DL, Larsen CVL. Evaluering af Kræftplan 2013. Status på kræftområdet i Grønland. Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet, 2020. https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2020/evaluering_af_kraeftplan_2013_dk. Tilgået december 2022.

Templin T, Cravo Oliveira Hashiguchi T, Thomson B, Dieleman J, Bendavid E. The overweight and obesity transition from the wealthy to the poor in low- and middle-income countries: A survey of household data from 103 countries. *PLoS Med* 2019;16:e1002968.

Udesen CH, Skaarup C, Petersen MNS, Ersbøll AK. Social ulighed i sundhed og sygdom. Udviklingen i Danmark i perioden 2010-2017. Sundhedsstyrelsen og Statens Institut for Folkesundhed, Syddansk Universitet, 2020. https://www.sdu.dk/da/sif/rapporter/2020/social_ulighed_i_sundhed_og_sygdom. Tilgået december 2022.

World Bank 2022. <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>. Tilgået november 2022.

Young TK, Broderstad AR, Sumarokov YA, Bjerregaard P. Disparities amidst plenty: a health portrait of Indigenous peoples in circumpolar regions. *Int J Circumpolar Health* 2020;79:1805254

Ilanngussaq 1. 2018-imi apeqqutinit akisassianit tigulaakkat

13. Hvilken skoleuddannelse har du? (sæt kryds ved den højeste afsluttede uddannelse) [H28]

- går stadig i skole 1
8. klasse eller mindre 2
9.-12. klasse, realeksamen 3
studentereksamen, HF, GU, HTX, HHX eller lignende 4

14. Har du fuldført en eller flere uddannelser? [H29A]

- ja 1
nej 2

[H29B] *Skriv navnet på uddannelsen/eksamenen*

---

16. Hvordan er du beskæftiget for øjeblikket? [IHT5A]

- fuldtids lønarbejde 1
 deltids lønarbejde 2
 lejlighedsvist lønarbejde 3
- selvstændig (bortset fra fangst og fiskeri) 4
 selvstændig fanger/fisker 5
 hjemmegående 6
- pensionist 7
 arbejdsløs 8
 bistandshjælp 9
 studerende 10
 [H16a] andet, hvad: _____ 11

[H31A] **Hvad er din stilling?** (Anføres nøjagtigt: f.eks. sundhedsmedhjælper, ikke bare "arbejder på sygehuset"; butiksmedhjælper, ikke bare "arbejder i en butik")

_____

_____

22. Hvor mange værelser er der i din bolig? (køkken, bad, entré o.l. skal ikke tælles med) [H34]

_____ antal værelser

23. Hvor mange bor der i boligen?

[H35B_1] _____ børn under 5 år   [H35B_2] _____ børn 5-17 år
 [H35A_1] _____ voksne 18-59 år   [H35A-2] _____ voksne 60 år eller derover

25. Hvilke af følgende ting findes i dit hjem?

		ja	nej
[H37A]	a. video/DVD	☐ 1	☐ 2
[H37B]	b. computer/bærbar/ipad/tablet	☐ 1	☐ 2
[H37C]	c. køleskab	☐ 1	☐ 2
[H37E]	d. kumrefryser, skabsfryser	☐ 1	☐ 2
[H37F]	e. mikrobølgeovn	☐ 1	☐ 2
[H37G]	f. vaskemaskine	☐ 1	☐ 2
[H37H]	g. opvaskemaskine	☐ 1	☐ 2
[H37M]	h. internet/mobilt internet	☐ 1	☐ 2
[H37I]	i. jolle eller båd	☐ 1	☐ 2
[H37K]	j. bil, snescooter eller ATV	☐ 1	☐ 2

27. Hvor boede du, da du var 10 år: _____
 (Skriv navnet på byen eller bygden) [H47]

33. Hvor godt taler du grønlandsk, dansk og engelsk?

		uden besvær	nogenlunde	vanskeligt	slet ikke
[H52A]	grønlandsk	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
[H52B]	dansk	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
[H52C]	engelsk	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

Ilanngussaq 2. Innuttaasut peqqissusiannik misissuinerne tallimani pigissaarnermik nalileeriaaseq malillugu naatsorsuineq.

Tabeli B2.1. Atortorissaarutit, pigissaarnermut nalileeriaatsimik naatsorsuinermit ilaatinneqartut.

Misissuineq	1993	1999	2005-2010	2014	2018
Atortorissaarutit amerlassusiat	5	7	7	7	6
Nalileeriaatsip nalinga akunnattoq	3.2	3.8	4.3	4.8	4.1
Atortorissaarutit	TV	-	-	-	-
	Video	Video/DVD	Video/DVD	Video/DVD	Video/DVD
	Oqarasuaat	Oqarasuaat (angerlarsimafimmi)	Oqarasuaat (angerlarsimafimmi)	Oqarasuaat (angerlarsimafimmi)	-
	Nillartaartitsivik	Nillartaartitsivik	Nillartaartitsivik	Nillartaartitsivik	-
	Mikrobølgeovni	Mikrobølgeovni	Mikrobølgeovni	Mikrobølgeovni	Mikrobølgeovni
	-	Qarasaasiaq	Qarasaasiaq	Qarasaasiaq	Qarasaasiaq/angallattagaq
	-	Errorsivik	Errorsivik	Errorsivik	Errorsivik
	-	Erruivik maskiina	Erruivik maskiina	Erruivik maskiina	Erruivik maskiina
	-	-	-	-	Internetti/interneti angallattagaq

Ilanngussaq 3.

Naatsorsuinermit assersuutit

Ilanngussaq 3 eqiterussimassutsimut nalileeriaatsip, qaffariaateqarnermut nalileeriaatsip aamma appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinermit nalileeriaatsip inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut uuttuutit aamma peqqissutsimut allanngorarnerit ullut tamaasa pujortarnermut uuttuutit, immikkuualuttortai ilanngullugit naatsorsuinermit assersuutit imaqqarpoq.

Eqiterussimassutsip naatsorsorneqarnerata sangoriarnera aamma eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq

Eqiterussimassutsip naatsorsorneqarnerata sangoriarnera aamma eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq (Kakwani et al., 1997; Buyungo og Yang, 2007) regnearkimi imaluunniit kisitsisilerinermit programmimi naatsorsorneqarsinnaavoq:

Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq (CI) inuuniarnermik atukkatigut inissisimaffinni tamani ima naatsorsorneqqarpoq $c=p_1 \cdot L_2 - p_2 \cdot L_1$, p tassaalluni inuuniarnermi atukkatigut inissisimaffimmut amerlisitaq aamma L tassaalluni peqqissutsit allanngorarnerannut amerlisitaq, aamma eqiterussimassutsimut nalileeriaatsimi agguataarnerit (CI) ataatsimoortillugit takusinnaanissaannut inerniligaq. Eqiterussimassutsip naatsorsorneqarnerata sangoriarnera p x-aksitut, aamma L y-aksitut nalunaarsorneqqarput. Naatsorsuinerit ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqqarfigisamut nalimmassarneqqarput, amerlassutsinut takuneqqartunut taarsiullugu ullut tamaasa pujortartartut amerlassusiisa nalimmassarnerisigut. Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq aamma 95%-imik qularnaakkamik akuttussusiliineq Excelimi regnearkimi (ataaniittoq takuuk), imaluunniit SPSS syntaksikiorsiuullugu (Buyungo og Yang, 2007) naatsorsorneqqarsinnaavoq. Pigissaarneq aamma ullut tamaasa pujortartarneq assersuutigalugit CI = -0,136-iulluni (-0,156;-0,116).

ENTER DATA BELOW				Results		
assets	# persons per quintile	quintile adj. means	quintile std devs		lo	hi
0	43	0.813	0.482	CI	-0.1358	-0.15605 -0.11552
1	147	0.723	0.486	var(CI)	0.0001	
2	284	0.711	0.481	se(CI)	0.0103	
3	359	0.665	0.477	t-test(CI)	-13.132	
4	511	0.576	0.477			
5	682	0.506	0.479			
6	508	0.331	0.483			

MELLEMEGNINGER													
Wealth group	No. of persons	rel % presons	cumul % persons	R	adjusted means	f_mu	cum_f_mu	q	CI	f_mu_R	a	f . a ²	f x sig tsq etc.
0	43	1.7%	1.7%	0.8%	0.8130	0.0138	0.0138	0.0252	-0.0002	0.0001	0.7186	0.0088	2.83E-03
1	147	5.8%	7.5%	4.6%	0.7230	0.0419	0.0557	0.1016	-0.0005	0.0019	0.8549	0.0424	8.16E-03
2	284	11.2%	18.7%	13.1%	0.7110	0.0797	0.1354	0.2470	-0.0029	0.0104	0.8706	0.0849	9.39E-03
3	359	14.2%	32.9%	25.8%	0.6650	0.0942	0.2296	0.4188	-0.0148	0.0243	0.9117	0.1177	3.92E-03
4	511	20.2%	53.0%	43.0%	0.5760	0.1162	0.3458	0.6306	-0.0380	0.0499	0.9452	0.1802	1.19E-06
5	682	26.9%	80.0%	66.5%	0.5060	0.1362	0.4820	0.8790	-0.0795	0.0906	0.9201	0.2279	1.34E-02
6	508	20.0%	100.0%	90.0%	0.3310	0.0664	0.5483	1.0000	0.0000	0.0597	0.6856	0.0942	4.10E-02
Total/aver	2,534				0.5483	0.5483			-0.1358	-0.1358		0.7561	7.87E-02
					0.5483							3.65E-06	1.03E-04

Tabeli B.3.1. Eqiterussimassutsimut nalileeriaatsip Excelimik naatsorsorneri (https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2Fwww.countdown2030.org%2Fwp-content%2Fuploads%2F2013%2F07%2Fconcentration_index.xls&wdOrigin=BROWSELINK). 2022-mi novembari pissarsiarineqartoq.

Qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq aamma appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinermut nalileeriaaseq

Uuttuutit taakku inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermik uuttuinnermut uuttuutinit immikkoortitikanit tunngaveqarput. Immikkoortumi siullermi inuuniarnermi atukkatigut inissimaffimmi inissisimaffik, tabeli B.3.2-mi takutinneqartut, pingaarnerutinneqartoq aalajangiunneqassaaq. Pigissaarnermi immikkoortut immikkoortiterneqarlutillu immikkoortut qeqqannut inissinneqassapput.

Tabeli B.3.2. Pigissaarnermut nalileeriaatsimi immikkoortut inissimaffiinik naatsorsuineq.

Pigissaarnermut nalileeriaaseq	procenti	amerlisitat	immikkoortut	Immikkoortut qeqqat
0	0.017	0.017	0-0.017	0.009
1	0.059	0.076	0.017-0.076	0.047
2	0.112	0.188	0.076-0.188	0.132
3	0.142	0.330	0.188-0.330	0.259
4	0.201	0.531	0.330-0.531	0.431
5	0.269	0.800	0.531-0.800	0.666
6	0.200	1.000	0.800-1.00	0.900

Qaffariaateqarnermut uuttuut (SII) kisitsilerinermut progammi (SPSS) atorlugu, allangorarnertit asigiinngitsut akornanni ataqatigiittoqarneranik misissuariaatsimi ukiut, suaassuseq aamma attuumassuteqarfigisaq allangorarnernut nassuiaatigalugit. Tamanna aamma additiv poisson modeli (Moreno-Betancurt et al., 2015, imaluunniit formeli $SII = 2 \times \text{killiliussat nalimmassakkat } x (RII - 1) / (RII + 1)$ atorlugit naatsorsorneqarsinnaavoq. Appariaatinik qaffariaatinillu nalileeriaaseq (RII) kisitsilerinermut programmimi (SPSS) naatsorsorneqarpoq, immikkoortitsikkanut poisson atorlugu allangorarnernik nalilersuineq atorlugu ukiui, suaassusiat aamma attuumassuteqarfigisaat allangornermut nassuiaatigalugit takutitsiffiulluni.

Pigissaarnermut nalileeriaaseq aamma ullut tamaasa pujortartartut atorlugit assersuut tassaavoq SII = -0.467 (-0.536;-0.398) (allanngorarnerit assigiinngitsut akornanni ataqtigiittoqarneranik misissueriaaseq).

RII = 0.425 (0.349;0.519) (poisson regression atorlugu naatsorsugaq).

Takuuk tabeli B.3.3, SII aamma RII sungaartumik nalunaaqutserneqarsimasut.

Linear regression										
Coefficients ^a										
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficient	t	Sig.	95% Confidence Interval for B			
		B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound		
1	(Constant)	1.167	0.069		16.941	0.000	1.032	1.302		
	Velstandsindeks	-0.467	0.035	-0.265	-13.278	0.000	-0.536	-0.398		
	ALDER Alder fra	-0.005	0.001	-0.182	-9.260	0.000	-0.006	-0.004		
	KON Køn fra cpr	0.000	0.019	0.000	-0.015	0.988	-0.038	0.037		
	ETN Etnicitet bestemt ved start af interview	-0.130	0.049	-0.052	-2.655	0.008	-0.226	-0.034		
a. Dependent Variable: smoker_daglig Ryger dagligt										
Poisson regression										
Parameter Estimates										
Parameter	B	Std. Error	95% Wald Confidence Interval		Hypothesis Test			Wald Confidence Interval for Exp(B)		
			Lower	Upper	Wald Chi-Square	df	Sig.	Exp(B)	Lower	Upper
(Intercept)	0.600	0.2234	0.162	1.038	7.213	1	0.007	1.822	1.176	2.823
Alder fra cpr	-0.009	0.0016	-0.012	-0.006	35.469	1	0.000	0.991	0.988	0.994
Køn fra cpr	0.002	0.0542	-0.104	0.108	0.002	1	0.966	1.002	0.901	1.115
Etnicitet bestemt ved start af interview	-0.356	0.1819	-0.712	0.001	3.828	1	0.050	0.701	0.491	1.001
Velstandsindeks	-0.855	0.1014	-1.053	-0.656	71.086	1	0.000	0.425	0.349	0.519
(Scale)	1 ^a									
Dependent Variable: smoker_daglig Ryger dagligt Model: (Intercept), Alder fra cpr, Køn fra cpr, Etnicitet bestemt ved start af interview, assets_rank										
a. Fixed at the displayed value.										

Tabeli B.3.3. SPSS outputi allanngorarnerit assigiinngitsut akornanni ataqtigiittoqarneranik misissueriaatsimi qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq aamma appariaatinik qaffariaatinillu nalilersuineq (Poisson atorlugu allanngorarneranik nalilersuineq). Taakku marluk nalunaarsorneqarnerat aamma qularnaarlugit killilernerqarnerat sungaartumik nalunaaqutserneqarput.

Ilanngussaag 4. Tabelit kapitali 5-imut aamma 6-imi ilassutit

Tabeli B.4.1. 1993-imiit 2018-imut Kalaallit Nunaanni ullut tamaasa pujortartartut amerlassusianni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginneq. Pigissaarnermut nalileeriaatsimut missiliuut, 95%-imik qularnaakkamik killiligaaq (c.i.). Ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisamut nalimmassagaq. 2018-imi Kalaallit Nunanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

	Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq			Qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq			Appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinermit nalileeriaaseq		
	Missiliuus.	95% c.i.		Missiliuus.	95% c.i.		Missiliuus.	95% c.i.	
1993	-0.05	-0.07	-0.04	-0.24	-0.32	-0.16	0.70	0.57	0.87
1999	-0.10	-0.11	-0.09	-0.36	-0.44	-0.28	0.54	0.44	0.67
2005-10	-0.10	-0.11	-0.09	-0.38	-0.44	-0.32	0.54	0.46	0.64
2014	-0.13	-0.14	-0.12	-0.46	-0.53	-0.38	0.45	0.37	0.55
2018	-0.14	-0.16	-0.12	-0.47	-0.54	-0.40	0.43	0.35	0.52

Tabeli B.4.2. Peqqissutsit allanngorarneranni inuuniarnermi atukkatigut naligiinnginnermut uuttutit. Pigissaarnermut nalileeriaaseq atorlugu missiliuutit, 95%-imik qularnaakkamik killiligaaq (c.i.) ukiuinut, suaassutsimut aamma attuumassuteqarfigisamut nalimmassagaq. 2018-imi Kalaallit Nunaanni Innuttaasut peqqissusiannik misissuineq.

<i>Ilinniagaqarsimaneq</i>	Eqiterussimassutsimut nalileeriaaseq			Qaffariaateqarnermut nalileeriaaseq			Appariaatinik qaffariaatinillu naleqqiussinermit nalileeriaaseq		
	Miss.	95% c.i.		Miss.	95% c.i.		Miss.	95% c.i.	
<i>Ersiutit aamma nappaatit</i>									
Peqqissutsip pitsaannginneranik nammineq naliliineq	-0.06	-0.09	-0.04	-0.20	-0.27	-0.12	0.64	0.50	0.81
Aarlerineq, isumatsassimaneq	-0.05	-0.14	0.04	-0.02	-0.05	0.02	0.73	0.37	1.43
Imminut toqunnissamik eqqarsarneq	-0.09	-0.14	-0.05	-0.15	-0.22	-0.08	0.52	0.36	0.76
Nukitsigut iluaalliuutit, gigti	-0.05	-0.12	0.03	-0.06	-0.11	-0.00	0.78	0.54	1.13
Pualavallaarneq (BMI 30+)	0.04	0.00	0.07	0.07	0.00	0.14	1.31	0.99	1.73
Aap naqitsinera qaffasippallaartoq	-0.01	-0.03	0.02	-0.02	-0.08	0.05	1.06	0.83	1.36
Diabetesi imaluunniit diabetesi aallarnisartoq	-0.01	-0.04	0.02	-0.02	-0.08	0.05	1.08	0.82	1.41
LDL-kolesterol ≥ 3.5	0.05	0.02	0.07	0.15	0.08	0.23	1.41	1.12	1.77
<i>Nerisarisartakkat, pujortartarneq, imigassaq aalakoornartortalik aamma timigissarneq</i>									

Peqqinnanngitsunik neri- saqarneq	-0.04	-0.07	-0.01	-0.10	-0.17	-0.03	0.79	0.59	1.04
Ullut tamaasa pujortart- arneq	-0.09	-0.11	-0.07	-0.35	-0.43	-0.28	0.51	0.41	0.63
Imigassamik aalakoornartortalimmik ajoqutaasinnaasumik atuineq	-0.06	-0.09	-0.03	-0.18	-0.27	-0.09	0.66	0.49	0.89
Timimik aalatitsival- laanginnermik nammi- neq naliliineq	-0.07	-0.13	-0.02	-0.07	-0.12	-0.02	0.63	0.41	0.97
Pigissaarneq									
<i>Ersiutit aamma nappaatit</i>									
Peqqissutsip pitsaanngin- neranik nammineq nalili- ineq	-0.10	-0.12	-0.07	-0.26	-0.33	-0.19	0.55	0.44	0.69
Aarlerineq, isumatsassi- maneq	-0.16	-0.26	-0.06	-0.05	-0.09	-0.02	0.35	0.19	0.68
Imminut toqunnissamik eqqarsarneq	-0.14	-0.19	-0.10	-0.22	-0.29	-0.15	0.40	0.29	0.57
Nukitsigut iluaalliuutit, gigti	-0.09	-0.14	-0.04	-0.10	-0.15	-0.05	0.61	0.42	0.87
Pualavallaarneq (BMI 30+)	0.15	0.11	0.18	0.26	0.19	0.32	2.49	1.89	3.28
Aap naqitsinera qaffa- sippallaartoq	0.01	-0.01	0.04	0.03	-0.03	0.09	1.25	0.98	1.59
Diabetes imaluunniit dia- betesi aallarnisartoq	0.02	-0.01	0.05	0.03	-0.03	0.09	1.35	1.03	1.77
LDL-kolesterol ≥ 3.5	0.09	0.06	0.11	0.24	0.17	0.31	1.74	1.39	2.18
<i>Nerisarisartakkat, pujortartarneq, imigassaq aalakoornartortalik aamma timigissarneq</i>									
Peqqinnanngitsunik neri- saqarneq	-0.07	-0.10	-0.04	-0.14	-0.20	-0.07	0.72	0.56	0.92
Ullut tamaasa pujortart- arneq	-0.14	-0.16	-0.12	-0.47	-0.54	-0.40	0.43	0.35	0.52
Imigassamik aalakoornartortalimmik ajoqutaasinnaasumik atuineq	-0.14	-0.17	-0.11	-0.40	-0.49	-0.32	0.40	0.31	0.53
Timimik aalatitsival- laanginnermik nammi- neq naliliineq	-0.11	-0.16	-0.05	-0.09	-0.14	-0.03	0.55	0.37	0.84